

SIYASAL

JOURNAL OF POLITICAL SCIENCES

Siyasal: Journal of Political Sciences uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Siyasal: Journal of Political Sciences is the peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Faculty of Political Sciences. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın Sahibi/Owner

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Yayın Sahibi Temsilcisi /Owner's Representative

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Ayşegül K. Çıtıptıoğlu

Sorumlu Müdür/Responsible Director

Prof. Dr. Esra Nemli Çalışkan

Yönetim Yeri/Head Office

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı

Yayın Türü/Type of Publication

Yaygın Süreli Yayın/International Periodical

Yayın Dili/Language

Türkçe ve İngilizce /Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period

Altı ayda bir Mart ve Ekim aylarında yayımlanır/Biannual (March & October)

İÜSBF Yayın No/Faculty Publication Number

63

Yayın Kurulu/Editorial Management

Baş Editör/Editor-in-Chief

Esra Nemli Çalışkan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Yardımcı Editörler/Associate Editors

Oylum Korkut Altuna, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Özlem Aracı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Mustafa Çağatay Aslan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Ömer Faruk Örsün, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Johanna Alkan Olsson, Lund University, Sweden

Uluslararası Editöryal Kurul/International Editorial Board

Tindara Addabbo, University of Unimore, Italy

Meliha Altunışık, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Türkiye

Güliden Ayman, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

**Ayşegül K. Çıtıptıoğlu, İstanbul Üniversitesi,
İstanbul, Türkiye**

Zeynep Düren, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Charlotte Epstein, The University of Sydney, Australia

Pınar Giritlioğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Michel Hollard, Université Grenoble, France

Mehmet Akif İçke, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Umbreen Javaid, University of the Punjab, Pakistan

Mustafa Kibaroğlu, MEF Üniversitesi, Türkiye

Christos Kollias, University of Thessaly, Greece

**Alexandre Kukhianidze, Ivane Javakishvili Tbilisi State
University, Georgia**

**Rajiv Nayan, The Institute for Defence Studies and
Analyses, India**

Yaşar Onay, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Ziya Öniş, Koç Üniversitesi, Türkiye

Eeva-Kaisa Prokkola, University of Oulu, Finland

Gülây Günlük Şenesen, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

İlter Turan, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türkiye

Kıvanç Ulusoy, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

**Fatma Ünsal, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Türkiye**

İstatistik Editörü/Statistical Editor
Hakan Satman, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Çeviri Editörleri/English Language Editors
Dorian Gordon Bates, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Alan James Newson, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Elizabeth Mary Earl, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Tarandığı Endeksler/Indexed by
Emerging Sources Citation Index (ESCI)
Ebsco Political Science Complete
TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı

Dergi Hakkında/About the Journal
Eski Adı/Former Name
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (1983-Eylül 2017)
ISSN: 1303-1260 Son Sayı/Latest Issue Mart 2017 - Sayı 56

Yeni Adı/New Name
Siyasal: Journal of Political Sciences (Ekim 2017 -)
ISSN: 2602-3598 İlk Sayı/First Issue: Cilt 26, Sayı 2

İletişim/Correspondence
İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı
Dergi Yazı Kurulu Başkanlığı, Beyazıt, İstanbul, Türkiye

Dergi Sekreteri: Salih Tüfekçi

Telefon: +90 (212) 440-0000/12236
Web: <http://jps.istanbul.edu.tr> & www.dergipark.gov.tr/siyasal
Elektronik posta: sbfdergi@istanbul.edu.tr

İçindekiler Table of Contents

MAKALELER ARTICLES

Araştırma makalesi/Research article

- Politik İklim Değişikliklerinin Ülkelerarası Ticaretle İlişkisi: Türkiye Rusya Uçak Krizi Üzerine
Ekonometrik Bir İnceleme/The Effect of Changes in the Political Climate on Intercountry Trade:
An Econometric Analysis on Turkey-Russia Aircraft Crisis..... 1**
Esin Can, Saniye Yıldırım Özmütlu, Cansu Aykaç

Araştırma makalesi/Research article

- ABD'nin Körfez Monarşilerine Yaklaşımını Tarihsel Bir Açıdan Anlamak: Nixon Dönemi
/Understanding The US' Approach To The Gulf Monarchies From A Historical Perspective:
Nixon's Period 19**
Nur Çetinoğlu Harunoğlu

Araştırma makalesi/Research article

- Neo-Gramşiyen Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Durumuna İlişkin
Eko-Politik Bir Değerlendirme/An Eco-Political Assessment of Global Hegemony Position of People's
Republic of China from Neo-Gramscian Perspective 43**
Selim Kurt

Araştırma makalesi/Research article

- Kapitalizmin Finansallaşma Sürecinde Önemli Bir Sorun Olarak İşsizlik: Tartışma ve Analiz
/Unemployment as a Significant Problem in the Process of Finance-dominated Capitalism:
Debate and Analysis..... 73**
Umut Üzar

Research Article/Araştırma Makalesi

- Social Innovation in Translation: New Welfare Instruments in Turkey/Çevirideki Sosyal Inovasyon:
Türkiye'deki Yeni Refah Devleti Politika Aracı 99**
Ceren Ark Yıldırım, Marc Smyrl

- MAKALE YAZIM KURALLARI..... 117**

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular,

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından yayınlanan, Siyasal: Journal of Political Sciences Dergisi, 1983 yılında yayınlanmaya başlamış, o tarihten beri alanında öncü ve seçkin dergilerden biri olma özelliğini sürdürmektedir. Dergimizin ismi yayın hayatına başladığından beri “İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi” iken Ekim 2017 tarihli 57. sayısından itibaren “Siyasal: Journal of Political Sciences” olarak değiştirilmiş ve Cilt uygulamasına geçilmiştir. Dergi halen Emerging Sources Citation Index, Ebsco Political Science Complete, TR DİZİN (ULAKBİM) Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) tarafından taranmaktadır.

Dergimizin Cilt 28 No 1, Mart 2019 tarihli bu sayısında beş makale yer almaktadır. Bu makalelerden ilki, “*Politik İklim Değişikliklerinin Ülkelerarası Ticaretle İlişkisi: Türkiye Rusya Uçak Krizi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme*” başlıklı Prof. Dr. Esin Can, Öğr. Gör. Saniye Yıldırım Özmutlu ve Cansu Aykaç tarafından hazırlanmış makaledir. Bu makalenin amacı; 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizi sonrasında oluşan politik riskin iki ülke arasındaki dış ticaret hacmini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Yapılan analizlerle politik krizin dış ticaret hacmi üzerinde negatif yönde ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

“*ABD'nin Körfez Monarşilerine Yaklaşımını Tarihsel Bir Açıdan Anlamak: Nixon Dönemi*” başlıklı ikinci makale, Dr. Öğretim Üyesi Nur Çetinoğlu Harunoğlu tarafından yazılmıştır. Bu makalenin amacı, ABD'nin Körfez monarşileri arasında çıkan son krizde benimsediği yaklaşımın nedenlerini, tarihsel bir açıdan anlamaktır. Makalenin temel argümanı, ABD'nin 2017'deki Körfez krizinde benimsediği yaklaşımın, Britanya'nın Körfez'den çekilme kararı akabinde Nixon yönetimi tarafından Körfez monarşilerine yönelik benimsemiş olduğu yaklaşımın türevi olduğudur.

Bu sayının üçüncü makalesi, Dr. Öğretim Üyesi Selim Kurt tarafından yazılan “*Neo-Gramşçıyan Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Durumuna İlişkin Eko-Politik Bir Değerlendirme*” başlıklı makaledir. Bu makale, Gramsci'nin fikirlerinin Neo-Gramşçıyan düşünürler tarafından uluslararası sisteme uyarlanarak, küresel hegemonyanın temellerinin ortaya konulması için kullanıldığından hareketle, Neo-Gramşçıyan perspektiften Çin'in hegemonya durumunu analiz etmekte, Çin'in halen bir hegemonun sahip olması gereken niteliklerin pek çoğuna sahip olmadığı hususunu vurgulayarak, en azından kısa vadede ABD'nin yerini alacak küresel bir hegemon dönüşmesinin pek de mümkün olmadığı sonucuna varmaktadır.

Dr. Arş. Gör. Umut Üzar tarafından yazılan “*Kapitalizmin Finansallaşma Sürecinde Önemli Bir Sorun Olarak İşsizlik: Tartışma ve Analiz*” başlıklı dördüncü makalede, 1980'li yıllarla birlikte etkisini önemli ölçüde artıran finansallaşma olgusu ve işsizlik arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, finansallaşma ve işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir eşbütünlüşme ilişkisi ve çift yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla finansal faaliyetlerin boyutu işsizliği, işsizlikteki değişimler de finansal kanallara olan bağımlılığı etkilemektedir.

Bu sayının beşinci makalesi, Dr. Öğretim Üyesi Ceren Ark Yıldırım ve Marc Smyrl tarafından yazılan “*Social Innovation in Translation: New Welfare Instruments in Turkey*” başlıklı makaledir. Makale, sosyal inovasyonun politika çevrelerinde giderek popülerlik kazandığını vurgulayarak, sosyal inovasyon yaklaşımının gelişimini, politika unsurlarının ekonomik sektörden sosyal sektöre geçişi aracılığıyla tartışmaktadır.

Dergimizin bu sayısına makaleleri ile destek veren yazarlarımıza, hakemlik yapan değerli Hocalarımıza ve Editörler Kurulu üyesi Hocalarımıza teşekkürlerimi sunarken, okuyuculara faydalı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Esra Nemli Çalışkan
Baş-Editör

EDITORIAL

Dear Readers,

Siyasal: Journal of Political Sciences, of Istanbul University was first published in 1983 and since then it has become one of the most pioneering and prominent political sciences journals in Turkey. While the title of the journal was “İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi”, it has been changed to “Siyasal: Journal of Political Sciences” in October 2017. The Journal is currently indexed in Emerging Sources Citation Index, Ebsco Political Science Complete, Turkish Index of Social Sciences and Humanities (ULAKBİM) and Academia Social Science Index (ASOS Index).

This issue listed as Vol. 28 No 1, March 2019 involves five articles. The first article is titled “*The Effect of Changes in the Political Climate on Intercountry Trade: An Econometric Analysis on Turkey Russia Aircraft Crisis*” and written by Prof. Ph. D. Esin Can, Saniye Yıldırım Özmütlu and Cansu Aykaç. The aim of this paper is to investigate the effect of the political crisis between Turkey and the Russian Federation on foreign trade volume after the airplane crisis on November 24, 2015. As a result of the analyses, it is concluded that the political crisis has had a significant and negative effect on foreign trade volume.

“*Understanding The US’ Approach To The Gulf Monarchies From A Historical Perspective: Nixon’s Period*” article is written by Assis. Prof. Ph. D. Nur Çetinoğlu Harunoğlu. This second article tries to explain the reasons behind the US’ approach to the recent Gulf crisis from a historical perspective. The main argument of the article is that the recent US approach to the 2017 Gulf crisis is derived from the approach adopted by the Nixon administration in the wake of the British withdrawal from the Gulf.

The third article “*An Eco-Political Assessment of Global Hegemony Position of People’s Republic of China from Neo-Gramscian Perspective*” is written by Assis. Prof. Ph. D. Selim Kurt. This article, starting from the point of view that the thoughts of the Gramsci was adapted to international system by Neo-Gramscian scholars and this new interpretation is used to determine fundamentals of the global hegemony, analyzes whether China is the new hegemonic power of the world. It concludes that, China doesn’t have all the features that a state should have to become a global hegemon at least in the short run.

Umut Üzar, Ph. D., contribute with his article titled as “*Unemployment as a Significant Problem in the Process of Finance-dominated Capitalism: Debate and Analysis*”. This study aims at showing the relationship between unemployment and the phenomenon of financialization which has significantly increased its impact since the 1980s. According to the results, there is a long-term co-integration and bi-directional causality between financialization and unemployment. Thus, size of financial activity effects unemployment and changes in unemployment also effects the dependency on financial channels.

The last article of this issue is titled as “*Social Innovation in Translation: New Welfare Instruments in Turkey*” and written by Assis. Prof. Ph. D Ceren Ark Yıldırım and Marc Smyrl. The article first discusses the development of the social innovation approach through the translation of policy elements from the economic to the social sector, then illustrates the further translation of policy elements across national borders through two Turkish examples of the use of smart cards to deliver social benefits.

I would like to thank to the authors who participate in this issue with their valuable articles, the reviewers for their precious effort, the editorial board members of the journal while hoping this issue to be an enjoyable and useful read for all the readers.

Prof. Dr. Esra Nemli Çalışkan
Editor-in-Chief

Politik İklim Değişikliklerinin Ülkelerarası Ticaretle İlişkisi: Türkiye Rusya Uçak Krizi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme

Esin Can¹

Saniye Yıldırım Özmutlu²

Cansu Aykaç³

Öz

Politik çevrenin temel bileşenleri; ideolojik iklim ve politik süreçler, milliyetçilik, yönetimlerin müdahaleleri ve politik istikrar olup, bu bileşenlerdeki değişimlerin ülkelerarası ticareti etkilemesi hem bilimsel hem de ülkeler ve işletmeler açısından kabul görmüş bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle, çalışmanın amacı; 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizi sonrasında oluşan politik riskin iki ülke arasındaki dış ticaret hacmini nasıl etkilediğini ortaya koymak oluşturmaktadır. Böylece değişkenler arasında bağlantı kurarak iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin etkisi nicel bir çalışma üzerinde gösterilmiştir. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır; ilk bölümde politik risk kavramı, politik ve ticari ilişkiler kapsamı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, bağımsız değişken olarak politik risk, kontrol değişkeni olarak TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru, TÜFE'nin aylık yüzdelik değişimi, Sanayi üretim endeksi, bağımlı değişken olarak Türkiye-Rusya dış ticaret hacmi ele alınmıştır. Ele alınan bu değişkenler kapsamında politik krizin, iki ülke arasında dış ticaret hacmi üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışmada; politik riskin oluşması sonucunda Türkiye-Rusya Federasyonu arasındaki ticari ilişkilerin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisini gösterebilmek amacıyla, STATA programı kullanılarak zaman serisi regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) ve Merkez Bankası'ndan (MB) alınan raporların sayısallaştırılması ile elde edilen verilerin grafiklere yansıtılmasıyla dış ticaret hacmindeki değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda politik krizin dış ticaret hacmi üzerinde negatif yönde ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonucu elde edilmiştir. Başka deyişle; literatürde yer alan gerçek, somut bir olay üzerinde incelenerek ortaya konulmuştur. Çalışmanın son kısmında elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve öneriler de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Politik risk • Ticari ilişkiler • Türkiye-Rusya Federasyonu • Dış ticaret

The Effect of Changes in the Political Climate on Intercountry Trade: An Econometric Analysis on Turkey-Russia Aircraft Crisis

Abstract

The core components of the political environment are ideological climate and political processes, nationalism, interventions of governments and political stability. The effects of these changes on international trade are accepted reality in terms of scientific community, countries, and businesses. For this reason, the aim of this paper is to investigate the effect of the political crisis between Turkey and the Russian Federation after the airplane crises on November 24, 2015. Thus, the effect of commercial relations between the two countries by linking variables has been shown in a quantitative study. The study has three parts. In the first part, we look at the political risk concept and political and commercial relations. In the second part of the study, the political crisis is the independent variable and control variables are the CPI-based real effective exchange rate, the monthly percentage change in the CPI and industrial production index. The Turkey-Russia trade volume is considered as the dependent variable. We analyzed the effect of the political crisis on foreign trade volume within the scope of these variables. In order to show the effect of political relations on the foreign trade volume between Turkey and the Russian Federation, a time series regression analysis was conducted with the STATA program. In addition, changes in foreign trade volume were explained with charts obtained by digitization of the Turkey Statistics Institute (TUIK) and the Central Bank (MB) reports. As a result of these analyses, it is concluded that the political crisis has had a meaningful and a negative effect on foreign trade volume. In other words, the reality in the literature is examined by studying a concrete case. In the last part of the study, the results obtained were evaluated and recommendations were made.

Keywords

Political risk • Commercial relations • Turkey-Russian Federation • Foreign trade

1 Sorumlu Yazar: Esin Can (Prof. Dr.), Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: eesincan@gmail.com ORCID: 0000-0003-1754-4867

2 Saniye Yıldırım Özmutlu (Öğretim Görevlisi), Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Bölümü, Tekirdağ, Türkiye. Eposta: saniyeyildirim58@gmail.com ORCID: 0000-0001-6199-3999

3 Cansu Aykaç (Doktora Öğrencisi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: cansu.aykac@icloud.com ORCID: 0000-0002-7323-0611

Atf: Can, E., Yıldırım Özmutlu S., & Aykaç, C. (2019). Politik iklim değişikliklerinin ülkelerarası ticaretle ilişkisi: Türkiye Rusya uçak krizi üzerine ekonometrik bir inceleme. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(1), 1-18. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0001>

Extended Summary

Considering that there are nearly two hundred countries in the world today; the economic, socio-cultural and political situation of each state differs from one another. These differences occur according to the political and bureaucratic traditions of the countries, the nature of the political regime, the party or social groups that hold political power, the level of development of the countries, and the characteristics of the historical process in which they exist etc. For this reason, the aim of this paper is to investigate the effect of the political crisis between Turkey and Russian Federation after the airplane crises on November 24, 2015. When examined in the context of economic and political relations, Turkey downed the Russian Federation's plane on November 24, 2015 which added another strain to already turbulent Turkey and Russia relations. The crisis that took place on November 24, 2015 was the biggest crisis in the recent period.

The scope of this study is the reflection of political risk on commercial relations between Turkey and the Russian Federation. There is a comprehensive list of academic studies on business issues which have already been carried out such as Tourism relations, energy relations etc. However, the scope of this study - the effect of the aircraft crash on Turkey's import and export values – is not from an academic perspective. The study has three parts. In the first part, we look at the political risk concept and political and commercial relations. In the second part of the study, a time series regression analysis was conducted with the STATA program. In the last part of the study, the results obtained were evaluated and recommendations were made.

After Turkey downed the aircraft belonging to Russia on November 24, 2015, it faced a weakening of its strong trade relations with the Russian Federation. The aim of this study is to investigate the effect of trade relations between the two countries in terms of the volume of foreign trade as a result of political risk. The effect of commercial relations between the two countries by linking variables has been shown in a quantitative study. For this purpose, a time series regression analysis was performed in the STATA program. The data was constituted with the Turkey Statistics Institute (TUIK) and the Central Bank (MB) reports. The political crisis is the independent variable and the control variables are the CPI-based real effective exchange rate, the monthly percentage change in the CPI and industrial production index. The Turkey-Russia trade volume is considered as the dependent variable. We analyzed the effect of the political crisis on foreign trade volume within the scope of these variables. Monthly values of the data are used in the study and the time series covers the period from January 2005 to November 2017. The regression coefficient of the CRIS variable was negative (- 507). As mentioned in the literature, the political crisis between the two countries caused a decrease in the trade volumes of the countries. In this context, the hypothesis that political risk leads to disruption of international trade relations has been supported.

In addition to the regression analysis, changes in the volume of imports and exports are shown with the help of graphs. The results obtained from the regression analysis and the drawn graphics were supported and decreases in the volume of imports and exports are shown in the graphs. The lowest import volume with the Russian Federation was observed in the subsequent months after the aircraft crises covering Russia's sanctioning period. Traces of the political crisis created by the aircraft crisis were observed a year

after the incident. In 2016, both import and export data were generally low. The levels of imports and exports seen in the data of 2015 could not be reached in 2017 but they paint a better picture than the levels in 2016.

In this study, Turkey's downing of an aircraft belonging to the Russian Federation and the implication of this event, consisting of political risk on commercial activities, was analyzed with time series regression and examined through two years of data shown in before and after graphs. As a result of the study, we can see that the political crises has had an effect on import and export volumes and also the severity of the crises has affected communication between the countries and the process of re-engaging in business activities. Economic relations between Turkey and Russia are sensitive to political events. It can be said that Turkey's strategies implemented after the crisis were not successful because Turkey's export data still has not reached that of 2014.

In conclusion, the political crises between the two countries have had a negative impact on the commercial activities of the countries. In order for political crises to have less negative impacts on the commercial activities of countries, it may be advisable to establish a partnership rather than a direct investment in countries with high political risks.

Günümüzde Dünya üzerinde iki yüze yakın devlet bulunduğu düşünülürse; her bir devletin kendince ekonomik, sosyo-kültürel ve politik durumu birbirinden farklılık göstermektedir. Politik iklim, her ülkede farklı biçimlerde ve farklı tonlarda, kişi, kurum, firma ve devletlerin karşısına çıkmaktadır. Bu farklılıklar ülkelerin siyasal ve bürokratik geleneklerine, siyasal rejimin niteliğine, siyasal iktidarı elinde bulunduran parti ya da toplumsal gruplara, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, içinde buldukları tarihsel sürecin özelliklerine vb. göre ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı işte bu noktadan hareketle; 24 Kasım 2015’de Türkiye’nin Rus uçağını düşürmesiyle^{3*} yaşanan iki ülke arasındaki politik iklim değişikliğinin temel alınarak, politik riskin ülkelerarası ticarete yaptığı etkiyi belirlemektir. Bu süreçte ticari faaliyetlerdeki yansımayı sayısallaştırabilmek için Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) ve Merkez Bankası’ndan (MB) alınan raporların grafiğe yansıtılması ve yorumlanması sonucunda ticari ve politik riskin oluştuğuna dair anlamlı verilere ulaşılması hedeflenmiştir. Çalışmada; Türkiye-Rusya arasında gerçekleşen uçak krizinin sonucunda, bir politik riskin oluşması ve bu riskin ithalat ve ihracat verileri üzerinde yaratmış olduğu etkiler analiz edilerek, politik iklim değişikliğinin ülkelerarası ticaret üzerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Analiz için; 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye’nin bir Rus uçağını düşürmesi Türkiye’yi bir politik riskin eşiğine sürüklemiştir. Uçak krizinin yaşanmadan önceki ilk iki yıl (2013-2015) verileri ve uçak krizin yaşandığı yıl ve sonrasına (2015-2017) ait veriler Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) web sitesinden alınmıştır. Çalışmanın regresyon analizi kapsamında ki Ocak 2005- Kasım 2017 yılları arasındaki verilerin bazıları Merkez Bankası (MB) sitesinden alınmıştır. Çalışmada, Ocak 2005-Kasım 2017 yılları arasında zaman serisi analiz yöntemi kullanılmıştır.

1. Literatür Araştırması

1.1. Politik Risk ve İlişkili Kavramlar

Performansın bir varyantı olarak kullanılan risk kavramı, finans, ekonomi ve stratejik yönetimin içinde oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Miller (1992) “Risk” kavramını önceden tahmin edilemeyen sonuçlar veya performanstaki değişiklikler olarak ifade etmiştir. Risk, organizasyonların iç veya dış faktörlere maruz kalması sonucunda oluşabilmektedir. Bu minvalde risk kavramı ile risk kaynakları ifade edilmektedir. Örneğin, “politik risk” ve “rekabetçi risk” kavramları ile riske sebep olan, risk kaynakları belirtilmektedir. Bu iki kavram, organizasyonların performansındaki öngörülemezliği, belirsiz çevresel bileşenlerle ilişkilendirilmektedir (Miller, 1992). Uluslararası yönetimde, risk hakkında yazılan makalelerin çoğunluğu “politik risk” kavramı üzerinde odaklanmıştır (Kobrin, 1982; Simon, 1984).

Literatürde politik risk, süreksizliğin bir sonucu olarak görülmektedir. Politik risk

3 *24 Kasım 2015 günü sabahı haber ajansları Suriye’de bir Rus uçağının düşürüldüğü bilgisini geçti. Akıllara gelen ilk soru uçağı kimin düşürdüğü oldu. Konuyla ilgili ilk resmi açıklama Genelkurmay Başkanlığı’ndan geldi. Genelkurmay, “Türk Hava Sahasını ihlal eden milliyeti bilinmeyen bir uçak defalarca ikaz edilmesine rağmen Türk Hava Sahasını ihlal etmiştir. Söz konusu uçağa angajman kuralları çerçevesinde 24 Kasım 2015 saat 09.24’te bölgede hava devriye görevinde bulunan iki adet F-16 uçağımız tarafından müdahalede bulunulmuştur.” şeklinde açıklamada bulundu. Genelkurmay açıklamasında ‘Rus uçağı’ ve ‘düşürüldü’ ifadelerini kullanılmakzen, daha diplomatik bir dil tercih edildi. ‘Rus uçağı düşürüldü’ ifadesi ilk kez Cumhurbaşkanlığı açıklamasında yer aldı.

çevredeki ani değişimlere odaklanarak hükümet müdahalesi ve siyasi statüko değişiklikleri gibi farklı nitelikteki etkenler ile belirli bir olayın risk düzeyini tanımlamaktadır. Politik risk birden fazla olayı kapsar ve dolayısıyla genişleyen bir siyasal risk kavramını temsil etmektedir. Fakat, ülkeler açısından politik risk değerlendirmesi temel olarak süreksizliklere odaklanmaktadır. Politik risk, ulusların ticaretini şekillendirerek riskin derecesini belirlemektedir (Fitzpatrick, 1983:249)

Truitt politik riski iş yapmama ya da işsizlik riski olarak tanımlamıştır (Truitt, 1974:12). Hofer ve Haller (1980), bütün politik risk tanımlamalarını kombine ederek bir model ortaya koymuştur ve ortaya çıkan modeli “politik risk uzun vadeli stratejik bir görünümü olan uzun bir süreç gerektirir” şeklinde tanımlamıştır (Fitzpatrick, 1983:252). Politik ilişkiler ülkeler arasında her zaman istikrarlı bir şekilde ilerlemez. Politik ilişkilerin ülkeler arasındaki bazı geçimsizliklerden dolayı düzensizleşmesi bir risk faktörünün doğuşunu tetiklemektedir. Politik riskin oluşması krizin varlığının habercisi olabilir.

Politik risk faktöründen bahsedebilmek için krizin kavramsal olarak anlamını bilmek gerekir. Kriz kavramı, gelecekteki tüm olayların trendinin daha iyi veya daha kötü olarak belirlendiği bir dizi olayı ifade etmektedir. Kriz bir hastalığın seyrinde, yaşamda, tarihte ve benzeri durumlardaki dönüm noktasıdır. Ayrıca zor zamanların, tehlikenin veya gelecek hakkında endişelerin görüldüğü zamandır (Hornby ve diğ., 1974: 206). Sosyal, ekonomik, politik veya uluslararası konular açısından belirleyici bir değişikliğe neden olan istikrarsızlık veya tehlike durumudur (Dictionary.com, 2017). Tüz’ün (1996) de bahsettiği gibi krizler birer karmaşadır ve bu karmaşada bazıları kaybeder, bazıları ise kazanırlar. Bu şekilde bir karmaşanın oluşması istikrarsızlığın varlığının göstergesidir. Politik istikrarsızlık; bir ülkenin içinde bulunduğu, toplumsal düzenin kontrolü ve korunması için gereken temel ön şartların süreli olarak kesintiye uğradığı ve dengesiz durumu nitelendirmektedir (Kesimli, 2011: 26). Türk-Rus ticari ilişkilerinde, Türkiye açısından geleneksel hale gelmiş bir dengesizlik söz konusudur (Özbay, 2011: 39). Özellikle uluslararası, çok uluslu veya global organizasyonların ana ülke veya ev sahibi ülkelerde çikabileceği krizlere karşı hazırlıklı olmaları gerekmektedir.

Belirsizlikler iş faaliyetlerini etkileyen, istikrarsızlığı tetikleyen faktörlerdir. Belirsizliği ve istikrarsızlığı tetikleyen etmeleri farklı yazarlar çalışmalarında şu şekilde ele almıştır; Miller (1992) belirsizlikleri siyasi, hükümet politikaları, makroekonomik, sosyal ve doğal belirsizlikler olarak sıralamıştır (Miller, 1992). Daniell (2000) bu belirsizlikleri 4 boyutta değerlendirmiş ve finansal, kültürel, yasal ve politik riskler olarak sınıflandırmıştır. Hill (2002) ise çalışmasında Daniell’in sınıflandırmasına benzer belirsizliklerden bahsetmiş fakat finansal riskleri dâhil etmemiştir.

Belirsizliği tetikleyen etmelerin başında siyasi, ekonomik, sosyal ve politik olaylar gelmektedir. Siyasi belirsizlikler genellikle politik rejimlerdeki büyük değişiklikleri içermektedir (Shubik, 1983; Ting, 1988). Miller’a (1992) göre politik sistemdeki potansiyel ve fiili değişikliklerle ilişkili fırsat ve tehditleri yansıtmaktadır. Bu belirsizliklerin kaynağı savaş, devrim veya siyasi kargaşalar olabilir. Yapılan bu çalışma, Miller’ın (1992) yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmanın belirsizlik boyutlarından hareket ederek belirsizlik ve istikrarsızlığı tetikleyen etmelerin başında siyasi, ekonomik, sosyal, doğal ve özellikle politik olaylara yer verilmiştir.

Devletin politikalarındaki belirsizlikler; iş çevrelerini etkileyebilir (Ting, 1988). Bazı yazarlar siyasi ve politikalarındaki belirsizlikler için bir ayrım yapmamış ve bu iki kavram için “politik risk” terimini kullanmışlardır (Mustafaoğlu, 1978). Devlet politikalarındaki belirsizlik, mali ve para reformlarından, fiyat kontrolünden, ticari kısıtlamalardan, devlet kontrolünden, kamulaştırmadan ve kazanç geri dönüşündeki engellerden dolayı olabilmektedir (Miller, 1992).

Makroekonomik belirsizlikler; ekonomik faaliyet ve fiyatlar seviyesindeki dalgalanmaları kapsayan geniş bir kavramdır (Oxelheim ve Wihlborg, 1987). Fiyat dalgalanmaları, genel fiyat enflasyonu veya girdilerin (hammadde veya emek vb.) ve tüketim mallarının fiyatlarındaki hareketlenmeler şeklinde ifade edilebilir. Üretim ve fiyatlardaki hareketlilik ise genellikle faiz oranları ve döviz kurlarındaki hareketlilik ile ilişkilidir. Satın alma gücü paritesi, döviz kurlarındaki sapmalar, çok uluslu şirketler için girdi kaynağı ve ürün fiyatlandırma arbitraj fırsatları yaratabilir (Miller, 1992).

Sosyal belirsizlikler; siyasi ve politik belirsizliğin habercisi olabilmektedir. Sosyal belirsizlikler toplumsal huzursuzluk, isyanlar veya küçük çaplı terörizm olaylarında ortaya çıkmaktadır. Eğer bu tür olaylar zamanla devlet için tehdit oluşturursa, politik istikrarsızlık ortaya çıkabilmektedir (Miller, 1992).

Doğal belirsizlikler; ekonomik çıktıyı etkileyen doğal fenomenleri içerir. Doğal belirsizlik, hava koşullarının verimliliği önemli ölçüde etkilediği tarım sektöründe en açık şekilde görülürler. Bunun yanı sıra, doğal felaketler (kasırgalar veya depremler vs.) sayısız iş fonksiyonuna zarar vererek üretim kapasitelerini önemli ölçüde düşürebilir (Miller, 1992).

1.2. Türkiye-Rusya Federasyonu Arasındaki Politik ve Ticari İlişkiler

1.2.1. Politik ilişkiler. Türkiye ile Rus Federasyonu arasındaki ilişkiler köklü bir mirasa dayanmaktadır. Beş yüzyıllık Türk-Rus ilişkilerinin tarihine bakıldığında barış ve iş birliğine dayanan dönemlerin istisnai aşamalar olduğu görülmektedir (Büyükcakıncı, 2012: 779). Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere bakıldığında istikrarlı bir ilerlemenin olmadığı iniş ve çıkışların yoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Türk-Rus ilişkilerini 1990’lı ve 2000’li yıllar olarak ya da ekonomik ve politik ilişkiler bağlamında incelendiğinde, önemli dönemeçlerin yaşandığı tarihsel sürece bakarak üç farklı dönemde incelemek mümkündür. (Özbay, 2011: 37). Bu dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkiler esas olarak “gergin” ve “mesafeli” olmuştur (Yılmaz 2010: 28). Ekonomik ve politik ilişkiler bağlamında incelendiğinde 2015 yılında bu çalkantılı dönemlere bir dönem daha eklenerek Türkiye’nin Rus Federasyonu’na ait uçağı 24 Kasım 2015 tarihinde düşürmesi sonucu oluşan uçak krizi dönemi oluşturmaktadır.

Birinci dönem, 1992-1999 arasındaki ilk yıllardır. Bu dönemde her iki ülke de enerji, etnik, bölgesel gibi birçok alanda rekabeti öne çıkararak faktörler yeterince değerlendirememişlerdir. Bu yüzden politik anlamda birinci dönem Türk-Rus ilişkilerinin kayıp yıllarıdır.

İkinci dönem, 2000-2008 arası yılları kapsar. Bu yıllar, her iki ülkenin yürüttükleri rekabetin ilişkiler bütününe verdiği zararı ve rekor düzeyde yükselen ekonomik ilişkilerin ortaya koyduğu faydayı göz önüne alarak, buradan çıkardıkları derslerle aralarındaki

güven ilişkisini güçlendirme yönünde arayış içerisine girdikleri yıllardır. Bu yüzden politik anlamda ikinci dönem Türk-Rus ilişkilerinin arayış yıllarıdır diyebiliriz. 1990'lı yıllarda iki ülkenin ilişkilerinde ekonomik temelli gelişim ağırlıklıyken, politik ilişkilerin etkisi daha azdır. Fakat Türkiye'de 2002 yılının başlarında yaşanan siyasi güvensizliğin oluşması sosyal alanda krizin oluşmasına özellikle ekonomik krizin ağırlaşmasına neden olmuştur (Kantar, 2016: 675). 2002 yılının sonlarında iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin şekillenmeye başladığı yıllar olarak kabul edilebilir. 2002 yılında yapılan askeri iş birlikler, siyasi ilişkilerin gelişmesinde öncü olmuştur (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017). 21. yy. da gelişen siyasi ilişkilerin etkisi özellikle 2004 yılında artarak, ekonomik ilişkiler kadar etkili olmuştur (Jazeera, 2016).

Üçüncü dönemi, 2008 sonrası yıllar olarak değerlendirebiliriz. Bu dönemde iki ülke ilişkilerinde kayıp yılların arkada kaldığı ve arayışın bittiği işbirliği yılları olma potansiyeli taşımaktadır (Özbay, 2011: 38-39). *Dördüncü dönemi, 2015 yılı ve sonrası* olarak değerlendirebiliriz.

Çalışmaya konu olan, 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan kriz yakın dönem içerisinde yaşanmış en büyük krizdir. Türkiye hava sahasını ihlal eden ve uyarılara rağmen devam ettiğini belirttiği SU-24 tipi Rus jetini Suriye sınırı yakınlarında düşürmüştür. Hali hazırda gergin olan Türk-Rus ilişkileri, yaşanan olay sonrasında kopma noktasına gelmiştir ve NATO'nun üyesi olan bir devlet ilk defa Rus uçağını düşürmüştür (Özlük, 2015: 2). Türkiye olay sonrasında hava sahasının ihlal edildiğini ve angajman kurallarının gerekli uyarılardan sonra uçağı düşürdüğünü açıklamıştır. Rusya ise olay sonrası "sırtımızdan bıçaklandık" şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye uçağın milliyetini bilmediğini eğer Rus uçağı olduğunu bilseydi tutumunun farklı olacağını belirtmiştir (BBC, 2015a). Rusya ise "Türkiye'nin uçağın milliyetini bilmeme ihtimalinin olmadığı" yanıtını vermiştir (Zete, 2015). Yaşanan olay sonrasında Rusya Türkiye'den özür beklerken uygulayacağı yaptırımları açıklamıştır. Rusya'nın beklediği özür üzerine Türkiye yaptıklarının meşru bir hak olduğunu belirlemiştir ve tazminat talebini reddetmiştir. Fakat daha sonra Türkiye diplomatik bir mektup ile Rusya'dan özür dilemiştir (BBC, 2016b).

Uçak Krizi Türk-Rus ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Sürekli çatışmacı bir seyir izleyen Türk-Rus ilişkileri 2000'li yılların başından beri gerçekleşen tarihi yakınlaşmanın kırılma anlarından biri olmuştur. Böylece Türk-Rus İlişkileri olağan seyrine dönmeye başlamıştır (Bilgin ve Çelik, 2016). 2015 yılı sonları itibariyle yaşanan Uçak Krizi Türkiye-Rusya Federasyonu ilişkilerinin yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur (Zengin, 2015: 63).

Kısacası, uçak krizi öncesindeki son dönem Türk-Rus ticari ilişkilerinde iyi geçen son dönemdir. Bundan önceki iki dönemde ekonomik ilişkiler daha ön plandayken daha sonra politik ilişkilerin önemi artmıştır. Politik ilişkilerdeki artan dinamizm temelinde ise ekonomik ilişkiler yer almaktadır. Üçüncü dönemde ise politik ve ekonomik ilişkilerin her ikisi de gücünü bir diğerinden almaktadır (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017). Türk-Rus ilişkilerindeki yakınlaşmalar incelendiğinde genellikle bölgesel ve küresel dengelerin bozulmasının ardından gerçekleştiği gözlemlenmektedir. İki devletin, ilişkilerinin iyileştiği dönemler bölgelerindeki güvenlik riskinin arttığı ve küresel dengelerin değiştiği zamanlardır. Yani, bölgelerinde üçüncü bir gücün etkin olması durumundan, iki ülkenin ittifakı oluşmaktadır (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017).

1.2.2. Ticari ilişkiler. İki ülke arasındaki enerji ilişkileri, 1984’te imzalanan doğal gaz anlaşması ile başlamıştır. 1997 yılında imzalanan Mavi Akım Anlaşması’nın Karadeniz’den geçirmeyi planladığı doğal gaz boru hattı 2005 yılında hayata geçmiş olup, “Mavi Akım Anlaşması” enerji alanında iki ülke arasında “Bakü-Tiflis-Ceyhan” petrol boru hattı konusunda yaşanan rekabetin yerine işbirliği yaklaşımının ortaya konulması açısından çok önemli olmuştur. Mavi Akım bir anlamda daha sonraki yıllarda gittikçe artacak olan ikili ilişkilerin itici gücü olmuştur. Mavi Akım’ın hayata geçmesiyle Türkiye, Rusya’nın enerji alanındaki en büyük ortaklarından biri haline gelmiştir (Özbay, 2011: 41). 2000’li yıllarda başlayan enerji ithalatından dolayı, Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülkeler arasında Rusya ilk sırada yer almıştır. Bu sebepten dolayı Türkiye ve Rusya arasındaki ticari ilişkiler her iki ülke içinde önem arz etmektedir (Akbulut ve Yılmaz, 2015).

İki ülke arasındaki ticaret incelendiğinde, Türkiye’nin kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri, seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya, ayakkabılar ve aksamı, meyve ve sebzeler, giyim eşyası ve bunların aksesuarları, motorlu kara taşıtları, bisikletler ve motosikletler, bunların aksam ve parçası, hayvansal ve bitkisel gübreler, tuz, kükürt, toprak, alçı gibi mineral maddeler, prefabrik yapılar, sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları, tekstil ürünleri, güç üreten makineler ve araçlar, balıklar ve diğer deniz ürünleri, tıp ve eczacılık ürünleri, mobilya, yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar, elektrik makineleri, cihazları ve aletleri, vb. aksam parçaları ürünlerinde; Rusya Federasyonu’nun ise petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar, taş kömürü, kok kömürü ve briket kömürü, hayvanlar için gıda maddeleri, mineral kimyasal gübreler, hububat, hububat ürünleri, bitkisel sıvı yağlar ve fraksiyonları, demir ihtiva etmeyen madenler, petrol, petrolden elde edilen ürünlerde karşılaştırmalı olarak üstün olduğu görülmektedir (Kalaycı, 2013: 56-59).

1.3. Politik Risk Sonrasında Rusya Federasyonu’nun Türkiye’ye Olan Yaklaşımı

Ticari anlamda Türkiye’nin en büyük ortaklarından Rusya ile 24 Kasım 2015 tarihinde meydana gelen kriz sonrasında, iki ülke arasında ekonomik anlamda gerginlikler meydana gelmiştir. Kriz sonrası, Rusya Federasyonu Türkiye ile ilişkilerinde ekonomik yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Bu ekonomik yaptırımları şu şekilde sıralanabilir (Demir, 2015: 1);

- ✓ Türkiye’den ithal edilen gıda ürünlerinin ithalatının durdurulması,
- ✓ Türkiye’ye tatil paketi satan turizm şirketlerini uyararak, satışların durdurulması,
- ✓ Türkiye’den yapılan charter uçuşların durdurulması,
- ✓ Serbest vize sürecinin askıya alınması ve
- ✓ Rusya’da çalışan Türklerin işe alınmalarında kısıtlamalara gidilmesi.

Rusya’nın ekonomik anlamda önemli bir ticari ortağı olan Türkiye’ye uygulamış olduğu yaptırımların iyi hesaplanmış politikanın sonucu olarak görülebilir. Çünkü Rusya’nın Türkiye ile çok yönlü ekonomik ilişkileri oldukça önemlidir. Türkiye’nin ithalat ve ihracat dengesi açısından stratejik bir öneme sahip olan Rusya, bu yaptırımlar ile Türkiye’nin ekonomik anlamda kayıplar yaşayacağını düşünerek bu yaptırımları uygulamıştır (Bilgin ve Çelik, 2016). Türkiye-Rusya Federasyonu arasında 2000’li yıllar

ve sonrasında ara ara iş birliğinin olduğu ama daha çok çalkantılı bir politik istikrarsızlığın yaşandığı dönemleri kapsamaktadır. 24 Kasım 2015 yılı uçak krizi ile oluşan bir politik riskin ticaret olguları üzerindeki volkanik patlamanın yaşandığı ve özellikle Türkiye açısından istikrarsızlığın baş gösterdiği bir sürece dönüşmüştür.

Yapılan çalışmada, 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye tarafından bir Rus uçağının düşürülmesi ve bu olayın uçak krizi olarak adlandırılması, Türkiye-Rus Federasyonu arasında bir politik krizin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yapılan bu çalışmada yaşanan bu politik krizin ticareti nasıl etkilediği incelenmiştir.

1.4. Türkiye-Rusya Federasyonu İle İlgili Daha Önce Yapılan Çalışmalar

Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye-Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri turizm, doğal gaz, enerji gönderimi ve genel olarak iki ülkenin ilişkilerinin boyutları açısından inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bilgin ve Çelik (2016) “Uçak Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Dış Ticaret Verileriyle Değerlendirilmesi” isimli çalışmalarında Türkiye ve Rusya arasındaki ithalat ve ihracat verilerini 2005 ve 2016 yıllarındaki seyirini incelemiş ve özellikle turizm, inşaat, hammadde ve gıda sektörleri üzerindeki etkilerine bakmışlardır. Demir ve Çınar (2016) ise uçak krizinin etkilerini incelemek için 2015 tarihine kadar ki dış ticaret verilerini ele alarak açıklamışlardır. Bazı çalışmalar ise krizlerle dolu Türk-Rus ticari ilişkilerine basın da yer alan haberleri inceleyerek, öngörülerde bulunmuşlardır (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017). Politik krizlerin etkisini araştıran birçok çalışma yaşanan olayın etkilerini turizm sektöründe yaşanan sıkıntılar üzerinden ele almıştır (Kesimli, 2011; Yenişehirlioğlu ve diğ., 2016). Babali (2012), yapmış olduğu çalışmada, Türkiye’nin Rusya ve İran’dan enerji alımında uygulamış olduğu stratejilerin neler olduğu ve enerji alımında güvenliği sağlamak için nasıl bir yol izlediği açıklamıştır. Bourgeot (2013) ele aldığı çalışmada, Rusya ve Türkiye arasında ekonomik ve güç dengesini sağlamanın zor olduğu ve ekonomik ilişkilerin özellikle enerji çıkarlarına dayandığını açıklanmıştır. Çalışma; bu güne kadar yapılanların ele aldığı konu bağlamında farklılık göstermesi ve diğer çalışmaların değinmediği farklı zaman aralıklarını dikkatte alarak, yaşanan uçak krizinin etkilerini belirli bir sektör açısından bakmak yerine genel bir bakış açısıyla irdelenmesi açısından özgündür. Bu bağlamda, öncelikle Ocak 2005-Kasım 2017 yılları arasında politik riskin ticari faaliyetler açısından etkisi zaman serisi regresyon analizi ile açıklanmıştır. Zaman serisi regresyon analizi yapıldıktan sonra, Türkiye-Rusya arasında uçak krizinin yaşanmadan önceki 2 yıllık ve kriz sonrasında yaşanan 2 yıllık süreçteki ithalat ve ihracat verileri incelenerek politik krizlerin etkileri ilk kez bu çalışmada incelenerek diğer çalışmalardan farklılığı ortaya çıkarılmaktadır.

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Kapsamı ve Hipotezi

Çalışmanın kapsamını, Türkiye ile Rusya Federasyonu arasındaki politik riskin ticari ilişkilerdeki yansımalarının nasıl olduğunun belirlenmesi oluşturmaktadır. Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki iş konusunda, turizm ilişkileri, enerji ilişkileri vb. çok kapsamlı akademik çalışmalar yapılmasına rağmen özellikle 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye’nin Rusya Federasyonu’na ait bir uçağı düşürmesi sonrasında ithalat ve ihracat

değerlerinde nasıl bir değişimin olduğu kapsamında bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacını; 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizi sonrasında politik bir risk oluşturması ve iki ülke arasındaki ticaretin TÜİK ithalat ve ihracat verilerine bakarak ortaya konulması oluşturmaktadır.

Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında yaşanan uçak krizi sonrasında oluşan politik riskin, reel döviz kur, TÜFE ve sanayi üretim endeksinin iki ülke arasındaki dış ticaret hacmini nasıl etkilediğine yönelik Şekil 1’de gösterilen model üzerinden çalışılmıştır. Oluşturulan bu model bağlamında amaca uygun olarak araştırmanın hipotezi oluşturulmuştur.

Şekil 1

Araştırma modeli

H₁: Politik iklim değişikliği ülkelerarası ticareti olumsuz etkiler.

2.2. Araştırma Metodolojisi ve Ölçme

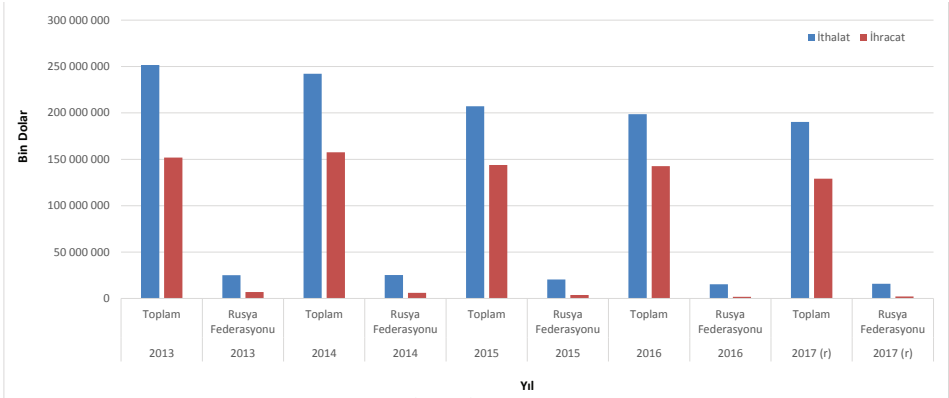
Türkiye'nin 24 Kasım 2015 tarihinde Rusya Federasyonuna ait uçağı düşürmesi ve oluşan politik risk faktörü sonrasında Türkiye-Rusya Federasyonu ile güçlü ticari ilişkilerin zayıflaması durumu ile karşılaşmıştır. Çalışmanın yapılmasının amacı, politik riskin oluşması sonucunda iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisini araştırmak oluşturmaktadır. Bu amaçla STATA programında zaman serisi regresyon analizi yapılmıştır. Bağımsız değişken olarak politik kriz, kontrol değişken olarak TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru, Sanayi üretim endeksi ve TÜFE'nin aylık yüzdelik değişimi ve bağımlı değişken olarak Türkiye-Rusya dış ticaret hacmi ele alınmıştır. Bu çalışma da, Kasım 2015 tarihinde yaşanan politik krizin Türkiye-Rusya arasındaki dış ticaret üzerindeki etkisini göstermek amaçlanmaktadır. Verilerin aylık değerleri kullanılmış olup, zaman serisi Ocak 2005- Kasım 2017 yıllarını kapsamaktadır.

Çalışmada bağımsız değişken olan politik iklimin değişmesinin yol açtığı “Politik kriz” değişkeni (değişken adı: KRİZ) kukla (dummy) değişken olup, Ocak 2005- Kasım 2015 tarihi arasına “0”, kriz sonrası dönem (Aralık 2015-Kasım 2017) ise “1” ile kodlanmıştır. TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru enflasyondaki farkları dikkate alarak hesaplanmaktadır ve ülke ekonomisi hakkında daha fazla bilgiyi kapsamaktadır. Ayrıca ülkenin dış rekabet gücünün bir göstergesi olarak kullanıldığından (Savaş ve Can, 2011), bu çalışmada döviz kuru (yabancı bir paranın milli para birimi cinsinden değeri) yerine “TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru” (değişken adı: KUR) kullanılmıştır. Gayri safi yurt içi hasılabın (GSYİH) çeyrek dönemlik veriler olmasından dolayı, aylık bazda seriler içerdiğinden sanayi üretim endeksi (değişken adı: SUE) kullanılmıştır. TÜFE’yi doğrudan kullanarak seride durağanlık oluşturmamak için TÜFE’nin aylık yüzde değişimleri (değişken adı: TÜFE%) kullanılmıştır. Sanayi üretim endeksi, TÜFE’nin aylık yüzdelik değişimi ve Türkiye-Rusya dış ticaret hacmi zaman serilerine Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) web sitesinden alınmıştır. TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru veri seti ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın (TCMB) istatistik veri tabanından

ulaşmıştır. Literatürde, 2000 yılından sonra Türkiye-Rusya arasında yükselen ekonomik ilişkiler olduğu belirtilmiştir. Fakat “SUE” değişkeni için 2005 yılı öncesi veriler bulunmadığından veri seti 2005 ve 2017 yıllarını kapsamaktadır.

2.2.1. Türkiye'nin 2013-2017 yılları arasında TÜİK raporunda yer alan ülkeler ve Rusya Federasyonu arasındaki ithalat-ihracat verileri. Regresyon analizinde politik krizin dış ticaret hacmi üzerinde negatif ve anlamlı ilişkisi bulunmuştur. Yani, politik kriz var olduğunda dış ticaret hacmi düşmektedir. Çizilen grafikler ile regresyon analizinden elde edilen sonuçlar birbirlerini desteklenmiş ve ithalat ve ihracat hacmindeki düşüşler gösterilmiştir.

Şekil-2, 2013-2017 yılları arasında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan ülkeler arasındaki ithalat ve ihracat verileri ile Türkiye-Rusya Federasyonu arasındaki ithalat ve ihracat verilerini göstermektedir.

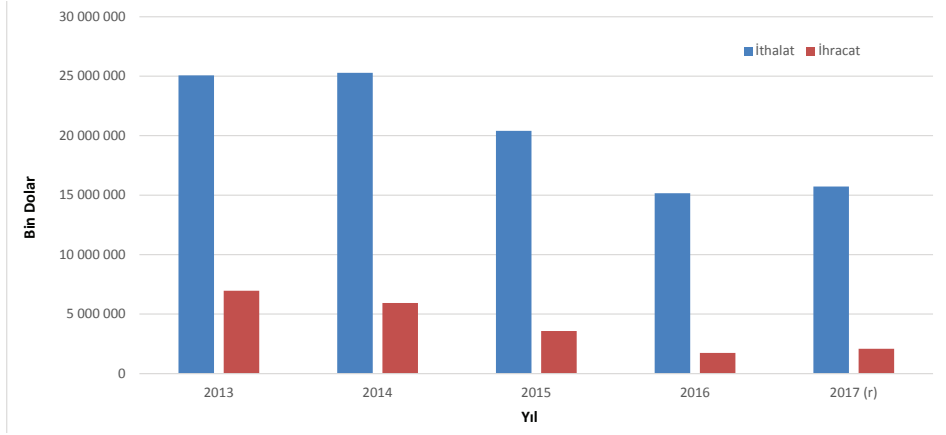

Şekil 2

Türkiye'nin toplam ithalat ihracat hacmi ve Rusya Federasyonu verileri

Şekil-3 2013-2017 yılları arasında Türkiye-Rusya Federasyonu arasındaki ithalat ve ihracat verilerini sayısal olarak daha net görebilmemize ve anlamlandırabilmemize olanak sağlamaktadır.

TÜİK raporundaki verilerin işlenmesi ve elde edilen bilgiler doğrultusunda 2013 yılında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan tüm ülkelere yapmış olduğu ithalatı 252 milyar dolar, ihracatı ise 152 milyar dolardır. 2013 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı 25 milyar dolar, ihracatı ise 7 milyar dolardır. 2013 yılı değerleri sonuçlarına göre, Türkiye Rusya Federasyonu'ndan yaklaşık 3,6 kat daha fazla mal ve hizmet satın almıştır.

Şekil 3

Türkiye - Rusya Federasyonu arasındaki ithalat ihracat verileri

2014 yılında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan tüm ülkelere yapmış olduğu ithalatı 242 milyar dolar, ihracatı ise 158 milyar dolardır. 2014 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı 25 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 6 milyar dolardır. 2013 yılına göre Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ihracat kaybı 1 milyar dolardır. 2014 yılı değerleri sonuçlarına göre, Türkiye Rusya Federasyonu'ndan yaklaşık 4,16 kat daha fazla mal ve hizmet satın almıştır.

2015 yılında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan tüm ülkelere yapmış olduğu ithalatı 207 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 144 milyar dolardır. 2015 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı 20 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 3,6 milyar dolardır. 2014 yılına göre Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalat kaybı 5 milyar dolar ve ihracat kaybı 2,4 milyar dolardır. Kasım ayı uçak kriz sonrası Rusya'nın uygulamış olduğu yaptırımlar, Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde ciddi anlamda daralmaya başlamıştır. 2015 yılı değerleri sonuçlarına göre, Türkiye Rusya Federasyonu'ndan yaklaşık 5,55 kat daha fazla mal ve hizmet satın almıştır. 2015 yılı verileri değerlendirmesi sonucunda, hem ithalat hem ihracat verilerinde azalma söz konusudur. Türkiye Rusya Federasyonundan daha çok enerji ürünleri satın aldığı için bu durumdan daha çok etkilenen taraf olabilir.

2016 yılında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan tüm ülkelere yapmış olduğu ithalatı yaklaşık 197 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 143 milyar dolardır. 2016 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı 15 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 1,7 milyar dolardır. Bir önceki yıla göre, Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ihracatı yarıdan daha fazla 1,9 milyar dolar azalmıştır. 2016 yılı değerleri sonuçlarına göre, Türkiye Rusya Federasyonu'ndan yaklaşık 8,82 kat daha fazla mal ve hizmet satın almıştır. 2016 yılı verileri değerlendirilmesi sonucunda hem ithalat hem ihracat verilerinde ciddi azalma söz konusudur. 2015 yılı kasım ayından sonra uçak krizinin iki ülke arasında yaratmış olduğu politik risk, Rusya Federasyonu'nun Türkiye üzerindeki ithalat ve ihracat üzerindeki yaptırımı Türkiye'nin aleyhine işleyecek düzeyde düşüş göstermiş olarak görülmektedir. 2015 yılına göre Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalat kaybı 5 milyar dolar ve ihracat kaybı ise 1,9 milyar

doları bulmuştur.

2017 yılında Türkiye'nin TÜİK raporunda yer alan tüm ülkelere yapmış olduğu ithalatı yaklaşık 190 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 129 milyar dolardır. 2017 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı yaklaşık 16 milyar dolar, ihracatı ise yaklaşık 2,1 milyar dolardır. 2017 yılı değerleri sonuçlarına göre, Türkiye Rusya Federasyonu'ndan yaklaşık 8,57 kat daha fazla mal ve hizmet satın almıştır. 2017 yılı Ekim ayı verilerine kadar yapılan değerlendirmelerde, Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na yapmış olduğu ithalatı bir önceki yıla göre 1 milyar dolar artmış ve ihracatı da 0,4 milyar dolarlık varla yok arasında bir artışın gözlemlenmesi ile sonuçlanmıştır.

Türkiye-Rusya Federasyonu arasındaki ihracatımızda yaşanan daralmaların kaynağı çok çeşitlidir. Bu daralmanın en büyük nedenleri arasında Rusya'nın Türkiye'ye olan turizm faaliyetlerini durdurması ve çeşitli gıda mallarının ihracatının Rusya tarafından durdurulmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının 2016'da yaptığı açıklamada 2016 yılının ilk 2 ayının bir önceki senenin aynı dönemi ile karşılaştırıldığında ihracat %61,5 azalırken, ithalatın ise %32,8 gerilediği belirtilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2016).

2.2.2. Regresyon analizi. Yapılan regresyon analizi Kasım 2015 tarihinde yaşanan politik krizin ithalat ve ihracat üzerindeki etkisini incelemeye yöneliktir. Bağımlı değişken Türkiye-Rusya arasındaki dış ticaret hacmidir (Değişken adı: HACİM). Bağımsız değişken ise kukla değişkenimiz olan politik kriz (KRİZ) ve kontrol değişkenler olarak TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru (KUR), Sanayi üretim endeksi (SUE) ve TÜFE'nin aylık yüzdelik değişimi (TÜFE%) kullanılmıştır. Çalışmada KRİZ değişkeninin katsayısının negatif olması beklenmektedir. Başka bir deyişle kriz olduğunda dış ticaret hacminin düşmesi beklenmektedir.

Veri setinde durağanlığı incelemek için Dicky-Fuller (DF) testi yapılmıştır. Tablo 1'de gösterilen ADF testinin sonuçlarına göre modelde kullanılan TÜFE%, HACİM ve SUE değişkenleri durağandır. Fakat KUR düzeyde durağan değildir. Bu nedenle KUR değişkeninin birinci farkı alınarak durağan hale getirilmiştir.

Tablo 1
ADF birim kök testi sonuçları

Düzyey	DF Test Değeri	ADF Kritik Değerleri		
		1%	5%	10%
TÜFE%	-10.285	-3.492	-2.886	-2.576
HACİM	-3.268	-3.492	-2.886	-2.576
SUE	-3.543	-3.492	-2.886	-2.576
KUR	-1.091	-3.492	-2.886	-2.576
Birinci Fark	DF Test Değeri	ADF Kritik Değerleri		
		1%	5%	10%
d1KUR	-9.873	-3.492	-2.886	-2.576

Tanımlanan regresyon denklemi aşağıdaki gibidir:

$$HACİM = \beta_0 + \beta_1(SUE) + \beta_2(TÜFE\%) + \beta_3(KRİZ) + \beta_4 \log(KUR) + u_i$$

Regresyon sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

Regresyon analizi sonuçları

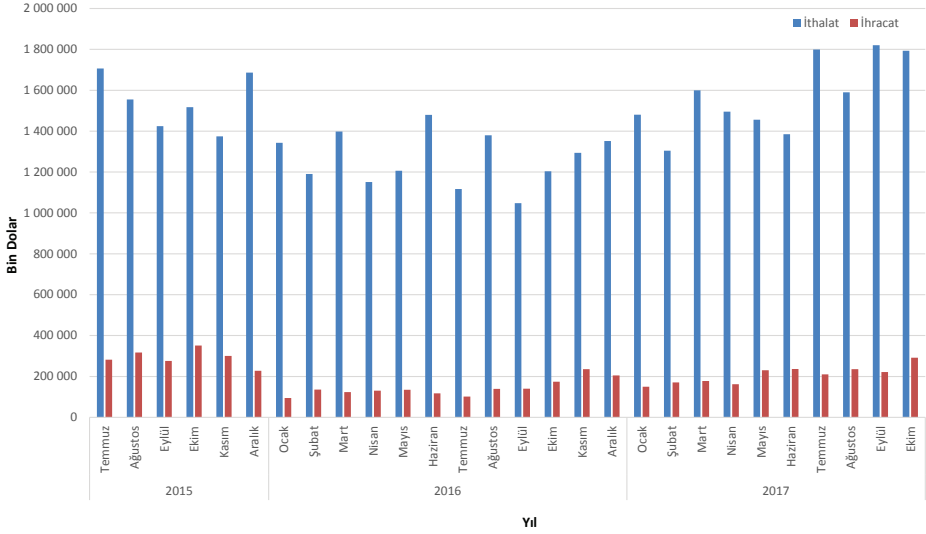
Bağımlı Değişken: HACİM				
Örnekleme: Ocak 2005-Kasım 2017				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Sig.
SUE	.0145493	.0013348	10.90	0.000
TÜFE%	.0225674	.0207764	1.09	0.279
KRİZ	-.5071253	.0585338	-8.66	0.000
dİKUR	.011801	.0023718	4.98	0.000
C	11.76432	.3527914	33.35	0.000
F istatistiği: 43.57		SS: 12.7842		
Olasılık (F istatistiği): 0.000		DF: 154		
R-kare: 0.5374		MS: .0830		
Düzeltilmiş R-kare: 0.5251				

KRİZ değişkeninin katsayısı negatif (-.507) bulunmuştur. Bunun anlamı literatürde de bahsedildiği üzere iki ülke arasında oluşan politik kriz, ülkelerin ticaret hacimlerinde azalmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda, politik risk ülkelerarası ticari ilişkilerin bozulmasına yol açmaktadır hipotezi desteklenmiştir. TÜFE'nin dış ticaret hacmi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır⁴. Sanayi üretim endeksinin dış ticaret hacmi üzerinde pozitif (.014) yönlü bir etkisi gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle sanayi üretim endeksi arttıkça, dış ticaret hacmi de artmaktadır. Döviz kurunda hacim üzerinde pozitif (.011) etkisi bulunmuştur. Regresyonun düzeltilmiş R² değeri %52,51'dir. Diğer bir ifade ile HACİM değişkenindeki değişimin %53'ü regresyon modelinde kullanılan verilerle açıklanabilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye-Rusya arasında uçak krizi sonrasında gerçekleşen politik riskin oluşması, bu politik riskin sonuçlarının nasıl oluştuğunu yansıtabilmek ve politik riskin iki ülke üzerinde yaratmış olduğu etkileri irdelenmek amacıyla, yukarıda yapılan regresyon analizini destekleyen ve uçağın düşmesi sonrasında ticari ilişkilerin ve uçağın düşürülmeden ilk iki yıl ve uçak düşürüldükten sonra ki iki yıllık yansımalarının nasıl olduğunu inceleyebilmek amacıyla, TÜİK'den alınan raporlar sayısallaştırılmış ve grafikler aracılığıyla açıklanmıştır.

4 Petek ve Çelik (2017, s.69) yapmış olduğu çalışmada “Enflasyon oranlarındaki değişim, kurlardaki, dış ticaret dengesindeki değişim, artış veya azalış bir ülke ekonomisinin makro ekonomik göstergeleri bakımından oldukça önemli bir yer tutmaktadır.” şeklinde ifade etmiştir. Yapmış oldukları ekonometrik analizde TÜFE, Döviz kuru, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda TÜFE'nin ithalat üzerinde etkisi bulunmuştur. Hepaktan ve diğ. (2011, s.77) yapmış olduğu çalışmada “Türkiye’de dış ticaret dengesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bir kur ayarlaması, Türkiye için tek başına kullanılabilecek bir döviz kuru politikası aracı olamamaktadır. Çünkü dış ticaretin bileşenlerinden ihracat ve ithalatı, döviz kuru politikalarının yanı sıra, birçok unsur etkilemektedir. Bu unsurlar, üretim düzeyi, maliyetler, verimlilik, faiz oranları, sermaye girişi, vergi mekanizması, etkin kaynak kullanımı, enflasyon şeklinde sıralanabilmektedir” şeklinde ifade etmiştir. TÜFE, TEFE, GSMH, İthalat, ihracat vb. değişkenler temel bazı makroekonomik göstergelerdir. Bu bağlamda dış ticaret göstergesini etkileyen fazla sayıda değişken mevcuttur. Yapılan bu çalışmada, politik krizin dış ticaret hacmi üzerindeki etkisinde kontrol değişkeni olarak ele alınan TÜFE bazlı reel efektif döviz kuru, TÜFE'nin aylık yüzdelerlik değişimi, Sanayi üretim endeksinin etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak, literatürde bahsedilen iktisadi büyüme modellerinde TÜFE değişkeninin modele kontrol değişkeni olarak konulması uygun görülmüştür. Fakat, literatürün aksine bu çalışmada, enflasyonun bir göstergesi olan TÜFE değeri anlamsız çıkmıştır. Gelecek çalışmalarda TÜFE yerine TEFE değeri konulması model için daha uygun olabilir. Çalışmada ulaşılan diğer sonuçlar literatürdeki birçok çalışmada ulaşılan sonuçlar ile aynı yöndedir.

2.2.3. 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan politik krizin ithalat-ihracat verilerine aylık yansımaları. Şekil-4’de Türkiye’nin Rusya Federasyonu’na ait olan SU-24 tipi Rus jetini Suriye sınırı yakınlarında 24 Kasım 2015 tarihinde düşürmesi ve sonrasında yaşanan politik krizin ithalat ve ihracat verilerinin aylık yansımalarının nasıl olduğunu görebilmemize imkân sağlamaktadır.

Şekil 4

Uçağın düşürülmesi sonrasında Türkiye ve Rus Federasyonu arasındaki aylık ithalat ve ihracat seyri

Türkiye’nin Rusya Federasyonu’na yapmış olduğu ithalat verilerinin en düşük olduğu aylar uçak düşürüldükten sonraki izleyen aylar ve Rusya Federasyonunun yaptırım uyguladıktan sonraki zaman aralığını yani 2016 yılını kapamaktadır. 2016 yılının ithalat ve ihracat verileri, hem 2015 hem de 2017 yılları arasındaki ithalat ve ihracat verileri ile kıyaslandığında en düşük oranların rastlandığı yılı göstermektedir. 2016 yılı ithalat verileri genel olarak diğer yıllara göre düşüktür ve en düşük verilere sahip olan aylar Şubat (1 milyar 190 milyon dolar), Nisan (1 milyar 150 milyon dolar), Temmuz (1 milyar 116 milyon dolar) ve Eylül (1 milyar 47 milyon dolar) aylarıdır. Bu zaman aralıklarında ithalatın daha düşük olmasının sebebi, Rusya Federasyonu’nun Türkiye’den bu zaman aralıklarında daha çok almış olduğu ürünler üzerinde yaptırım uygulaması olabilir.

2016 yılı ihracat verileri, 2015 ve 2017 yıllarına göre ciddi bir düşük yaşamıştır ve en düşük verilere sahip olan aylar Ocak (94 milyon dolar), Mart (123 milyon dolar), Temmuz (101 milyon dolar) aylarıdır. 2015 yılında uçak düşmeden önceki en yüksek ihracat verisi Ekim (351 milyon dolar) ayına aittir ve uçağın düşürüldüğü Kasım (300 milyon dolar) ayın ihracat verisinden sonra Aralık ayında 73 milyon dolarlık düşüşün gerçekleşmesi ile bir kayıp gerçekleşmiştir. 2016 yılının Ocak ayında ihracat oranında çok ciddi bir düşüş ile ihracat kaybı 133 milyon dolar olmuştur. 24 Kasım 2015 yılında uçağın düşürülmesi sonrasında bir yıllık süre Türkiye ve Rusya Federasyonu arasındaki politik krizlerin aşılmasında yeterli olmadığı görülmektedir. 2016 yılı genel olarak ithalat ve ihracat verileri düşük olan bir yıldır. 2017 yılı ithalat ve ihracat verilerine bakıldığında

2015 yılının ithalat ve ihracat verilerine ulaşamamış olsa da 2016 yılına göre daha iyi bir tablo sergilemektedir. Özellikle 2017 yılında Mayıs (230 milyon dolar) ayında sonra ihracat verileri artmaya başlamıştır ve uçak krizinden sonra en yüksek ihracat verisi 2017 Ekim (291 milyon dolar) ayında gerçekleşmiştir.

2017 yılında Türkiye'nin Rusya Federasyonundan almış olduğu ürünlerin oranı artış göstermeye başlamıştır. Hatta uçak krizi olayı olmadan önceki veriler dikkate alındığında uçak krizi sonrasında en yüksek ithalat verilerine Temmuz (1 milyar 799 milyon dolar), Eylül (1 milyar 820 milyon dolar) ve Ekim (1 milyar 793 milyon dolar) aylarında gerçekleştirilmiştir. Bu sonuçlara göre Türkiye'nin 2017 yılının özellikle son aylarında Rusya Federasyonuna olan bağılılığı arttığı yöndedir. Yukarıdaki grafiğin incelenmesi sonucunda Türkiye'nin ithalat verileri uçak krizi öncesinden çok daha fazla ve en yüksek düzeye ulaşarak Rusya Federasyonuna olan bağımlılığının oranının yüksek olduğunu göstermektedir.

2016 yılında Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracatta önemli düşmeler gerçekleşirken ithalatımızda ise daha az bir düşme gözlenmektedir. Bunun en büyük sebebi ise Türk sanayisinin önemli enerji ihtiyacını doğal gazdan sağlanması olabilir. Bu durum Türkiye için risk teşkil etmektedir. Fakat Rusya'nın petrol ve doğal gaz ihracatındaki en büyük müşterisi Avrupa Birliği iken sonrasında Türkiye gelmektedir. Azerbaycan, İran ve Ukrayna gibi ülkeler Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılayabilecek alternatifler arasındadır. Kuzey Afrika'dan bile sıvı doğal gaz ithal edebilme şansı olan Türkiye'nin Rusya'ya karşı çok fazla sıkıntı çekeceği düşünülemez. Bu durumda Rusya'nın da kendisine rakip olabilecek ülkelerinde, Türkiye sayesinde Batı ile ilişkilerini geliştirmesini de hoş karşılamayacağını söyleyebiliriz (Çopuroğlu ve Karpuzcu, 2017). Bu olayı destekler neticesinde, uçak krizinden sonra Gazprom, Türkiye'ye 2016 yılının ilk aylarında yüzde 33,5 daha fazla doğal gaz göndermiştir (Hürriyet, 2016).

3. Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu çalışmada, Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na ait bir uçağı düşürmesi ve bu olayın ardından oluşan politik riskin ticari faaliyetler açısından etkisi zaman serisi regresyon analizi ile ve iki yıl öncesi ve iki yıl sonrası değişiklikler grafikler aracılığıyla incelenmiştir. Regresyon analizi ile politik krizin, sanayi üretim endeksinin ve döviz kurunun dış ticaret hacmi üzerinde ilişkisi bulunmaktadır. 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan kriz sonrasında iki ülke arasında gerçekleşen dış ticaret hacmi düşmüştür. Ayrıca, sanayi üretim endeksi ve döviz kurundaki artmalar da dış ticaret hacminde düşmeye neden olmaktadır. Regresyonun modelinin açıklayıcı gücü %54 bulunmuştur. Bu bağlamda iki ülke arasında politik riskin yaşanması ve yaşanan bu riskin akabinde bu olayın ticari faaliyetlere nasıl yansıdığını gösteren akademik bir araştırmanın yapılmamış olması bu çalışmanın ele alınmasını sağlamıştır. Politik krizler istenen bir durum değildir, fakat politik krizler ekonomik ve sosyal ilişkilerin düzeyinde değişikliğin oluşmasına sebep olmaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda politik krizlerin; ithalat ve ihracat verilerine etkide bulunduğu ve bu etki krizin şiddetine, ülkeler arası iletişimin şekline, tekrardan iş faaliyetlerinde bulunma sürecine etkide bulunduğu yöndedir.

Bu güne kadar yapılan bilimsel yayınlar, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri daha çok ekonomik ilişkiler ve politik ilişkiler açısından incelemiştir. Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin politik olaylar karşısında çok hassas olduğu ticari faaliyetlerdeki

iniş ve çıkışların yoğunluğundan anlaşılabilir. İki ülke arasındaki siyasi dengesizliğin giderilmesi ekonomik ve ticari ilişkilerin düzene girmesine katkıda bulunacaktır. Politik kriz ya da herhangi bir kriz oluştuktan sonra önemli olan krizin nasıl yönetildiğidir. Krizi yönetebilmek uygulanan stratejinin varlığının göstergesidir. Bu durum krizden çıkmak için nasıl bir yol izlendiği ve hangi stratejilerin uygulandığını vurgulamaktadır. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin belirli bir düzende ilerlemesi en azından her iki ülkenin doğrudan çatışmaması Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun gelecek dönemlerdeki ilişkilerinde büyüme trendi açısından ve gelecek dönemlerde uygulayacağı stratejileri belirli bir istikrarda ilerlemesini sağlayabilir. Türkiye'nin uçak krizi olayından sonra uygulamış olduğu stratejilerinin çokta başarılı olmadığı ithalat ve ihracat sonuçlarına yansımıştır denilebilir. Çünkü Türkiye'nin Rusya Federasyonuna yaptığı ihracat verileri hala 2014 yılı verilerine ulaşamamıştır.

Politik krizlerden uluslararası şirketlerin daha az zarar görmesinin ve çevrelerine daha iyi uyum sağlayabilmeleri için Peng (2009) Global Strategy kitabında, Joint Venture ortaklık sistemlerinin avantajlarının maliyeti paylaşmak ve ortağın bilgi ve varlıklarından yararlanmanın dışında politik olarak kabul edilebilir olduklarından bahsetmiştir. Ayrıca Peng, Greenfield yatırımların politik problemler ve risklerle karşılaşmasının muhtemel olduğunu vurgulamıştır. Yani, lisans yoluyla yapılan ortaklıklar veya Joint Venture ortaklık yapıları, Greenfield yatırımlara ve doğrudan yabancı yatırımlara göre politik krizlerden daha az etkileneceklerdir (Peng, 2009). Politik risklerin çok fazla olduğu ülkelere yatırım yapmayı planlayan çok uluslu şirketlerin ortaklık yoluyla bu ülkelerde yaşanan krizlerden daha az etkileneceklerdir. Türkiye Rusya Federasyonu ve diğer ülkelerle yapmış olduğu ithalat ve ihracat faaliyetlerini Peng'in (2009) bahsettiği yöntemlerle uygularsa bir nebze de olsa karşılaşmış olduğu krizleri daha az hasar ile atlatabilir.

Sonuç özetlenirse, iki ülke arasında yaşanabilecek politik krizler ülkelerin ticari faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Uluslararası firmalar bunların bilincinde olarak, riskin fazla olduğu ülkelere doğrudan yatırımlar yerine, ortaklık şeklinde ilerlemelidirler. Rusya ve Türkiye arasında 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan Uçak krizi iki ülke açısından politik krize dönüşmüş ve ticarete ciddi kayıplar verilmesine neden olmuştur. Yapılan bu çalışmada kullanılan değişkenlerden sanayi üretim endeksi verilerinin 2005 yılında başlaması, modeli zaman açısından sınırlamıştır. Gelecek çalışmalar da başka değişkenler kullanılarak zamanın daha geniş tutulması veya sektörel mukayeselere yer verilmesi Türkiye ve Rusya arasındaki krizleri daha iyi açıklayabilecektir. Ayrıca, politik krizlerin izlerini sadece Türkiye-Rusya örneği üzerinden değil de başka ülkelerle yaşanan krizler üzerinden de göstermek mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Akbulut, G., Yılmaz, C. (2015). "Türkiye-Rusya Dış Ticaretinin Sektörel Düzeyde Analizi", International Conference on Eurasian Economies, (pp. 431-436).
- Asche, F., Osmundsen, P., Tveteras, R. (2002). "European Market Integration for Gas? Volume Flexibility and Political Risk" Energy Economics, 24, 249-265.
- Babalı, T. (2012). "The Role of Energy in Turkey's Relations with Russia and Iran" Center for Strategic and International Studies, Ankara.
- BBC (2016b,01.01), *Kremlin: Erdoğan Özür Diledi*. Retrieved from http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_erdogan_rusya, 15.10.2017.
- BBC. (2016a, 05 31). *Erdoğan: Rus Uçağı Olduğunu Bilsedydik Farklı Davranırdık*. Retrieved from www.bbc.com/turkce, 16.10.2017.

- Bilgin, T., Çelik, C. (2016). *The Evaluation Of The Effect Of The Aircraft Crisis on Turkish Economy with Foreign Trade Data*. Sirene Belek Hotel, Antalya, Turkey, 14(16), 101.
- Bourgeot, R. (2013). *Russia-Turkey: A Relationship Shaped by Energy*. Russie. NEI. Visions, (69).
- Bunn, D., W., Mustafaoglu, M. M. (1978). *Forecasting Political Risk*. Management Science, 24, 1557-1567.
- Çopuroğlu, Ö., Karpuzcu, T. (2017). *Krizlerin Yön Verdiği Türk - Rus İlişkilerine Uçak Krizine Kadar Analitik Bir Bakış: 2004 - 2016*. Süleyman Demirel Üniversitesi, 22(2), 465-483.
- Daniell, M. (2000). *World of risk*. Singapore: John Wiley. Dictionary.com. (2017, 12 7). Retrieved from <http://www.dictionary.com>
- Demir, A. O., Çınar, A. (2016). *Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Etkileri: 24 Kasım Sonrasında Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 311.
- Demir, E. (2015). *Rusya'nın Yaptırımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri*. Bilgi Notu, Türkiye İş Bankası, İktisadi Araştırmalar Bölümü, İstanbul.
- Fitzpatrick, M. (1983). *The Definition and Assessment of Ppolitical Risk in International Business: A Review of the Literature*. Academy of Management Review, 8(2), 249-254.
- Hepaktan, C. E., Çınar, S., Dündar, Ö. (2011). *Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi*. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, (Akad), 3(5).
- Hill, C. (2002). *International Business: Competing in the Global Marketplace*. London: McGraw-Hill.
- Hillman, A., Wan, W. (2005). *The Determinants of MNE Subsidiaries' Political Strategies*. JIBS, 36, 322-340.
- Hornby, A. S., Cowie, A. P., Lewis, J. W. (1974). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (Vol. 4). London: Oxford University Press.
- Hürriyet. (2016, 05 22). *Rusya Türkiye'ye Verdiği Gazı Artırdı*. Retrieved from <http://www.hurriyet.com.tr/rusya-turkiyeye-verdigi-gazi-artirdi-40070489>, 18.10.2017
- Jazeera, A. (2016, 12 31). *Putin Dönemi Türk-Rus İlişkileri*. Retrieved from <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel-putin-donemi-turk-rus-iliskileri>, 20.10.2017
- Kantar, G. (2016). *Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının, Söylem Dilinin İçerik Analizi*, Sosyal Bilimler Metinleri, Aralık İcomep Özel Sayısı, 670-692.
- Kesimli, İ., G. (2011). *Turizm Perspektifinden Politik Krizlerin Ekonomiye Yansımaları*, Electronic Journal Of Vocational Colleges, 1(1).
- Kobrin, S. J. (1982). *Managing Political Risk Assessment*. California: University of California.
- Miller, K., D. (1992). *A Framework for Integrated Risk Management in International Business*. Journal of International Business Studies, 23(2), 311-331.
- Oxelheim, L., Wihlborg C. (1987). *Macroeconomic Uncertainty: International Risks and Opportunities for the Corporation*. New York: John Wiley and Sons.
- Özbay, F. (2011). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri:1992-2010*. Bilge Strateji, 3(4).
- Özlük, E. (2015). *'Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve Özür Meselesi'*, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi,35, 1-12.
- Petek, A., Çelik, A. (2017). *Türkiye'de Enflasyon, Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi (1990-2015)/An Econometric Analysis of The Relationship between Inflation, Exchange Rate, Export and Import in Turkey (1990-2015)*. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 54(626), 69.
- Peng, M. (2009). *Global Strategy (2 ed.)*. OH: South Western, Cengage Learning.
- Savaş, İ., Can, İ. (2011). *Euro-Dolar Paritesi ve Reel Döviz Kuru'nun İMKB 100 Endeksi'ne Etkisi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(1), 323-339.
- Shubik, M. (1983). *Political Risk: Analysis, Process, and Purpose*. New York: Cambridge University Press.
- Simon, J. (1982). *Political Risk Assessment: Past Trends and Future Prospects*. Columbia Journal of World Business(Fall), 67-71.
- Simon, J. (1984). *A Theoretical Perspective on Political Risk*. Journal of International Business Studies, 15(3), 123-143.
- Ting, W. (1988). *Multinational Risk Assessment and Management*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Truitt, F., J. (1974). *Expropriation of private investment*. Indiana: Division of Research, Graduate School of Business, Indiana University.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2016 05 22), *Türkiye-Rusya Ekonomik ve Ticari İlişkileri*. Retrieved from <http://moskova.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=219659>, 28.11.2017
- Tüz, M., V. (1996). *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, E., Salha, H., Şahin, S. (2016). *Politik Krizlerin Turizm Talebi Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma: Rusyanın Değişen Yüzü ve Bu Değişimin Türkiye Turizmine Etkileri*.
- Zete (2015 05 31), *Türkiye'nin, Uçağın Rus Jeti Olduğunu Bilmemesi Mümkün Değil* Retrieved from <https://zete.com/turkiyenin-ucagin-rus-jeti-oldugunu-bilmemesi-mumkun-degil/>, 28.11.2017

ABD'nin Körfez Monarşilerine Yaklaşımını Tarihsel Bir Açıdan Anlamak: Nixon Dönemi

Nur Çetinoğlu Harunoğlu¹

Öz

Katar'ın terörizme ve İran'ın bölgesel müdahalelerine destek olması gerekçelerinden kaynaklanan Körfez bölgesindeki 2017 krizi, Körfez monarşileri arasında önemli bir çatlağa neden olmuştur. Bir tarafta Suudi Arabistan, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri hattı, diğer taraftan ise Katar'ın bulunduğu bu kriz karşısında Trump yönetimi, taraf almadan gerginliği barışçı şekilde yatıştırma çalışmıştır. Bu makalenin amacı, ABD'nin Körfez monarşileri arasında çıkan son krizde benimsediği yaklaşımın nedenlerini, tarihsel bir açıdan anlamaktır. Makalenin temel argümanı, ABD'nin 2017'deki Körfez krizinde benimsediği yaklaşımın, Britanya'nın Körfez'den çekilme kararı akabinde Nixon yönetimi tarafından Körfez monarşilerine yönelik benimsemiş olduğu yaklaşımın türevi olduğudur. Bu makale aynı zamanda bu yaklaşımın, ABD dış politikasında Körfez'e yönelik süreklilik arz eden bir davranış örneği olduğunu da savunmaktadır. Bu amaca hizmet edecek şekilde, çalışmada kullanılacak temel kaynaklar, Britanya'nın Körfez bölgesinden çekilme kararını takiben bağımsızlıklarını kazanan Körfez ülkeleriyle ilgili yapılan ABD iç yazışmaları olacaktır. Başkan Richard Nixon dönemine denk gelen bu dönemde ABD'nin Körfez monarşilerine yönelik nasıl bir yaklaşım benimsediği, bu yaklaşımın nedenlerinin ne olduğu ve günümüzle bağlantısının nasıl kurulabileceği çalışmanın temel sorularıdır.

Anahtar Kelimeler

ABD dış politikası • 2017 Körfez krizi • Körfez monarşileri • Trump • Nixon • Britanya'nın Körfez'den çekilmesi

Understanding The US' Approach To The Gulf Monarchies From A Historical Perspective: Nixon's Period

Abstract

The 2017 crisis in the Gulf region, emanating from the claims of Qatar supporting terrorism as well as Iran's regional interferences, created a critical split among the Gulf monarchies. The Trump administration, facing the Saudi Arabia, Bahrain and the United-Arab Emirates line on the one hand, and Qatar on the other, refrained from taking sides and made efforts to appease the tension in a peaceful manner. The purpose of this article is to understand the reasons behind the US' approach to the recent Gulf crisis from a historical perspective. The main argument of the article is that the recent US approach to the 2017 Gulf crisis is derived from the approach adopted by the Nixon administration in the wake of the British withdrawal from the Gulf. The article also argues that the above-mentioned approach constitutes an element of continuity in American foreign policy towards the Gulf. For this purpose, the basic sources used in this work are the declassified documents of American administration on the newly independent Gulf states in the wake of Britain's decision to withdraw from the Gulf. The main questions of the article are what kind of approach the US adopted towards the Gulf in this period that coincides with President Nixon's term, what were the causes of this approach and what kind of connection could be established between then and now.

Keywords

American foreign policy • the 2017 Gulf crisis • The Gulf monarchies • Trump • Nixon • the British withdrawal from the Gulf

1 Sorumlu Yazar: Nur Çetinoğlu Harunoğlu (Dr.), Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İngilizce), İstanbul, Türkiye. Eposta: ancetinoglu@yahoo.com ORCID: 0000-0001-5478-067X

Atf: Cetinoglu Harunoglu, N. (2019). ABD'nin körfez monarşilerine yaklaşımını tarihsel bir açıdan anlamak: Nixon dönemi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(1), 19-41. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0012>

Extended Summary

The 2017 crisis in the Gulf region, emanating from the claims of Qatar supporting terrorism as well as Iran's regional interferences created a critical split among the Gulf monarchies. The Trump administration, facing the Saudi Arabia, Bahrain and the United-Arab Emirates line on the one hand, and Qatar on the other, refrained from taking sides and made efforts to appease the tension in a peaceful manner. The purpose of this article is to understand the reasons behind the US' approach to the recent Gulf crisis from a historical perspective. The main argument of the article is that the recent US approach to the 2017 Gulf crisis is derived from the legacy of the Nixon administration in the wake of the British withdrawal from the Gulf. Taking this argument one step further, the article also argues that the above-mentioned approach constitutes an element of continuity in American foreign policy towards the Gulf.

The policy of the Nixon administration towards the Gulf region is known as the "Twin Pillar policy". This policy relied on a "balance" held between Saudi Arabia and Iran. Accordingly, Saudi Arabia and Iran would be the two main surrogates of the US, keeping American interests safe in the region on one hand, and on the other, each would be used as a counterweight against the other. The already existing literature on Nixon's Gulf policy analyses in particular this "Twin Pillar policy" based on Saudi Arabia and Iran. Notwithstanding this, the works on Nixon skip the US' approach towards the newly independent sheikdoms in the wake of the British withdrawal from the Gulf. This article aims to fulfill the gap aforementioned. To do so, the article launches a wide exploration of the official documents of the American government released by the Foreign Relations of the United-States (FRUS) archives.

With this picture in the background, the article argues that the logic of "balance" existed not only in the "Twin pillar policy" launched vis-à-vis Saudi Arabia and Iran, but also in the US' approach to the Gulf monarchies, including the newly independent ones starting from the beginning of 1970s. The article reveals that this balance had indeed two main dimensions: the first dimension was the fact of the US using the Arab Gulf monarchies as a counterweight against the regional and/or global power seeking to dominate the Gulf. Therefore, the first dimension included the idea of using the Arab Gulf monarchies against Iran, which was the main regional Shia power seeking to dominate the Gulf; and that the USSR that was the main global power seeking to expand its influence into the region. The second dimension of the balance was the fact of the US keeping a balance of power directly within the Arab Gulf monarchies.

One should notice here that the British decision to withdraw from the Gulf in 1968 foreshadowed the end of the political and military landscape that was present in the Gulf for more than a century. Not coincidentally, the Nixon administration made efforts to replace the political and military structure left by Britain and sought a sustainable role for the US to meet American interests in the Gulf since the already-existing American policy towards the Gulf became untenable for America's Cold War needs after 1968. Indeed, this new purpose for the US required close diplomatic contact not only with Saudi Arabia, but also with the newly independent sheikdoms of the region. These sheikdoms were Qatar, Bahrain; and Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ras al-Khaimah,

Ajman, Umm al-Quwain, and Fujairah – sheikdoms that would later become the United-Arab Emirates.

According to official writings within the Nixon administration from 1968 to 1971, The US faced three main challenges in the Gulf: Arabian-Persian rivalry, territorial conflicts between Saudi Arabia and the Gulf sheikhdoms and the reluctance of the Gulf sheikhdoms on the issue of whether to launch a political integration. President Nixon, in tandem with the suggestions of Kissinger, sought to apply an approach mainly based on a balance bearing two dimensions, as mentioned earlier: On the one hand, it sought to keep the region safe from both the Shia and Soviet influences and tried to use the Arab Gulf monarchies as a counterweight against them while keeping Iran as a crucial ally of the US. On the other, the US tried to stay neutral vis-à-vis the skirmishes within the Gulf monarchies. In effect, the American new-found activeness in the Gulf manifested itself as Nixon's spearheading for peaceful solutions to the conflicts within the Arab Gulf monarchies since they were all strategically important for American interests. The US paid special attention to not alienating the newly independent sheikdoms while it also sought to keep Saudi Arabia as a conspicuous American ally in the region.

It is worth mentioning that the US' Gulf approach launched in Nixon's term remained as an essential component of US foreign policy in the Gulf in subsequent decades. In other words, the article reveals that the approach based on the two-dimension notion of "balance" remained the same: the US succeeded in using the Arab Gulf monarchies as a counterweight against the regional powers seeking to dominate the region (such as Iran particularly after 1979, and Iraq after 1990). In addition to this, the US was able to keep a balance within the Arab Gulf monarchies and, more precisely, refrained from taking sides in times of disagreements and/or conflicts, as was the case in 1995 when Qatar and Bahrain were on the threshold of a war. The unsteady relationship between the Gulf monarchies continues to today with the Trump administration. By analyzing the recent Gulf crisis of 2017, this article argues that the legacy of Nixon in the Gulf still remains, and it constitutes an element of continuity in American foreign policy. In addition, the omnipresent role of the US in the Gulf since 1968 tends to portray the US still as an indispensable partner for all Gulf monarchies, despite its European rivals.

ABD'nin Körfez Monarşilerine Yaklaşımını Tarihsel Bir Açıdan Anlamak: Nixon Dönemi

2017 yazı Körfez monarşileri arasında önemli bir krize şahit oldu. Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyeleri arasında bir kamplaşmaya neden olan bu krizin ilk kıvılcıkları, 2014'te Katar'ın "terörizmi desteklediği" gerekçesiyle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn'in büyükelçilerini Doha'dan geri çekmesiyle ortaya çıkmış ancak gerilim birkaç ay içerisinde tarafların uzlaşmasıyla bir derece yatıştırılmıştı ("Timeline of Qatar-GCC disputes", 2017). 2017 krizi ise bir öncekine göre daha ciddi bir profil sergiledi. Katar'ın terörizme ve İran'ın bölgesel müdahalelerine destek olması gibi gerekçelerden kaynaklanan bu diplomatik krizde, Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE, Katarlı diplomatları sınır dışı ederek ve kendi büyükelçilerini de Katar'dan geri çağırarak Katar ile olan tüm diplomatik ilişkilerini kestiler. Buna ek olarak, Katar'a ait gemi, uçak ve çeşitli vasıtalarla Katar vatandaşlarının kendi ülke sınırlarına, sularına ve hava sahalarına girişlerini de ciddi oranda sınırladılar ("Katar krizi nedir?", 2017).

Aslında Katar'ın İran'a olan yakınlığı ve Müslüman Kardeşler'e verdiği destek bir süredir ABD Kongre üyeleri tarafından hararetle tartışılan bir konu olmuştur. Kongre üyelerinin bir bölümüne göre Katar, terörün finansçıları arasında yer almaktadır. Yapılan bu eleştiriler sadece Trump dönemine özgü de değildir. Gerçekten de bir önceki yönetimde ve özellikle de 2014-2016 seneleri arasında yapılan Kongre tartışmalarında bu konu sıklıkla ele alınmış ve Kongre üyeleri tarafından ABD'nin Katar'la ilişkilerine dikkat etmesi gerektiği yönünde telkinler yapılmıştır. Ancak bu telkinler her defasında ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük üssünün Katar'da olduğu gerçeğinin konuşulmasıyla çıkmaza girmiştir.³ 2017 krizine gelindiğinde ise Başkan Trump'ın ilk etapta Katar'ın teröre destek verdiği ve buna son vermesi gerektiği yönünde açıklamaları olmuştur ("Trump: Qatar must stop funding terrorism", 2017). Ancak Katar aleyhinde olan bu ilk açıklamalara rağmen, ABD'nin söz konusu krizi soğukkanlılıkla karşıladığı, ve Katar'ı düşman ilan etmeden krize çözüm aradığı söylenebilir.

Gerçekten de Ocak 2017'den beri Başkanlık koltuğunda oturan Donald Trump ve ekibinin, kriz sonrasında attığı adımlar dikkat çekicidir. İlk etapta Trump'ın "Katar teröre destek vermeyi durdurmalı" açıklamalarına rağmen, Dışişleri Bakanlığı ve Pentagon'un etkisiyle ABD yönetimi taraflar arasında orta yolu bulmaya çalışmıştır ("Trump appears to take credit", 2017). Bu haliyle ABD yönetimi ne Suudi Arabistan liderliğindeki hattı ne de Katar'ı kaybetme niyetinde olmadığını göstermiştir. Trump yönetimi bu amaca yönelik olarak da hızla arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur: Dışişleri Bakanı Tillerson'ın Kuveyt ile beraber Haziran 2017'de kriz halindeki tarafların taleplerini birbirlerine iletmesi, yeri geldiğinde söz konusu talepleri "fazla" bularak orta yolu bulmaya çalışması; 10-13 Temmuz 2017'de Tillerson'ın mekik diplomasisi yürüterek Katar ile terörle mücadele anlaşması imzalaması ve bu şekilde Suudi Arabistan tarafından Katar'a yönelik teröre destek eleştirilerini bertaraf etme gayreti; eş zamanlı olarak Başkan Trump'ın da hem Suudi Arabistan'a hem de Katar'a hak veren açıklamalarda bulunması, ABD yönetiminin krizi bir an evvel sonlandırma çabalarının en önemli göstergeleridir (Katzman, 2017, s. 9-10). ABD yönetiminin, İran'ın Körfez monarşileri arasındaki bu gerilimden faydalanarak bölgede güçlenmesine neden olacağına yönelik inancı, elbette tarafsız duruşunun ve söz

3 ABD Kongresi'nde Katar odaklı tartışmalar için bkz. (Çetinoğlu Harunoğlu, 2016, s. 6-8).

konusu arabuluculuk çabalarının en temel nedenini oluşturmuştur (“The Persian Gulf crisis has no winners”, 2018). Diğer taraftan krizin her iki tarafının da ABD'nin desteğini almaya alışması (Blanchard, 2017, s.28), ABD'nin Körfez bölgesindeki hala daha en önemli küresel g  olduğunu gösteren bir unsur olarak kabul edilebilir.

Bazılarınca “inişleri ve ıkışları olan bir evlilik” (Al Shayji, 2014, s.60) olarak nitelendirilen ABD ile Körfez İşbirliği Konseyi  yeleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Bahreyn, BAE, Umman) arasındaki bağ, Suudi Arabistan ile olan ilişkileri dışarda tutulursa, özellikle 1968'de Britanya H k meti'nin Suveys'in doğusundan çekilme kararından itibaren sağlamlaşmış bir bağdır. Gerçekten de bu bağ, 1971'de Körfez bölgesinde Britanya korumasında olan emirliklerin bağımsızlık kazanmasıyla (Katar, Bahreyn, BAE) pekişmiş, İran İşlam devrimi akabinde 1981'de Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurulmasıyla daha da sağlamlaşmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Bu makalenin amacı, ABD'nin, Körfez monarşileri arasında çıkan son krizde benimsediği yaklaşımın nedenlerini, tarihsel bir açıdan anlamaktır. Makalenin temel argümanı, ABD'nin 2017'deki Körfez krizinde benimsediği yaklaşımın, Nixon döneminden miras kalan bir “denge” yaklaşımı olduğu ve bunun ABD dış politikasında Körfez'e yönelik süreklilik arz eden bir davranış  rneği teşkil ettiğidir. Bu amaca hizmet edecek şekilde, çalışmada kullanılacak temel kaynaklar, Britanya'nın Körfez bölgesinden çekilme kararını takiben bağımsızlıklarını kazanan Körfez  lkeleriyle ilgili yapılan ABD iç yazışmaları olacaktır. Başkan Richard Nixon d neimine denk gelen bu dönemde ABD'nin Körfez monarşilerine nasıl bir yaklaşım benimsediği, bu yaklaşımın nedenlerinin ne olduğu ve günümüzle bağlantısının nasıl kurulabileceği çalışmanın temel sorularıdır.

ABD'nin Başkan Nixon döneminde Körfez yaklaşımını ele alan halihazırdaki alışmalar ABD'nin 1971'de bağımsızlığını kazanan Körfez monarşilerine yönelik algı ve politikalarını incelememektedir. Var olan çalışmalar büyük oranda Nixon Doktrini sonucunda ABD'nin Suudi Arabistan ve İran ile olan ittifakını ele almaktadır. Konuyla ilgili var olan çalışmaların da ele aldığı şekilde, ABD'nin Suudi Arabistan ile İran'a yönelik kurduğu denge politikası esasen 1969 senesinden itibaren ABD dış politikasında temel rolü oynayan Henry Kissinger'ın Soğuk Savaş'a yönelik görüşlerinden etkilenilerek oluşturulmuştu. Kissinger'a göre, dünya politikaları iyiler ve kötüler arasındaki rekabetten ibaret değildi. ABD, SSCB'yi çevrelerken “haçlı seferleri ruhu”ndan sıyrılmalı, çeşitli aktörlerle masaya oturabilmeli idi (Hook ve Spanier, 2007, s. 140-141). Esasında bu dönemde Körfez bölgesi, ABD dış politikası açısından öncelikli olan bir bölge de değildi. Zira ABD dış politikasının öncelikli coğrafyasını doğu Asya ve özellikle de Çin ile ilişkiler kurulması ve Vietnam'daki savaş oluşturuyordu (Hook ve Spanier, 2007, s. 141- 143). Ancak Ortadoğu'daki gelişmeler de elbette Nixon yönetiminin dikkatini çeken unsurları teşkil ediyordu. Örneğin bu dönemde Arap-İsrail savaşlarının yaşanması ABD'nin Ortadoğu politikasına yön veren bir durumdu (Ambrose, 1992, s. 237-244). Diğer taraftan Britanya'nın Körfez bölgesinden çekilmesiyle oluşacak boşluğun ABD'nin çıkarları aleyhine doldurulmaması da, ABD dış politikasının önemli amaçlarından biriydi.

Nixon yönetimi, ABD'nin çok fazla angajmanını gerektirmeyecek ancak diğer taraftan da Soğuk Savaş koşullarında ABD'nin yalnız düşmesine neden olmayacak bir dış politika stratejisi arayışındaydı. “Sürdürülebilir bir rol” arayışındaki ABD, sonunda Nixon doktrini ile bu rolü bulmuşa benziyordu (Kissinger, 2004, s. 685). Vietnam'da

savaşın Vietnamlaştırılmasını, yani “Vietnamizasyon”u getiren Nixon doktrini, Körfez bölgesine yönelik olarak da “*Twin Pillar Policy*” yani “iki ayaklı politika”yı getirdi. Bu politikaya göre, Ortadoğu’da iki ayak, ki bunlar Suudi Arabistan ve İran olarak belirlenmişti, ABD’nin güvenilir bölgesel vekilleri olacaktı. Bu yaklaşıma göre, Suudi Arabistan’ın finansal kaynaklarıyla birleşen İran’ın büyümekte olan askeri gücü, ABD’nin Körfez’deki çıkarlarını koruyan/sağlayan dolaylı ancak işlevsel bir araç olacaktı (Cates, 1988, s. 6). Bu aracın “dolaylı” olması, yani ABD çıkarlarının doğrudan ABD tarafından değil de, belirlenen vekiller üzerinden korunması, SSCB’yi Körfez’den uzak tutmaya da yarayacaktı. Zira CIA’nin 1973 tarihli raporunda belirtildiği gibi, Körfez bölgesinde ABD varlığının artışı, SSCB’nin de bu bölgede varlığını acilen arttırma arayışına sürükleyecekti, ki bu ABD açısından stratejik bir hata olurdu (CIA Intelligence Memorandum, 1973). Oysa ki bu dolaylı yöntem, SSCB’yi oyalayan ve ABD’nin sanki söz konusu bölgede hakim olmadığı algısını oluşturan bir yöntemdi. ABD, Suudi Arabistan ve İran arasında kurduğu bu denge ile Körfez’deki çıkarlarını sürdürülebilir kılmayı hedefliyordu.

İşte bu dönemde ABD’nin salt Körfez monarşilerine yönelik politikası da, aynen “*Twin pillar policy*”nin içerdiği gibi, belirli bir denge anlayışı içermiştir. Her ne kadar “iki ayaklı politika”, Nixon yönetimi tarafından İran ve Suudi Arabistan’a yönelik olarak 1972 senesinden itibaren uygulamaya konulsa da, bu politikanın temelini oluşturan “denge” mantığının 1968 senesinden itibaren, yani Britanya’nın Körfez’den çekilme kararı alması, akabinde Nixon’un ABD başkanı olması ve Kissinger’in da onun Ulusal Güvenlik Danışmanı olması ile var olmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu mantık esasen, daha sonraları Kissinger tarafından sıklıkla dile getirilen “Realpolitik”in bir uzantısıydı. “Detant” fikri nasıl ki SSCB ile var olan farklılıklara rağmen aynı uluslararası sistem içerisinde belirli bir denge içerisinde birarada yaşamayı kabul ediyorsa, Körfez’deki denge yaklaşımı da, bir yandan ABD’nin Körfez monarşilerini bu bölgede hakimiyet arayışında olan küresel/bölgesel güce karşı bir denge unsuru olarak kullanmasını içeriyor, bir diğer yandan da Körfez monarşilerinin kendi aralarındaki sorunlarda ABD’ye olabildiğince tarafsız kalmayı dikte ettiriyordu.

Yukarda belirtilenler ışığında bu çalışma, ABD’nin 1971’de bağımsızlığını yeni kazanan Körfez monarşilerine yönelik politikasının temelinde “denge” yaklaşımının olduğunu, bu yaklaşımın ABD’nin günümüz Körfez politikasında temel rolü oynadığını, ve esasında bu yaklaşımın ABD dış politikasında Körfez’e yönelik süreklilik gösteren bir davranış örneği olduğunu savunmaktadır. Bu makale, Nixon döneminde ABD’nin Suudi Arabistan-İran üzerine kurduğu dengeyi çalışmak yerine, Körfez monarşilerine yönelik kurduğu dengeyi araştırmayı hedefleyerek, literatürde çalışılmamış bir alanı doldurmayı hedeflemektedir.

Tarihsel bir araştırma ile ABD’nin günümüzdeki krizlere verdiği cevaba ışık tutmayı amaçlayan bu çalışmada ilk olarak ABD’nin Suudi Arabistan’la olan ilişkilerinin hızlı bir geçmişi ele alınacaktır. Ardından çalışmanın ikinci ve esas bölümü ile Britanya’nın Körfez’den çekilme kararıyla beraber başlayan bağımsızlık süreci esnasında bölgede meydana gelen sorunlar ve Başkan Nixon yönetiminin bu sorunlar karşısında benimsediği yaklaşım incelenecektir. Nixon yönetimi değerlendirmesinin yapılacağı çalışmada en son olarak ise geçmişten günümüze bir değerlendirme yapılacak ve günümüz anlaşılmaya çalışılacaktır.

ABD- Korfaz Monarşileri İlişkilerinin Kökenleri: Suudi Arabistan ile İlişkiler

Korfaz monarşilerinin sayısı henüz günümüzdeki sayıya ulaşmadan önceki dönemde, bir başka deyişle 1971'den önce, ABD'nin Korfaz monarşileri olan ilişkileri, ABD-Suudi Arabistan ilişkileri özelinde açıklanabilir. Zira bu dönemde Suudi Arabistan, ABD'nin Ortadoğu'da algıladığı tehditleri dizginleyebileceği en önemli müttefik olarak algılanıyordu.

Esasında Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde ABD, Ortadoğu bölgesini ve özellikle de Korfaz bölgesini Britanya'nın hakimiyet bölgesi olarak görüyordu. ABD açısından söz konusu bölge, SSCB'nin ve komünist ideolojisini sınırlandıracak kadar müdahil olunması gereken, ABD'nin hakimiyetini gerektirmeyen bir bölgeydi. ABD yönetimlerinde egemen olan bu fikirde ABD açısından o dönemde başka coğrafyaların öncelikli olması rol oynadı.⁴ Ancak bu fikrin önemli nedenlerinden biri de Britanya'nın Korfaz'de uzun bir süredir söz konusu "Pax Britannica"yı sürdürmesiydi. Gerçekten de Britanya, Napolyon'un 1798'deki Mısır seferinden sonra bölgedeki emirliklerle öncelikle geliştirdiği ticaret, daha sonra da kurduğu diplomatik ilişkilerle bölgenin güvenlik gözetmeni ve istikrar sağlayıcısı olmuştu (Rabi, 2006, s. 352). Dünyanın en büyük deniz gücü olan Britanya, bu şekilde Korfaz bölgesinde de özel bir konum elde etmişti (Brewer, 1969, s. 150-153). Bu haliyle Britanya, Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerine geldiğinde, Korfaz bölgesinde neredeyse 150 senedir hakim olan tek güç durumundaydı.

Her ne kadar petrol konusu özelinde aralarında zaman zaman anlaşmazlık yaşanmış olsa da⁵, ABD, Britanya'nın bölgedeki hakimiyetinin farkındaydı ve bu konuda Britanya'yla rekabet etmeyi de düşünmüyordu. Buna ek olarak ABD hükümetlerinin, 1950'lere geldiğinde Korfaz bölgesiyle, SSCB'nin ilgilendiği ölçüde ilgilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Gerçekten de 1950'lerde her ne kadar SSCB'nin nüfuzu Korfaz bölgesinde hissedilmese de, Ortadoğu'daki milliyetçi hareketlerin SSCB ile kurduğu bağ ABD için tehdit teşkil etmekteydi. Özellikle de Mısır'daki kraliyeti Özgür Subaylar darbesi ile devirerek Cumhuriyet kuran isimlerden Cemal Abdül Nasır'ın, Batı emperyalizmine karşı açıkça mücadele edeceğini ilan etmesi, Arap birliği, sosyalizm ve sekülerizm gibi değerler benimsemiş olması, ABD açısından Nasır'ı SSCB ile yakınlaştıran unsurlardı. O dönemki Eisenhower yönetimine göre, Nasır gibi Ortadoğu halklarını peşinden sürükleyebilen kuvvetli bir milliyetçi figüre karşı, muhafazakar bir monarşiyle yakınlaşmak mantıklı bir strateji olacaktı (Campbell, 1960, s. 126- 127). Tam da bu noktada Suudi Arabistan ortaya çıkıyordu.

Esasında ABD'nin Suudi Arabistan ile ilişkileri birdenbire 1950'lerde başlamamıştı. İkili ilişkiler 1930'lara dayanmaktaydı. O dönemde birçok Amerika kökenli petrol şirketi Arap yarımadasına ayak basmış ve Arap-Amerikan Petrol Şirketi'nin (Aramco) kurulmasını sağlamışlardı.⁶ Ancak 1950'lere geldiğinde Suudi Arabistan, ABD açısından salt petrol ilişkisinin yürütüldüğü bir ortak olmaktan çıkıyor, ABD dış politikasında çok daha stratejik bir statüye yükseliyordu. ABD'ye göre komünizmi ve komünizmle işbirliği yapabilecek milliyetçi lider Nasır'ı Ortadoğu'da sınırlamanın yolu, Nasır'a rakip bir lider

4 Bu noktada belirtmek gerekir ki özellikle 1950'lerin başında, Çin'deki komünist devrim ve Kore Savaşı nedeniyle doğu Asya bölgesi, ABD dış politikasında öncelikli bölgelerinin başında geliyordu. Konuyla ilgili olarak bkz. (Gaddis, 1982, s. 89-126).

5 Bu konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. (Kurşun ve Şeker, 2017, s. 235-266).

6 Bu konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. (Anderson, 1981).

bulmaktan geçiyordu. Suudi Arabistan, İslamiyet açısından kutsal şehirlere ve zengin maddi kaynaklara sahip olması nedeniyle, Ortadoğu halklarına liderlik sergileyebilirdi. Bu şekilde Suudi Arabistan, Nasır'a alternatif oluşturabilir ve Mısır'ın potansiyel rakibi olabilirdi (Brewer, 2015, s. 89-92). ABD yönetimi tam da bu noktada Suudi Arabistan'ı, Ortadoğu'daki rejimleri milliyetçilik ve komünizm çizgisinden caydırmak için önemli bir aktör olarak algılamaya başlıyordu. Suudi Arabistan ile ittifak ABD açısından kaçınılmaz görünüyordu.

Diğer taraftan bu ittifakın Suudi Arabistan açısından da ciddi katkıları olacaktı. Suudi devleti kurulduğundan itibaren, devletin dış politikasının temel iki amacı bulunuyordu: ülkeyi dış güçlerin hakimiyetinden, istilalarından korumak ve Suud ailesinin rejiminin istikrarını temin etmek (Gause III, 2014, s. 185). Suud ailesi 1920'lerde Haşimi hanedanlığına karşı yürüttüğü mücadele sonucunda, Arabistan Yarımadası'nda yüzyıllardır Haşimiler tarafından korunan kutsal şehirleri ele geçirmişti ancak bu şehirler üzerindeki egemenliğini devam ettirebilmesi Suud ailesinin rejiminin devamlılığını sağlamasına ve söz konusu rejimin meşru olmasına bağlıydı. Suud ailesi, kurduğu devletin sınırları içerisinde Sunniliğin bir kolu olarak kabul edilen ancak muhafazakarlığı ve köktenciligi ile bilinen Hanbeli - kaynaklarda çoğunlukla Vahhabi olarak belirtilmektedir- mezhebine mensup dini liderlerle iş birliği yaptı. Onların toplumsal hayatı şekillendirmelerine izin vererek ve bu şekilde de ülke içerisindeki özgürlükleri ve siyasi alternatifleri yok ederek, rejimin gücünü, meşruiyetini ve istikrarını sağlamaya çalıştı (Gause III, 2009, s. 135). İçerde Vahhabi liderlerle ittifak yapılırken, dışarda ise ABD gibi küresel bir güçle ittifak yapılması, Suud ailesi için hep cazip göründü. "Güvenlik için petrol" olarak özetlenen bu ittifaktan Suudi yöneticilerin beklentisi, yine rejimin gücünü ve istikrarını devam ettirebilmektir. Kaldı ki Suudi Arabistan tarafından tehlike olarak görülen komünizm ve Nasır liderliğindeki Arap milliyetçiliği, ABD tarafından da hoş karşılanmayan ve SSCB'nin bölgedeki nüfuzunun artışı olarak yorumlanan gelişmelerdi. Bu çerçevede Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren Suudi Arabistan açısından ABD, ABD açısından da Suudi Arabistan doğal ortak algılanmıştır (Haas, 2012, s. 239). Toplumsal değerlerin farklılığına rağmen meydana gelen bu ittifak, tarafların ve özellikle de ABD yönetimlerinin Suudi Arabistan'ın iç işlerine, değerlerine karışmadan, Arap toplumunun yapısını değiştirmeye kalkışmadan, salt ortak düşman(lar)ını sınırlandırmaya yönelik hareket etmeleri anlayışına dayanıyordu (Haas, 2012, s. 239). Zaten söz konusu ittifak, hiçbir zaman tarafların toplumsal desteklerini almamıştı. Bu anlamda ABD- Suudi Arabistan ittifakı, tarafların elitleri/yöneticileri arasındaki pazarlıktan doğan bir ittifaktı (Gause III, 2003, s. 7).

Hem ABD hem de Suudi Arabistan açısından gerekli görülen bu ittifak her ne kadar 1950'lerde somutlaşmış olsa da, ABD'de Richard Nixon'un başkan olması ve onun döneminde Nixon doktrininin bir parçası olarak 1972'de geliştirilen "Twin Pillar Policy" yani "İki Ayaklı Politika" ile resmiyet kazanmıştır. Bu şekilde Suudi Arabistan, İran ile beraber ABD'nin Ortadoğu politikalarının en temel iki vekilinden biri haline gelmiştir (Cates, 1988, s. 5-6). Ancak 1972 senesinden de önce gerçekleşen bir durum, ABD'nin sadece Suudi Arabistan'a yönelik değil, tüm Körfez bölgesine yönelik politikasının netleşmesini sağlamıştır. Bu durum Britanya'da iktidarda olan İşçi Partisi'nin 1968'de almış olduğu Körfez'den çekilme kararıdır. Bu karar ile Körfez bölgesinden Britanya

koruması kalkmış ve 9 emirlik bağımsızlığa kavuşmuştur. Bu emirlikler Katar, Bahreyn, Abu Dabi, Dubai, Sharjah, Ras al-Khaimah, Ajman, Umm al-Quwain, Fujairah'dır.

Nixon Dönemi Korfız'de Bağımsızlık Süreci ve ABD Dış Politikası

Richard Nixon'ın başkanlık koltuğuna oturduğu 1969 senesinde, ABD dış politikasında her ne kadar Vietnam gibi öncelikler bulsun da, Britanya'daki hükümetin Suveys'in doğusundan çekilme kararı alması ABD'de önemli bir endişenin doğmasına neden olmuştur. ABD dış politikasında karar alma mekanizmasının çeşitli kurumları/kişileri arasında yapılan iç yazışmaların gösterdiği gibi, bu endişe, söz konusu çekilmeyle beraber, SSCB'nin Korfız'e daha fazla penetre olma ihtimalinin yükselmesi, radikal Arap rejimlerin bölgeyi istikrarsızlaştırma girişimleri ve bununla eş zamanlı olarak da ABD'ye bölgeden yapılan petrol akışının tehlikeye girmesiydi (FRUS, 1969b, s. 241; FRUS, 1971b, s. 306).

Esasında 1960'ların sonunda, SSCB'nin bu bölgede fazlaca bir varlığı bulunmamaktaydı. SSCB, Britanya'dan 1961'de bağımsızlığını kazarak varlığını sürdüren Korfız monarşilerinden Kuveyt ile 1963 senesi itibarıyla diplomatik ilişkiler kurmuştu. Bunu bir sene sonra iki taraf arasında imzalanan teknik işbirliği anlaşması, daha sonra ise kültürel işbirliği anlaşması izledi (Melkumyan, 2015, s.2). 1960'ların sonuna gelindiğinde, ABD yönetimini rahatsız eden SSCB ve Kuveyt arasındaki bu kısıtlı ilişkiden çok, 1968 senesinde yaşanan bir gelişmeydi. Zira Britanya hükümetinin Korfız'den çekilme kararını açıklaması akabinde Sovyet filosuna ait iki geminin Irak'taki Umm Kasr limanını ziyarete gitmesi dikkat çekiciydi (Brewer, 1969, s. 153).

Aslında ABD yönetimi, Korfız'de neredeyse 150 yıldır hakim olan Britanya'nın bu bölgeden 1971 senesi sonu itibarıyla çekilme kararını yerinde bulmuyordu. Zira Britanya'nın buradaki varlığı, istikrar ve barışın sağlanmasında belki de en önemli neden olmuştu. Britanya'nın buradaki varlığı ayrıca bölge petrolünün ABD'ye rahatlıkla akmasını sağlayan en önemli faktördü. ABD Dışişleri Bakanlığı ile Britanya Büyükelçiliği arasında yapılan toplantılarda ABD'li yetkililerin ifade ettiği gibi, Nixon yönetimi, İşçi Partisi tarafından alınan bu çekilme kararına rağmen bölgedeki Britanya etkisinin 1971 sonrasında da olabildiğince kuvvetli kalmasını ümit ediyordu. Özellikle de Britanya'da 1971 seçimlerinde Muhafazakar Parti'nin iktidara geldikten sonra, hükümetin Korfız bölgesine özel bir temsilci ataması, ABD'nin bu beklentisini kuvvetlendiriyordu (FRUS, 1971a, s. 288). Zaten Britanya'daki İşçi Partisi hükümeti 1968'deki kararını açıkladıktan sonra, ABD ile yaptığı görüşmelerde, Korfız'de bazı bölgelerdeki havaalanlarındaki (Bahreyn'deki Muharrak Havaalanı gibi) tesislerini korumak istediğini açıklamıştı (FRUS, 1969a, s. 238). Ancak diğer taraftan aynı hükümet, ABD'nin bölgedeki askeri ve diplomatik varlığının artmasının elzem olduğunu iletmiş ve Britanya'nın tercihinin bu olduğunun altını çizmişti (FRUS, 1969a, s. 238). Sonuç olarak ABD açısından Korfız'de çok yakında meydana gelecek olan yeni şartlara adapte olmak kaçınılmaz görünüyordu. Başka bir ifadeyle, ABD 1971 senesi sonu itibarıyla bağımsızlığı kavuşacak emirliklere yönelik bir yaklaşım benimsemeli, diğer taraftan Britanya'nın bölgeden çekilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek potansiyel sorunlara karşı bir strateji geliştirmeliydi. Söz konusu bağımsızlık süreciyle beraber Korfız'de ortaya çıkabilecek üç temel sorun görünüyordu. Bu çalışmada bu sorunlar ayrı ayrı ele alınacak, öncelikle sorunların ne olduğu açıklanacak ve akabinde ise ABD'nin benimsediği yaklaşım ele alınacaktır.

Arap-Pers rekabeti

Britanya'nın Körfez'den çekilmesiyle doğması muhtemel olan temel sorun bu bölgedeki Arap-Pers rekabetiydi. Hükümetin çekilme kararı sonrasında ABD'li ve Britanyalı yetkililerce yapılan düzenli toplantılarda bu sorun sıklıkla dile getirilmiş, ve buna yönelik nasıl bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği konusunda da çözüm aranmıştır.

Bölgede birbiriyle bu konuda rekabet edecek iki önemli güç bulunuyordu: Suudi Arabistan ve İran. Bu dönemde her iki krallık da esasında ABD'nin önemli müttefikleri durumundaydılar ancak bu ittifak onları Körfez'de hakim güç olma arayışlarından alıkoymuyordu. Gerçekten de Arap-Pers rekabetini simgeleyen bu iki devlet arasındaki rekabet, belki o döneme kadar çok fazla su yüzüne çıkmamıştı ancak hep var olmuştu.

Söz konusu rekabet önceleri İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan bir diplomatik krizle kendini göstermişti. Ancak savaş sonrası dönemde tarafların ortak çıkarları ve ABD ile olan ilişkileri onları yakınlaştıran bir unsur olmuştu. Özellikle 1955'te Suudi Kralı'nın bir hafta süren İran ziyareti dostluklarını gösteren önemli bir işaretti (Rieger, 2013, s. 97- 98). Böyle olmakla birlikte taraflar arasında önemli farklılıklar da bulunuyordu: Suudi Arabistan'ın, İran'ın üye olduğu Bağdat Pakti'nin dışında kalması; İran'ın Suveys krizinde Mısır'ın işgalini kınamaması ve yine İran'ın bu dönemlerden başlayan Bahreyn üzerindeki talepleri aradaki farklılıkları oluşturmuştur (Rieger, 2013, s. 97-98). Ancak yine de Ortadoğu'da Nasır gibi milliyetçi ve kraliyet karşıtı bir liderin yükselişi, Irak'taki Kral Faysal'ın 1958'de bir darbeye devrilmesi ve SSCB'nin Ortadoğu'daki nüfuzun artması iki tarafı birbirine yakın tutmuştur. Suudi Arabistan ve İran arasında hep var olan ancak Soğuk Savaş şartlarında o döneme kadar çok fazla gündeme gelmeyen bu rekabet, esas olarak Britanya'nın 1968 kararı sonrasında somutlaşmış ve her iki taraf da Körfez'i kendi nüfuz alanı olarak tahayyül etmiştir (Fürtig, 2012, s. 131).

Britanya'nın Körfez'den çekileceği Aralık 1971 tarihinden önce, ABD'li ve Britanyalı yetkililerce ortaklaşa birçok toplantı yapılmış ve bu toplantılarda Britanyalı yetkililerin ABD yönetimini bölge hakkında bilgilendirmesi hedeflenmiştir. Bir nevi, bağımsızlıktan önceki geçiş dönemini simgeleyen bu dönemde yani 1969- 1971 Aralık döneminde yapılan bu toplantılarda belirtildiği gibi, bölgede Arap-Pers çatışmasının özellikle iki noktada tetiklenmesi bekleniyordu. Bunlardan ilki, bağımsızlığına yeni kavuşacak olan Sharjah ve Ras al-Khaimah emirlikleri ile İran'ın aynı anda hak iddia ettiği Körfez'deki Ebu Musa ve Tunb adalarıydı. İkincisi ise İran'ın hak iddia ettiği ancak 1971 sonu itibarıyla bağımsızlığına kavuşacak olan Bahreyn idi. Britanyalı yetkililerce ABD'lilere derinlemesine bilgi verilen bu toplantılarda vurgulanan en önemli tehlike, söz konusu adalar konusundaki anlaşmazlığın Araplar ve Persler arasında çözümlenmediği durumda, SSCB'nin bu durumdan faydalanıp bölgeye nüfuzunun artışı olmasıydı (FRUS, 1969a, s. 226-227). Bu sebeple adalar ve Bahreyn konularındaki anlaşmazlık Araplar ve Persler arasında çözümlenmeli ve sorun büyümemeliydi.

Tam da bu noktada ABD'li ve Britanyalı yetkilileri endişelendiren nokta, İran'ın Körfez'e hakim olma arayışlarının çok net olarak görülmesiydi. Özellikle bu konuda Britanyalı yetkililerin ABD'lileri uarması dikkat çekiciydi (FRUS, 1969a, s. 226-227). Örneğin Bahreyn'in Britanya korumasından çıktıktan sonra, İran'ın bu dönemde ısrarla burada plebisit yapılmasını talep etmesi, Britanya hükümetini rahatsız eden bir gelişme olmuştu. Şii çoğunluğa sahip olmasına rağmen Sünni yöneticileri olan Bahreyn'de

plebisit yapılması, Britanyalıları göre Bahreyn'deki Şii ve Sunni fraksiyonlar arasındaki bölünmüşlüğü arttırabilir ve bu da bölgede istikrarsızlığı tetikleyebilirdi. Kaldı ki Bahreyn'de İran etkisinin hakim olması, Britanya korumasından çıkararak bağımsızlık kazanacak olan emirliklerin ilerde olası bir siyasi bütünleşme içine girmelerini de tehlikeye sokabilirdi (FRUS, 1969a, s.227, 230). Buna ek olarak, Körfez'deki Sharjah ve Ras al-Khaimah emirlikleri de Ebu Musa ve Tunb adaları üzerinde hak iddia ederken, İran Şahı'nın adalar konusunda gerekirse kuvvet kullanabileceği yönünde bir imaj sergilemesi, ABD'li yetkililerin dikkatini çeken ve endişelendiren bir konu oluyordu (FRUS, 1970c, s. 272).

Arap-Pers rekabeti karşısında ABD'nin nasıl bir yaklaşım benimseyeceği, bu dönemde yönetimin önemli bir sorunu olmuştu. Ancak bu yaklaşım kendisini kısa sürede belli ediyordu. Zira benimsenmesi gereken yaklaşım, Britanyalı yetkililer tarafından da ABD'li yetkililere 1969'da açıkça telkin edilmişti: Britanya'nın Körfez'den çekilmesiyle beraber ABD burada Arap-Pers rekabetini tetiklemekten olabildiğince kaçınmalı, tarafları uzlaştırıcı bir rol benimsemeliydi (FRUS, 1969a, s. 227). Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) raporlarında da birçok kez belirtildiği gibi, her ne olursa olsun özellikle Suudi Arabistan ile İran, bölgede bağımsızlığını yeni kazanan emirlikler nedeniyle, birbirlerine düşman haline gelmemeliydiler (FRUS, 1969b, s.241). Bu sebeple de ABD, Suudi Arabistan ve İran arasında bir denge politikası y r tmeliydi. Örneğin ABD'ye göre, Suudi Arabistan ve İran arasında bir güvenlik protok l n n imzalanması bir yöntem olabilirdi. Ancak böyle bir ittifak için hem İran'ın hem de Suudi Arabistan'ın ikna edilmesi gerekirdi. Gerçekten de bu dönemde Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger'in Başkan Nixon'a yaptđı en önemli tavsiye, ABD dış politikasının o tarih itibarıyla Suudi Arabistan- İran işbirliğine dayanması gerektiği oluyordu (FRUS, 1970d, s. 281). Öyle ki bu tavsiye, 1972 senesi itibarıyla ABD'nin Körfez politikasının temel taşı olacak ve "iki ayaklı politika" olarak bilinecekti. Ancak anlaşılacağı üzere, "iki ayaklı politika"nın temelindeki bu "denge" mantđı çok daha önceden, Körfez'deki emirliklerin bağımsızlık kazanacağıının anlaşılmasıyla, ortaya çıkmıştı.

Diğer taraftan, Ebu Musa ve Tunb adaları Körfez savunması açısından elzem bir pozisyona sahiptiler. Bu sebeple İran yönetimi, bu adalarda salt bir askeri varlığının olmasının yeterli olmayacağını ve orada tam olarak egemen olunması gerektiğini savunuyor, gerekirse kuvvet kullanımının söz konu olabileceğini ifade ediyordu. İran'ın bu açıklamaları karşısında, ABD'nin alması gereken tutum yine benzer oluyordu. Britanyalı yetkililerin ABD'lilere verdikleri bilgi toplantısında ifade edildiği gibi, İran'a karşı hukuk yollarına başvurulmamalı, diplomasi ile ara bulunmalı, İran "ikna edilmeli" idi. Buna ek olarak Araplar kendilerini her geçen gün daha fazla hissedilen bir Pers nüfuzu altında da hissetmemeliydiler. Bir başka deyişle Araplar, Britanya'nın bölgeden çekilmesiyle ortaya çıkan boşluğu İran tarafından doldurulduğu izlenimine kapılmamalıydılar (FRUS, 1969a, s. 232; FRUS, 1971c, s. 314). Kısacası ne Arap tarafı ne de Pers tarafı kendisini galip ya da mağlup hissetmemeliydi. ABD Dışışleri Bakanlığı'nın bölgedeki B y kel liklerine gönderdiği telgraflarda belirtildiği gibi, bu da ancak söz konusu adalar konusunda ABD'nin bölge dengelerini gözeterek tarafsız bir yaklaşım benimsemesi ile mümkün olabilirdi (FRUS, 1971e, 334).

Suudi Arabistan-Yeni bağımsız emirlikler arasındaki anlaşmazlıklar

Britanya'nın Körfez'den çekilmesiyle beraber ortaya çıkabilecek tek sorun Arap- Pers çatışması değildi. ABD'li yetkililer açısından Arap-Pers sorunu kadar olmasa da, yine de önem teşkil eden ve bir an evvel çözümlenmesi gereken bir diğer sorun Suudi Arabistan ile bağımsızlıklarını yeni kazanacak olan emirlikler, ve özellikle de Abu Dabi arasındaki anlaşmazlık, daha net ifadeyle, sınır sorunuydu.

Soruna kaynaklık eden Bureymi vahası Arap yarımadasının doğusunda yer alıyordu. Senelerce farklı Arap kabileleri arasında tartışma konusu olan Bureymi, özellikle 1952'lerde Suudi Arabistan'ın bölgeye asker gönderip bu vahanın kendisine ait olduğunu iddia etmesiyle, Britanya korumasındaki Abu Dabi ve bağımsız Umman'ın da içinde bulunduğu büyük bir krize neden olmuştu. Kriz sonrasında her ne kadar uluslararası tahkim yoluyla vahaya Suudi polislerin yerleşmesine karar verilmiş olsa da, 1955'te Abu Dabi ve Umman, Britanya'nın desteğiyle Suudi polisleri bölgeden çıkarmıştı (Kelly, 1956). O zamandan itibaren Suudi Arabistan ve Abu Dabi arasında sorun olan Bureymi vahası, 1960'ların sonuna gelindiğinde anlaşmazlık konusu olmaya devam ediyordu. Öyle ki bu vaha sorunu, Suudi Arabistan'ın, bu dönemde bağımsızlıklarını yeni kazanacak olan emirliklere yönelik olumsuz bir algı içerisinde olmasına neden oluyordu. Özellikle de ABD'lileri Britanyalı yetkililerle beraber en çok endişelendiren nokta, bu anlaşmazlığın, Suudi Arabistan'da söz konusu yeni bağımsızlık kazanacak emirliklerin biraraya getirilmesi ve yeri geldiğinde İran'a karşı bir siyasi bütünlük içerisinde hareket etmelerini sağlamak konusundaki isteksizliği idi (FRUS, 1969a, s.232-233).

Gerçekten de, Arap-Pers rekabeti sorunu ve bu çalışmada bir sonraki sorun olarak ele alınacak olan siyasi bütünlüşme sorunuyla bağlantılı olan bu ikinci sorun, ABD'li yetkililerin Britanyalı yetkililerden bilgi aldıkları toplantılarda üzerinde özellikle durulan bir konuydu. Bölgedeki Pers etkisinin çok yoğun yaşanmaması ve bölgesel dengelerin korunması amacıyla Suudi Arabistan'ın, söz konusu küçük emirliklerle yakın ilişkiler içerisinde olması, mümkünse onları siyasi bütünlüşme konusunda cesaretlendirmesi ve onlara liderlik etmesi elzem görünüyordu. Ancak Britanya'nın Körfez'den çekilmesiyle beraber yeniden alevlenen Bureymi vahası sorunu, bu konuda Suudi Arabistan'ı isteksiz hale getiren temel faktör oluyordu. Özellikle Suudi Arabistan Kralı'nın Abu Dabi Şeyhi'nin son dönemlerdeki siyasi faaliyetlerinden hoşlanmadığına dair bilgi edinilmesi, ABD'li yetkililer açısından ciddi bir endişe kaynağı oluyordu (FRUS, 1969a, s.233). Hal böyleyken de bölgedeki Arap-Pers dengesinin nasıl sağlanacağı daha da büyüyen bir sorunsal oluyordu.

Bu sorun karşısında ABD yönetimi tarafından geliştirilen yöntem, Ulusal Güvenlik Konseyi belgelerinde belirtildiği gibi, yine bir öncekine benzer şekilde, ABD'nin her iki tarafı da diplomatik çözüm için ikna etme çabaları, diğer bir ifadeyle arabuluculuk (FRUS, 1972c, s. 386) ve tarafsızlık (FRUS, 1972e, s. 396) olarak somutlaşmıştır. ABD açısından ne Suudi Arabistan ne de yeni bağımsızlığını kazanacak olan emirlikler, kaybedilmesi göze alınacak aktörler değildi. ABD'nin bölgesel çıkarları, ancak ve ancak Suudi Arabistan ve Körfez'deki küçük emirlikler arasında kurulacak bir "denge" ile sürdürülebilirdi.

ABD'nin Suudi Arabistan ile olan yakınlığı zaten 1930'lara dayanıyor ve bir önceki bölümde vurgulandığı gibi özellikle de Soğuk Savaş koşullarında vazgeçilmez bir ittifakı

temsil ediyordu. Suudi Arabistan'ın yeni bağımsız olacak emirliklere olan olumsuz yaklaşımını Suudi Kralı'nın bu dönemde daha çok Arap-İsrail sorununa odaklanmış olmasına bağlayan ABD yönetimi (FRUS, 1969a, 233), Suudi Arabistan'ın Bureymi vahası konusunda barışçı çözüme ikna edilebilecek bir aktör olduğuna inanıyordu. ABD'li yetkililere göre, Suudi Arabistan'ın bir yandan Abu Dabi ile Bureymi anlaşmazlığını çözmek bir diğer yandan da İran ile istikrarlı ve düşmanca olmayan ilişkiler içerisinde olmak için cesaretlendirilmeye ihtiyacı vardı. Dışişleri Bakanlığı'nın Yakın Doğu sorumlusu Sisco'nın Dışişleri Bakanı Rogers'a gönderdiği bilgi notunda belirttiği gibi, bu cesaretlendirmeyi yapacak olan da ABD yönetimiydi (FRUS, 1972b, s. 506).

Diğer taraftan yeni bağımsızlık kazanacak olan emirlikler de ABD açısından kaybedilebilir aktörler değildi. Zaten Soğuk Savaş koşullarında, SSCB'nin bölgeye penetrasyonunu en büyük tehlike olarak gören ABD açısından, bu küçük emirliklerle olumlu ilişkiler içerisinde olmak bu anlamda kaçınılmazdı. Kaldı ki bu emirliklerin önemli bir bölümün petrol zengini olması ayrıca önemliydi. Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger'ın Başkan Nixon'a ilettiği gibi, ABD'nin amacı, bu küçük emirliklerle teknoloji ve eğitime dayalı bir ilişki kurmak olmalıydı. Bununla eş zamanlı olarak ABD menşeli özel şirketlerin Korfız'de yatırım yapmaları da gerekli görülüyordu (FRUS, 1972a, 356). Askeri işbirliğinin de önemli olduğunun farkında olan ABD yönetimi, Korfız emirliklerine yönelik silah satışını, söz konusu olumlu ilişkilerin önemli bir parçası olarak algılıyordu. Diğer taraftan Aralık 1971'den sonra ABD'nin Korfız'de 1948'den beri var olan *Middle East Force (MIDEASTFOR)* yani Ortadoğu Kuvveti adındaki askeri varlığına yine Bahreyn'deki üs üzerinden devam etmesi da önemli bir gelişmeydi (FRUS, 1971a, s. 288). Kissinger'ın ifade ettiği gibi, tek fark o tarihten sonra ABD'nin söz konusu üsteki ev sahiplerinin artık Britanyalılar değil Bahreynliler olacak olmasıydı (FRUS, 1972a, s. 357). Zira bölge devletlerinin bu konuda onayı ve hatta uzun süredir de isteği bulunmaktaydı (FRUS, 1970a, s. 256).

Siyasi bütünleşme sorunsalı

Bu dönemde ABD yönetiminin Korfız'de karşılaştığı bir diğer sorun siyasi bütünleşme konusunda çıkan engeller oluyordu. ABD'li ve Britanyalı yetkililerin kendi aralarına yaptıkları toplantılarda belirttikleri gibi, hem ABD'nin hem de Britanya'nın tercihi, Britanya'nın Aralık 1971 itibarıyla bu bölgeden çekilmesi sonrasında bağımsızlık kazanacak olan 9 emirliğin (Katar, Bahreyn, Abu Dabi, Dubai, Sharjah, Ras al-Khaimah, Ajman, Umm al-Quwain, Fujairah) ayrı ayrı bağımsız olmalarındansa, bir federasyon çatısı altında birlik halinde bağımsızlıklarını ilan etmeleriydi. Bu tercihteki en büyük neden öncelikle SSCB'nin bölgeye penetrasyonunu engellemek olarak belirtiliyordu. Zira SSCB açısından tek başına bağımsız olan ve ekonomik kaynakları, siyasi gücü sınırlı olan küçük bir emirliğe nüfuz etmek, 9 emirliğin oluşturduğu bir federasyona nüfuz etmekten çok daha kolay olabilirdi. Söz konusu tercihin bir diğer önemli nedeni ise bölgedeki Arap-Pers dengesinin korunmasıydı. İran'ın karşısında Arap kimliğini vurgulayan bir federasyonun olmasıyla, birbirinden farklı, Pers nüfuzu altına girme ihtimali olan bağımsız 9 küçük emirliğin olması farklı durumları (FRUS, 1971a, s.294).

ABD'li ve Britanyalı yetkililerin tercihi her ne kadar bölgede bir siyasi bütünleşmenin gerekliliği yönünde olsa da, bu konuda ciddi sorunlar mevcuttu. İlk sorun, Bahreyn'in

bu bütünlüğün parçası olmak istememesiydi. Bahreyn'deki toplumun, diğer Körfez toplumlarına göre daha eğitilmiş ve gelişmiş olması, Bahreyn'deki yönetici aileyi tek başlarına bağımsızlık konusunda cesaretlendiren bir unsur olarak ortaya çıkıyordu (FRUS, 1971c, s. 313). Diğer taraftan Bahreyn bağımsız olursa, geriye kalan emirliklerle federasyon fikrine sıcak bakmayan başka bir emirlik daha bulunuyordu, ki o da Katar idi (FRUS, 1971c, s. 313). Bu şartlarda Bahreyn ve Katar'ın bağımsızlıklarını ayrıca ilan edecekleri ABD'li yetkililerin neredeyse emin olduğu bir durumdu. Ancak sorun şuydu ki geriye kalan 7 emirlik arasında da siyasi bütünleşme konusunda sorun bulunuyordu. Örneğin açıldı ki Abu Dabi, petrol geliri sayesinde, olası bir federasyon durumunda diğer 6 emirlik üzerinde hakimiyet kuracaktı. Ancak Suudi Arabistan, Bureymi vahası konusunda sınır sorunu yaşadığı Abu Dabi'nin hakim olduğu bir Arap federasyonu ile komşu olma fikrine hiç de sıcak bakmıyordu. Böyle bir federasyon Suudi Arabistan'ı rahatsız edecekti (FRUS, 1971a, s. 294). Buna ek olarak, Abu Dabi tarafından hakim olunan bir federasyon fikri, diğer 6 emirlikten özellikle Dubai'nin de hoşuna gitmeyen bir durum olacaktı. Hatta öyle ki ABD'li yetkililerin aktarmasına göre, Dubai, Abu Dabi'nin hakim olduğu bir federasyonun üyesi olmak yerine, tarihsel nedenlerden ötürü Katar ile birleşmeyi tercih edebilirdi (FRUS, 1971c, s. 313). Kaldı ki Dubai, böyle bir federasyonun üyesi olmak istemeyen tek emirlik de değildi. Ras al-Khaimah da tek başına bağımsızlık ilan etme eğiliminde olan emirliklerden biriydi.

Körfez'deki siyasi bütünleşme konusunda yaşanan engeller bu şekildeyken, ABD yönetiminin aldığı tutum, yine diğer sorunlarda olduğu gibi, hiçbir yönetici aileyi kendine düşman edinmeden, her birinin çekincelerine hak vererek, aralarında belli bir "denge" gözeterek, onları siyasi bütünleşme konusunda cesaretlendirmek olmuştur. Örneğin Ulusal Güvenlik Danışmanı Kissinger'ın Başkan Nixon'a yönelik tarihi belli olmayan bir yazısında, Körfez'deki emirlikler arasında yaşanan anlaşmazlıklar konusunda taraf alınmaması gerektiği, onların kararlarına saygı duyulması gerektiği belirtiliyordu (FRUS, Undated, s. 338). Ancak bunu yaparken, ABD yönetimi siyasi bütünleşme fikrini söz konusu emirliklere benimsetme konusunda da önemli adımlar atıyordu. Örneğin Yakın Doğu ve Güney Asya'dan sorumlu ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Joseph Sisco, Körfez'de bağımsızlık eğiliminde olan Ras al- Khaimah emirine doğrudan yazdığı mektupta, ABD yönetiminin Ras al-Khaimah tarafından alınacak olası bir bağımsızlık kararına mutlaka saygı göstereceğini belirtiyordu. Ancak Sisco'nun, Ras al-Khaimah'ın endişelerini anlamasına rağmen, Körfez güvenliği açısından bu emirliğin tek başına bağımsız olmak yerine diğer emirliklerle federasyon kurmasının çok daha elzem olduğunu belirtmesi dikkat çekiciydi. Hatta öyle ki Sisco bu konuda Amerikan deneyiminden örnek gösteriyor ve "federasyon" ve "birlik" fikirlerinin işlerliğinden bahsediyordu (FRUS, 1971g, s. 348). Bu şekilde ABD, bölgedeki emirlikleri, hızlıca ve tek taraflı olarak alacakları bağımsızlık kararını sorgulamaları için elverişli koşulları sağlamış oluyor ve siyasi bütünleşmenin önünü açmaya çalışıyordu.

Nixon Dönemi ve Geçmişten Günümüze bir Değerlendirme

Britanya hükümetinin 1971 senesi itibarıyla Körfez'den çekilme kararı almasıyla beraber söz konusu bölgede oluşan sorunlar bu şekildeyken, bu sorunlara yönelik ABD'nin geliştirdiği yaklaşım, yukarıda da ifade edildiği gibi, arabuluculuk ve tarafsızlık ilkelerine dayanıyordu. ABD açısından ne İran, ne Suudi Arabistan, ne de yeni bağımsızlık kazanan

emirlikler, kaybedilemez, k st r lemezdi. ABD yönetiminin söz konusu aktörlerden herhangi birini kaybetmesi, SSCB'nin bölgedeki nüfuzunu arttırabilirdi.⁷ Soğuk Savaş koşullarında temel tehdit algısı SSCB odaklı olan ABD açısından, esasında bu son derece anlaşılabilir bir yaklaşımdı.

1971 senesinin sonlarına gelindiğinde, yani Britanya'nın Körfez'den çekilmesi neredeyse tamamlanmışken, Körfez'deki sorunların bir bölümü çözüme kavuşmuştu. Bir diğer bölümü ise sorun teşkil etmeye devam ediyordu. Örneğin Arap-Pers rekabeti sorunuyla ilgili olarak, İnan, 1970 baharında Bahreyn ile ilgili taleplerinden vazgeçmişti, ki bu da Bahreyn'in bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdüreceği ve Sünni Arap yöneticilerinin ülkeyi yönetmeye devam edeceği anlamına geliyordu (FRUS, 1971i, s. 354). Tam da bu noktada ABD yönetiminin ciddi çabaları fark ediliyor, ve ABD tarafından yürütülen mekik diplomasisi sayesinde İnan Şahı'nın Suudi Arabistan Kralı'nı ziyaret ettiği ve bu ziyaret akabinde de Bahreyn ile ilgili taleplerini geri çektiği biliniyordu (Bahramzadeh, 1993, s. 29). Buna karşılık adalar konusunda ise hala karmaşık bir profil söz konusuydu. Kasım 1971'de İnan, Britanya ve Sharjah emirliği arasında Ebu Musa adası ile ilgili bir anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşmaya göre, Ebu Musa adası İnan ve Sharjah arasında paylaşılacak, her iki tarafın da karasuları 12 mil ile sınırlı olacak, adanın petrol geliri yarı yarıya paylaştırılacaktı (FRUS, 1971f, s. 340). Ne İnan'ın ne de Sharjah'ın tam egemenliği anlamına gelmeyen bu anlaşma akabinde, İnan deniz kuvvetleri 30 Kasım 1971'de Ebu Musa ve Tunb adalarına çıkarma yapıyordu. İnan kuvvetleri Sharjah yetkilileri tarafından olumlu karşılanırken, Ras al-Khaimah yöneticileri ise İnan'ın Tunb adalarına çıkmasını İnan'ın tek taraflı hareketi olarak nitelendiriyor ve bu çıkarmayı reddediyordu. Britanya'nın Körfez'den çekilme sürecini iyi yönetemediğini düşünen Ras al-Khaimah yöneticileri, Britanya'nın Tunb adalarını İnan'a terk ettiğini vurguluyordu. İnan'ın adalara çıkarmasını sadece Ras al-Khamah değil, Kuveyt, Irak ve Suriye hükümetleri de protesto etmiş ve hatta Irak, Britanya ile bu dönemde diplomatik ilişkilerini kesmiştir (FRUS, 1971h, s. 351). Adalar sorununun devamı Arap-Pers rekabetinin önemli bir işareti olarak bölgede varlığını s rd rmüştir. ABD yönetimine göre bu rekabetin bölge istikrarını etkilememesi ise, Suudi Arabistan'ın İnan ile olumlu ilişkiler içerisinde olması şartına bağlıydı (FRUS, 1972f, s. 144).

Suudi Arabistan ile yeni bağımsız emirlikler arasındaki anlaşmazlıklar konusunda da aynı şekilde bazı noktalarda ilerleme kaydedilmişken, bazı noktalarda ise sorun devam etmiştir. Örneğin Aralık 1971 itibarıyla Suudi Arabistan hala daha Abu Dabi'nin de  yesi olduğu federasyon olarak kurulan Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) bağımsızlığını tanımamayı tercih ediyordu. Buna rağmen ABD'li yetkililer nezdinde bu tanımama durumunun pek yakın zamanda “dostluk” çerçevesinde çözüleceğine dair bir inanç bulunuyordu (FRUS, 1971i, s.354). Zira ABD yönetiminin uzun zamandır verdiği çabalar sonucunda, Suudi Arabistan yeni bağımsızlık kazanan emirliklerle ilişki kurmak konusunda çok daha istekli ve aktifti. Hatta  yle ki bu durum, ABD belgelerine “Suudi Arabistan, Körfez'e yönelik 1960'lardaki yalnızlık politikasından sıyrılmıştır” ifadeleriyle yansıyor, Suudi Arabistan'ın yeni bağımsızlara yönelik mesafeli yaklaşımdan yavaş yavaş vazgeçtiği vurgulanıyordu (FRUS, 1972b, s. 504- 505). Suudi Arabistan ile BAE arasındaki sınır sorunu 1974'teki

7 Özellikle 4 Haziran 1970 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi raporu, SSCB'nin Körfez'deki çıkarlarının ne olduğu yönünde detay içermektedir. Bkz. (FRUS, 1970b, s. 258- 259).

bir anlaşmayla çözümlenmeye çalışılacak ancak söz konusu anlaşma taraflar arasında tam çözümü sağlayamayacaktı. Buna rağmen, Suudi Arabistan'ın 1971'de bağımsız olan emirliklerle olan yakınlığı İran İslam devrimi sonrasında, 1981'de Kuveyt ve Umman'ın da dahil olduğu Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) kurulmasıyla tescillenecekti.

Körfez'de siyasi bütünleşme konusundaki anlaşmazlıklar da, Britanya ve ABD tarafından istenildiği şekliyle olmasa da, zamanla çözüm bulmuştur. Gerçekten de hem Britanya'nın hem de ABD'nin öncelikli tercihi bu dönemde Körfez'de 9 emirlikten oluşan bir federasyonun kurulmasıydı. Ancak önce Bahreyn'in Ağustos 1971'de, sonra da Katar'ın Eylül 1971'de bağımsızlık ilan etmesiyle, bu plan gerçekleşmemiştir. Buna rağmen federasyon, Aralık 1971'de Ras al-Khaimah dışında geriye kalan 6 emirliğin "Birleşik Arap Emirlikleri" adı altında birleşmesiyle oluşuyordu. Ras al-Khaimah söz konusu birliğe birkaç ay içerisinde üye olmuş ve federasyonun üye sayısı 7 emirliğe çıkmıştır. Bu konuyla da ilgili olarak, ABD yönetimi, sürecin başında belirlediği yaklaşımı devam ettiriyor ve her ne kadar öyle olmasını tercih etmese de Bahreyn ile Katar'ın ayrıca bağımsızlık ilanlarını tanımakta gecikmiyordu (FRUS, 1971d, s. 330). Zira daha önce de belirtildiği gibi, ABD'nin bu dönemdeki önceliği yeni bağımsızlık kazanan emirliklerle olumlu ilişkiler başlatabilmek, hiçbirini kaybetmemek idi. Bu amaca hizmet edecek şekilde, ABD yönetimi 1972 senesi itibarıyla yeni bağımsız olmuş Bahreyn, Katar ve BAE'de diplomatik temsilciliklerini açmayı ihmal etmeyecekti (FRUS, 1971i, s. 354). Hatta ABD yönetimi bu dönemde söz konusu emirliklere silah satışı yaparak askeri teknolojilerine katkı sağlamayı da hedefleyecekti. Ancak bunu yaparken dahi, Kissinger'ın Başkan Nixon'a ifade ettiği gibi, "ABD hiç kimseyi birbirine düşürmememeli, kendine düşman kazanmamalı" idi (FRUS, 1972d, s. 378). Ne de olsa oluşacak herhangi bir anlaşmazlık ya da kazanılacak bir düşman, SSCB'nin lehine bir gelişme olabilirdi.

Yukarıda anlatılanlar ışığında, Britanya'nın Körfez'den çekilme kararı akabinde Nixon yönetimi tarafından Körfez monarşilerine yönelik benimsenen yaklaşımın iki boyutlu bir "denge" içerdiğini söylemek mümkün görünmektedir: İlk boyut, ABD'nin bölgedeki Arap monarşileri, Körfez'de hakimiyet kurmaya çalışan bölgesel/ küresel güce karşı bir denge unsuru olarak kullanmasıydı. Nixon döneminde bölgede hakimiyet arayışında olan küresel güç SSCB iken, bölgesel güç ise İran'dı. Her ne kadar bu dönemde Şah'ın İran'ı, ABD'nin müttefiki olsa da, ABD, Körfez'in Pers nüfuzuna girmemesi için olabildiğince dikkatli davranmıştır. Pers nüfuzu karşısında ABD'nin kullandığı en önemli araç, Suudi Arabistan liderliğindeki Körfez emirlikleri olmuş ve bu şekilde bölgede Arap-Pers dengesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Nixon yönetiminin Körfez'deki denge yaklaşımının ikinci boyutu ise ABD'nin Körfez'deki Arap monarşilerinin kendi arasında bir denge gözetmesiydi. Bir önceki bölümde ifade edildiği gibi bağımsızlıklarını yeni kazanan emirlikler ile Suudi Arabistan arasında yaşanan anlaşmazlıklar karşısında ABD olabildiğince tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Zira bu aktörlerin her biri ABD'nin bölgesel çıkarları açısından elzem bir pozisyondaydı. Bölgenin sahip olduğu petrol kaynakları düşünülürse, ABD'nin neden hiç kimseyi düşman ilan etmeden, kimseyi küstürmeden bir denge politikası yürüttüğünü anlamak zor olmayacaktır. Kaldı ki ABD'nin bölgedeki her monarşi ile olumlu ilişkiler yürütme yaklaşımı petrol krizinde dahi devam etmiştir. Gerçekten de 1973 petrol ambargosuna katılan ülkeler, Suudi Arabistan Kralı Faysal önderliğindeki Arap

 lkeleriydi ve bunların önemli kısmı ABD'nin Körfez'de yakın ilişki kurduğu aktörlerdi: Katar, Bahreyn, BAE, Kuveyt her biri bu ambargonun parçası olmuştu. Her ne kadar söz konusu ambargo ABD açısından çok etkisi yaratsa da, bu dönemde dahi ABD'nin ilişkileri bu ülkelerle krize girmede. ABD tarafından sürdürülen mekik diplomasisi sonrasında 18 Mart 1974'te sona eren Arap petrol ambargosu, Ambrose'un ifadesine (1992, s. 241) "Kissinger'in zaferi" olarak anılacaktı. Başka bir ifadeyle ABD bu büyük krizden dahi, Körfez monarşileri ile ilişkilerini bozmadan ıkmiştı.

Nixon yönetimi tarafından Körfez'e yönelik benimsenen söz konusu iki boyutlu denge daha sonraki senelerde de devam ettiğini ve günümüze kadar gelerek ABD dış politikasında bir devamlılık unsuru oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle söz konusu denge ilk boyutu, yani ABD'nin bu monarşileri bölgede hakimiyet arayışında olan güce karşı bir denge unsuru olarak kullanması, 1979 senesinden itibaren daha da netleşmiştir. Bu noktada elbette İran İslam devrimi önemli rol oynamıştır. Buna ek olarak Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali sonrasında Carter doktrini ile Körfez'in ABD'nin yaşamsal çıkarlarını oluşturduğunu ifade eden ABD yönetimi, Körfez monarşilerini bölgedeki temel müttefikleri olarak algılamaya başlamıştır. 1981'de Suudi Arabistan liderliğinde Bahreyn, Kuveyt, Katar, BAE ve Umman tarafından Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) kurulması ABD tarafından memnuniyetle karşılanmış ve ABD KİK'i bölgedeki Pers nüfuzunu dengeleyen önemli bir unsur olarak görmüştür. 1980-88 seneleri arasında yaşanan İran-İrak savaşı boyunca hem ABD'nin hem de KİK  yelerinin İran'ı dengelemek amacıyla Irak'a destek olması önemlidir. Öyle ki, ABD, Körfez'de meydana gelen tanker savaşlarında, Kuveyt'e ait petrol tankerlerinin İran tarafından bombalanmaması için bu tankerlere ABD bayrakları çekilmesine izin vermiştir ("Keep US flags off Kuwaiti tankers", 1987). Buna ek olarak, ABD'nin yine bölgedeki Pers etkisini sınırlamak amacıyla Suudi Arabistan'a askeri yardımda bulunması dikkat çekicidir. Kongre'nin itirazlarına rağmen, ABD yönetiminin 1980'ler boyunca Suudi Arabistan'a askeri uyarı ve kontrol sistemi olan AWACS satışı buna örnek gösterilebilir (Palmer, 1992, ss.112-127). 1979-1985 seneleri arasında ABD'nin diğer KİK  yelerine de ciddi oranda silah satışı olmuştur.⁸

1990'lara geldiğinde ABD ve Körfez monarşileri arasındaki ittifakın daha da kuvvetlendiği söylenbilir. Buna neden olan kriz elbette Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez krizi olmuştur. ABD, Suudi Arabistan ve diğer Körfez monarşilerini, bu defa da bölgede hakimiyet arayışında olan Saddam Hüseyin'in Irak'ına karşı bir denge unsuru olarak görmüştür. Irak ordusunun Kuveyt'i önce işgali daha sonra da ilhaki karşısında ABD, Suudi Arabistan'a 200.000 asker göndererek  l Kalkanı operasyonunu başlatmış ve bu operasyon ile ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde yeni bir döneme geçilmiştir (Gause III, 2013, s. 294). Clinton dönemi boyunca da ABD, Körfez monarşileri ile kurduğu ittifak ve onlara yaptığı askeri yardımla Irak'ı ve İran'ı çevrelemeye çalışmış, bu da ABD yönetimi tarafından "ifte çevreleme" stratejisi olarak belirtilmiştir (Gause III, 1994). ABD her ne kadar 2003 senesindeki Irak işgalinde Körfez monarşilerinden destek göremese de, Suudi Arabistan liderliğindeki bu monarşileri, bölgede Irak'ı dengeleyecek bir unsur olarak algılamaya devam etmiştir. Dolayısıyla Nixon döneminde temelleri atılan denge politikasının ilk boyutunun, ABD dış politikasında daha sonraki senelerde de bir devamlılık unsuru olarak var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

8 ABD'nin KİK  yelerine yaptığı silah satışlarının detaylı bir dökümü için bkz. (Bahramzadeh, 1993).

Denge politikasının ikinci boyutu, yani ABD'nin Körfez monarşilerinin kendi aralarındaki ilişkilerde bir denge gözetmesi, ABD dış politikasında yine bir devamlılık unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de 1980'lerde ve 1990'larda söz konusu monarşiler arasında sınır ve toprak sorunları eksik olmamıştır. Katar-Bahreyn, Katar-Suudi Arabistan, Suudi-Arabistan-BAE arasındaki sorunlar bunlara örnek gösterilebilir. Hatta öyle ki, Katar ve Bahreyn arasındaki adalar konusundaki anlaşmazlık, 1995 senesinde tarafları neredeyse savaşın eşiğine getirmiştir (Lotfian, 2002, s.119). ABD'nin bu sorunların hiçbirinde taraf almaması dikkat çekicidir. KİK üyeleri her ne kadar kendi aralarında bahsi geçen sorunları yaşasalar da, dönem dönem kendi aralarındaki işbirliğini derinleştirmeye yönelik adımlar da atmışlardır. Bölgesel çekinceleri nedeniyle ve ABD'nin de cesaretlendirmesiyle Kasım 1984'teki KİK zirvesinde Arap Yarımadası'nda ortak bir askeri gücün oluşturulmasını kararlaştıran KİK üyelerinin daha sonra aldığı birçok karar kağıt üzerinde kalmıştır. Suudi Arabistan'ın bölgedeki hakimiyeti konusunda çekinceleri olan küçük monarşilerin, kendi aralarında yaşadıkları güven sorununun da etkisiyle, aralarındaki işbirliğini derinleştiremedikleri söylenebilir (Gause, 2001, s. 198). Her ne kadar 1990 senesinde yaşanan Körfez krizi, KİK üyeleri arasında daha önce görülmemiş bir uyum yaratsa da, bu uyumun uzun vadede devamlılığının kalmadığının vurgulanması gerekir (Barnett, Gause, 1998, s.181). Diğer taraftan Körfez monarşilerinin, İran ve İsrail'e yönelik ilişkiler konusunda da dönem dönem anlaşmazlığa düşmesi önemli bir noktadır. Özellikle İran konusundaki farklı tutumlar, bu çalışmada ele alınan 2017 krizde dahi etkin bir neden olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Körfez emirliklerinin bağımsızlık kazandığı 1970'lerin başından itibaren, kendi aralarında ve Suudi Arabistan'la olan anlaşmazlıklarında, ABD'nin bu anlaşmazlıkların dışında kalması, taraf almaması ve anlaşmazlıkların taraflarıyla ilişkilerini sürdürmesi dikkat çekici bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır Ancak ABD'nin denge politikasının ikinci boyutunun, en net olarak Trump döneminde yaşanan krizde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç Yerine: Günümüzü Anlamak

2017 yazında Körfez ülkeleri arasında ayrılığa neden olan kriz, esasında Nixon döneminden son derece farklı küresel ve bölgesel dinamikler ortamında meydana geldi. Soğuk Savaş sona ermişti ve elbette İran'da 1979 senesinde yaşanan İslam devrimi ile beraber bölgedeki Şii etkisi ve Arap-Pers rekabeti çok daha hissedilir durumdaydı. 2017 krizi, İran'ın sadece bölge ülkeleri açısından değil, ABD tarafından da ciddi bir tehdit olarak algılandığı bir dönemde meydana geldi. Farklı küresel ve bölgesel dinamiklere rağmen, Trump yönetiminin, Nixon yönetiminin o dönemki sorunlarla mücadele etme yöntemine benzer bir yaklaşımla krizi ele alması ise dikkat çekiciydi.

Yaşanan Körfez krizinin başında Trump yönetimi her ne kadar Suudi Arabistan ile ortak hareket edip, Katar'ı terörle bağlantılı militan gruplara destek olması nedeniyle eleştirse de ("Trump escalates row", 2017) daha sonra Trump, krizin diğer tarafı Katar emiri Tamim Bin Hamad Al Tani ile aynı doğrultuda açıklamalar yaptı. Suudi Arabistan, Bahreyn, BAE hattının Katar'a yönelik taleplerinin fazla olduğunu vurgulayan Trump yönetimi, yürüttüğü mekik diplomasisi esnasında, söz konusu gerilimin KİK bünyesinde çözülmesi gerektiğini birçok kez ifade etti (Katzman, 2017, s. 10) KİK bünyesinde yaşanan çatlağa rağmen, bu çatlağın taraflarıyla olumlu ilişkilerini sürdürmeye çalışan Trump yönetiminin bu yönde

attığı en önemli adımlar, gerilimin diğer tarafınca yalnızlaştırılan Katar'la 2017 yazında imzalanan terörlü mücadele anlaşması, F-15 uçakları satma anlaşması ve 17 Haziran 2017'de ortaklaşa düzenlediğı deniz tatbikatı idi (Katzman, 2017, s. 15, 18). Hatta öyle ki ABD ile yapılan terörlü mücadele anlaşmasını, Katar Dışışleri Bakanı bölgede türünün tek örneğı olarak nitelendirdi ve bu anlaşmanın Katar ile ABD arasındaki derin işbirliğinin simgesi olduğunu öne sürdü ("Interview with H.E. Sheikh Mohammed bin Abdurrahman Al-Thani", 2017). Buna cevaben Trump ise, krizin başında yaptığı açıklamaların tersine, Katar'ın terörlü mücadele yaklaşımını övdü ve bu nedenden ötürü Katar yönetimine teşekkür etmekten geri durmadı ("Trump thanks Qatar for combating terrorism", 2018). Krizin tarafları arasında denge bulmaya çalışan, hiçkimseyi kendisine düşman edinmeden, kimseyi küstürmeden bir çıkış yolu arayan Trump yönetiminin bu yaklaşımının en büyük nedeni söz konusu krizin İran için bir fırsata dönüşmesini engellemektir. Zira Trump'un Başkanlık koltuğuna oturmadan önce dahi İran'a yönelik sertlik yanlısı bir politika izleyeceğini dünya kamuoyu farkındaydı. Trump'ın Korfız monarşileri ile herşeye rağmen olumlu ilişkiler sürdürmedeki ısrarı 2018'e gelindiğinde de aynı şekilde devam edecekti. Öyle ki Başkan Trump, 2018 senesine geldiğinde gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayetinden sonra dahi, Suudi Arabistan'a yönelik tavrını değiştirmeyecek ve ABD'nin Korfız'deki uzun vadeli çıkarlarını bu tarz krizlerin üzerinde tuttuğunu göstermiş olacaktı. Gerçekten de Suudi Arabistanlı muhalif gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın 2 Ekim 2018'de İstanbul'daki Suudi Arabistan Konsolosluğu'nda öldürülmesinden sonra Kongre'deki tepkiler ve CIA raporuna rağmen, Beyaz Saray'ın, bu krizin, ABD- Suudi Arabistan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemeyeceğı ve ABD'nin Suudi Arabistan Veliaht Prensi Muhammed Bin Selman'ı "cezalandırmayacağı" yönünde açıklama yapması dikkat çekiciydi ("Trump signals US won't punish Saudi Crown Prince", 2018).

Tam da bu noktada Trump'dan önceki başkan Barack Obama'nın Trump'dan farklı bir profil sergilediğini söylemek mümkündür. Gerçekten de Obama'nın başkanlığı boyunca en önemli hedeflerinde biri İran ile nükleer bir anlaşmaya varabilmektir. Obama'nın bu arayışı, esasında Korfız monarşileri arasında da ciddi endişe yaratmıştı. İran'la yapılacak bir nükleer anlaşmanın, İran'ın bölgedeki nüfuzunun artmasına neden olacağını düşünen Suudi Arabistan liderliğindeki Korfız monarşileri bu sebeple Obama'ya karşı mesafeliydiler (Al Shayji, 2014, s. 61). Kaldı ki Obama'nın söz konusu Korfız monarşilerindeki demokrasi ve insan hakları eksiklikleri konusunda sıkı eleştirilerde bulunması, bir başka endişe konusuydu. Bu anlamda Obama'dan sonra Trump gibi İran'a yönelik sertlik yanlısı bir kimsenin Başkanlık koltuğuna oturması Korfız monarşileri açısından rahatlatıcı olmuştu (Feierstein, 2017, s.1-3). Obama yönetiminin İran'a yönelik açılımlarda bulunması ve Suriye'ye de müdahalede bulunmaktan kaçınması her ne kadar Korfız monarşilerinin Obama'yı eleştirmesine neden olsa da, Obama döneminde de ABD'nin söz konusu monarşilerle ilişkileri sekteye uğramamıştı. Gerçekten de iki dönemlik Obama yönetimlerinde yer alan kilit kişiler - ki bu isimler Başkan Obama, Dışışleri Bakanı Hillary Clinton, General Martin Dempsey ve Savunma Bakanı Chuck Hagel idi- farklı tarihlerde Korfız ülkelerine kendilerinin ABD açısından ne denli stratejik olduğunu, ABD ile olan ittifaklarının asla sonlanmayacağını sıklıkla hatırlattılar (Al Shayji, 2014, s.67). Kaldı ki Obama döneminde de Korfız monarşilerine silah satışı yapılmış, savunma alanında işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.

Bu çerçevede söylemek mümkündür ki farklı üslupları ve yaklaşımları olsa da, ABD yönetimlerinin her ne olursa olsun Körfez monarşileri arasındaki krizlerde taraf almama, gerginlikleri olabildiğince hızlıca çözme, ve gerginlik olsa dahi bu gerginliğin taraflarıyla olumlu ilişkileri devam ettirme yaklaşımı ABD dış politikasında bir devamlılık unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda Nixon döneminde Britanya'nın Körfez bölgesinden çekilme kararı akabinde bağımsızlıklarını kazanacak emirliklere yönelik oluşturulan yaklaşımın daha sonraki dönemlerde de devam ettirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nixon döneminde Körfez'de meydana gelen Arap-Pers rekabeti, Suudi Arabistan-yeni bağımsız emirlikler arasındaki anlaşmazlıklar ve siyasi bütünleşmedeki sorunlar gibi konulara yönelik geliştirilen yöntemler - ki bu yöntemlerin başında tarafsızlık ve arabuluculuk gelmektedir - ABD'nin Körfez'e olan yaklaşımında günümüze kadar gelmiştir. Küresel ve bölgesel dinamikler değişse de, ABD'nin Körfez monarşilerine yönelik yaklaşımın devamlılık arz etmesi ise en temel olarak ABD'nin burayı kendi petrol ihtiyacını karşılayan bir bölge olarak görmesinin de ötesinde, ABD'nin Körfez'i küresel petrol pazarının istikrarı açısından elzem görmesinden kaynaklanmaktadır (Pagliarulo, 2016, s.3). Bu sebeptendir ki ABD yönetimleri, hangi dönemde olursa olsun, söz konusu bölgeyi tehdit algısının merkezindeki güce karşı korumayı kendilerine esas hedef edinmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde Nixon yönetiminin yaptığı nasıl ki Körfez'i SSCB etkisinden korumaya yönelik idiyse, Trump yönetiminin de 2017 krizinde sarfettiği çaba, Körfez'i İran etkisinden korumaya yöneliktir. Bu anlamda ister Nixon ister Trump yönetimleri olsun, ABD yönetimlerinin Körfez'de küreselci bir yaklaşım benimsediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. ABD, Körfez monarşileri arasındaki sorunları yerel sorunlar olarak nitelendirmekte, ve esas küresel tehdide karşı durabilmek için bu sorunların bir an evvel çözülmesi gerektiğine inanmaktadır. Nixon döneminde Körfez monarşileri arasındaki harmoni o dönemki küresel tehdit SSCB'yi çevrelemenin bir aracı olarak algılanmışken; içinde bulunduğumuz Trump döneminde ise Körfez monarşileri arasındaki harmoni şu anki küresel tehdit İran'ı sınırlandırma aracı olarak görülmektedir. Elbette "küresel tehdit" in ne olduğu da ABD yönetimleri tarafından şekillendirilen unsurlardır. Buna ek olarak, küresel bir güç olan ABD'nin Körfez'e yönelik, yerel sorunları/ayrılıkları dikkate almayan - çünkü ABD'ye göre esas tehdit küresel olandır-, buradaki iç sorunları büyütmeyen küreselci bir yaklaşım benimsemesi elbette kaçınılmazdır. Bölgesel aktörlerin üzerine düşen, kendi hayal kırıklıkları ve endişelerini gidermek için ABD'nin söz konusu küreselci yaklaşımının farkında olarak, bölgeye yönelik politikalar üretmektir.

Buna ek olarak belirtmek gerekir ki ABD, Britanya'dan sonra Körfez monarşileri ile özel bir ilişki kuran yegane küresel güç olmuştur. ABD, bu monarşilerle sadece kendi isteğiyle siyasi, askeri ve teknik konularda işbirliği kurmakla kalmamış, aynı zamanda onlar açısından bir çekim noktası olmuştur. Başka bir ifadeyle ABD yönetimi ile işbirliği, bu monarşiler tarafından talep edilmiştir. Nixon döneminde, Britanya Körfez'den çekilirken nasıl ki yeni bağımsız emirlikler ABD'nin Körfez'deki MIDEASTFOR adındaki deniz gücünün Bahreyn üsündeki varlığına devam etmesini kendileri talep ettiyse; Trump dönemine de geldiğinde, 2017 krizinin iki tarafının da ABD'nin desteğini araması dikkat çekicidir. 1968'e kadar Britanya, Körfez monarşileri için ne idiyse, ABD de şu anda hala o konumdadır ve Avrupalı rakiplerine rağmen⁹ bu konumu kolay kolay bırakmayacaktır.

9 Bu konuda bkz. ("France opens first military bases in the Gulf", 2009), ("Britain opens permanent military

Kaynakça / References

- Al Shayji, A. K. (2014). The GCC-US Relationship: A GCC Perspective. *Middle East Policy*, 21 (3), 60-70.
- Ambrose, S. E. (1992). *Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü.
- Anderson, I. H. (1981). *Aramco, the United-States, and Saudi Arabia A Study in the Dynamics of Foreign Oil Policy, 1933-1950*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bahramzadeh, M. A. (1993). The US Foreign Policy in the Persian Gulf, 1968-1988: From Regional Surrogate to Direct Military Involvement. Unpublished PhD Thesis. USA: University of Arizona.
- Barnett, M. Gause III, G. (1998). Caravans in Opposite Directions: Society, State and the Development of A Community in the Gulf Cooperation Council. In E. Adler, M. Barnett (Eds.) *Security Communities* (pp. 161-197). Cambridge: Cambridge University Press.
- Blanchard, C. (2017, November 22). Saudi Arabia: Background and US Relations. *CRS Report*. Washington D.C.: Congressional Research Service, Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>
- Brew, G. (2015). "Our Most Dependable Allies": Iraq, Saudi Arabia, and the Eisenhower Doctrine, 1956-1958. *Mediterranean Quarterly*, 26 (4), 89-109.
- Brewer, W. D. (1969). Yesterday and Tomorrow in the Persian Gulf. *Middle East Journal*, 23 (2), 149-158.
- Britain Opens Permanent Military Base in Bahrain to Strengthen Middle East Presence. (2018, April 6). *The Independent*. Retrieved from <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk-bahrain-military-base-juffair-royal-navy-mina-salman-middle-east-hms-queen-elizabeth-a8291486.html>
- Campbell, J. C. (1960) *Defense of the Middle East: Problems of American Policy*. New York: Frederick A. Praeger.
- Cates, T. G. (1988, June 8). Unites-States Persian Gulf Policy since 1968. *Air Command and Staff College Report*, Retrieved from https://archive.org/details/DTIC_ADA194926
- CIA Intelligence Memorandum (1973, May 8). *Soviet Policy in the Middle East*. Retrieved from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00875R001100160043-2.pdf>.
- Çetinoğlu Harunoğlu, N. (2016). Turkey's Intensifying Partnership with Qatar and Its Implications for Turkish-American Relations. *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, 20 (3), 1-11.
- Feierstein, G. (2017). US-Gulf Relations in the age of Trump: The end of the trust deficit. *Policy Focus*, Washington D.C.: Middle East Institute. Retrieved from https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PF1_Feierstein_USGulf_web_2.pdf
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1969a, March 11). *Memorandum of Conversation : Persian Gulf States*. Vol: XXIV, pp. 226- 238.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1969b, December 12). *Memorandum Prepared in the CIA*. Vol: XXIV, pp.240- 241.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1970a, May 16). *Telegram from the Department of State to the Consulate General in Dhahran*. Vol: XXIV, pp. 254- 256.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1970b, June 4) *Paper Prepared by the National Security Council Staff*. Vol: XXIV, pp. 256- 264.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1970c, July 12). *Telegram from Secretary of State Rogers to the Department of State*. Vol: XXIV, pp. 272- 274.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1970d, October 22). *Memorandum from the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon*. Vol: XXIV, pp. 279- 283.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971a, January 13) *Memorandum of Conversation: Persian Gulf*. Vol: XXIV, pp.288- 298.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971b, April 1). *Central Intelligence Estimate*. Vol: XXIV, pp. 306- 310.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971c, May 19). *Memorandum from Harold Saunders and Rosemary Neaher of the National Security Council Staff to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)*. Vol: XXIV, pp. 312- 319.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971d, July 14). *Memorandum From the President's Deputy Assistant for National Security Affairs (Haig) to President Nixon*. Vol: XXIV, pp. 330- 331.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971e, July 21). *Telegram from the Department of State to the Embassies in Saudi Arabia and Iran*. Vol: XXIV, pp. 334- 335.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971f, November 15). *Telegram From the Embassy in Iran to the Department of State*. Vol: XXIV, pp. 340- 343.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971g, November 27). *Telegram from the Department of State to the Consulate General in Dhahran*. Vol: XXIV, pp. 348- 349.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971h, December 1) *Memorandum From the Executive Secretary of the Department of State (Eliot) to the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger)*. Vol: XXIV, pp. 350- 351.

base in Bahrain to strengthen Middle East presence", 2018).

- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1971i, December 16). *Memorandum From Secretary of State Rogers to President Nixon*. Vol: XXIV, pp. 354- 355.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1972a, March 13). *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon*. Vol: XXIV, pp. 355- 358.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS) (1972b, May 18). *Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco) to Secretary of State Rogers: Saudi Arabian Role as a Factor in US Policy in the Arabian Peninsula and Persian Gulf*. Vol: XXIV, pp. 504-506.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1972c, July 11). *Paper Prepared by Harold Saunders of the National Security Council Staff*. Vol: XXIV, pp 372- 376.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1972d, August 14). *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon: Military Supply for the Lower Persian Gulf States*, Vol: XXIV, pp. 377- 378.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1972e, December 12). *Memorandum From the Director, Arabian Peninsula Affairs (Dickman) to the Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Sisco)*. Vol: XXIV, pp. 396- 398.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS). (1972f, December 28). Airgram from the Department of State to the Embassies in Turkey, Pakistan, UK and Iran, Vol: XXIV, pp.114- 122.
- Foreign Relations of the United-States- (FRUS) (Undated) *Memorandum From the President's Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon*. Vol: XXIV, pp. 338- 339.
- France Opens First Military Bases in the Gulf. (2009, May 26). *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2009/05/27/world/europe/27france.html>
- Fürtig, H. (2002). *Iran's Rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*. Reading: Ithaca.
- Gause III, G. (1994). The Illogic of Dual Containment. *Foreign Affairs*. 73 (2), March/April.
- Gause III, G. (2001). The foreign policy of the Saudi Arabia. In R. Hinnebusch, A. Ehteshami (Eds.), *The Foreign Policies of the Middle Eastern States* (pp. 185- 206). London: Lynne Rienner.
- Gause III, G. (2003, May). The Approaching Turning Point: The Future of US Relations with the Gulf States. *Brookings Analysis Paper*, 2, Washington D.C.: Brookings Project on US Policy toward the Islamic World. Retrieved from <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/gause20030430.pdf>
- Gause III, G. (2009). Official Wahhabism and the Sanctioning of Saudi-US Relations. In M. Ayoob, H. Kosebalaban (Eds.), *Religion and Politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the State* (pp. 135-148). Boulder: Lynne Rienner.
- Gause III, G. (2013). The International Politics of the Gulf. In L. Fawcett (Ed.) *International Relations of the Middle East* (pp. 286- 303). Oxford: Oxford University Press.
- Gause III, G. (2014). The Foreign Policy of Saudi Arabia. In R. Hinnebusch, A. Esteshami (Eds.), *The Foreign Policies of Middle East States* (pp. 185- 206). London: Lynne Rienner Publishers.
- Gaddis, J. L. (1982). *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American Security Policy*. New York: Oxford University Press.
- Haas, M. L. (2012). *The Clash of Ideologies: Middle Eastern Politics and American Security*. New York: Oxford University Press.
- Hook, Steven W. & J. Spanier (2007) *American Foreign Policy Since World War II*. Washington D.C: CQ Press.
- Interview with H.E. Sheikh Mohammed bin Abdurrahman Al-Thani, Minister of Foreign Affairs (2017, Fall) *Gulf Affairs: Foreign Policy Trends in the GCC States*. Oxford Gulf & Arabian Peninsula Studies Forum. Retrieved from https://www.oxgaps.org/files/gulf_affairs_autumn_2017_full_issue.pdf
- Katar krizi nedir? Nasıl ortaya çıktı? (2017, June 22). *CNN Türk*. Retrieved from <https://www.cnnturk.com/dunya/katar-krizi-nedir-nasil-ortaya-cikti>
- Katzman, K. (2017, October 19). Qatar: Governance, Security and US Policy. *CRS Report*. Washington D.C: Congressional Research Service. Retrieved from <https://www.hsdl.org/?view&did=805260>
- Keep US flags off Kuwaiti tankers. (1987, May 31). *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1987/05/31/opinion/keep-u-s-flags-off-kuwaiti-tankers.html>
- Kelly, J. B. (1956). The Buraimi Oasis Dispute. *International Affairs*, 32 (3), 318-326.
- Kissinger, H. (2004). *Diplomasi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kurşun, Z., & Şeker, C. T. (2017). Basra Körfezi'nde İngiliz-Amerikan rekabeti: Bureymi Krizi'nden Bermuda Konferansı'na Körfez'de Güç Değişimi (1950-1957). *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10, 235-266.
- Lotfian, S. (2002). A Regional Security System in the Persian Gulf. In L. Potter, G. Sick (Eds.) *Security in the Persian Gulf: Origins, Obstacles and the Search for Consensus* (pp. 109- 134). US: Palgrave.
- Melkumyan, E. (2015, December). A Political History of Relations between Russia and the Gulf states. *Research Paper*, Doha: Arab Center for Research & Policy Studies. Retrieved from https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/A_Political_History_of_Relations_between_Russia_and_the_Gulf_States_Elena_Melkumyan.pdf
- Pagliarulo, D. (2016). Smart Geopolitics, Dangerous Ideas: Energy Security, Ideology, and Challenges of American Policy in the Persian Gulf. *European Journal of American Studies*, 11 (2), 1-21.

- Palmer, M. (1992). *Guardians of the Gulf: A History of America's Expanding Role in the Persian Gulf 1833-1992*, New York: The Free Press.
- Rabi, U. (2006). Britain's Special Position in the Gulf: Its Origins, Dynamics and Legacy. *Middle Eastern Studies*, 42 (3), 351-364.
- Rieger, R. (2013). The Foreign Policy of Arab Gulf Monarchies from 1971 to 1990. *Unpublished PhD Thesis*. UK: Exeter University.
- The Persian Gulf crisis has no winners, except maybe Iran. (2018, June 7). *The Washington Post*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/06/07/the-persian-gulf-crisis-has-no-winners-except-maybe-iran/?noredirect=on>
- Timeline of Qatar-GCC disputes. (2017, June 9). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/06/timeline-qatar-gcc-disputes-170605110356982.html>
- Trump appears to take credit for Gulf nations' move against Qatar. (2017, June 7). *CNN*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2017/06/06/politics/trump-qatar-ideology/index.html>
- Trump escalates row by accusing Qatar of sponsoring terrorism. (2017, June 9). *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jun/09/trump-qatar-sponsor-terrorism-middle-east>
- Trump: Qatar must stop funding terrorism. (2017, June 10). *CNN*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2017/06/09/politics/trump-qatar-saudi-gulf-crisis/index.html>
- Trump thanks Qatar for combating terrorism. (2018, January 15). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2018/01/donald-trump-qatar-combating-terrorism-180115194455464.html>
- Trump signals US won't punish Saudi Crown Prince. (2018, November 20). *CNN*. Retrieved from <https://edition.cnn.com/2018/11/20/politics/trump-saudi-arabia/index.html>

Neo-Gramşiyen Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Durumuna İlişkin Eko-Politik Bir Değerlendirme

Selim Kurt¹

Öz

Kapitalist sistemin çok ciddi iç çelişkilere sahip olmasına rağmen nasıl ayakta kaldığını analiz ettiği çalışması Hapishane Defterleri ile ulusal bir hegemonya anlayışı ortaya koyan Gramsci'nin fikirleri Neo-Gramşiyen düşünürler tarafından uluslararası sisteme de uyarlanarak, küresel hegemonyanın temellerinin ortaya konulması için de kullanılmıştır. Hegemonyanın 16. yüzyılda dünyanın ilk kapitalist devleti olarak görülen Birleşik Eyaletler ile başladığı kabul edilmektedir. Zaman içerisinde ise 19. yüzyılda Birleşik Krallık'a ardından da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'ye geçtiği iddia edilmektedir. Ancak Soğuk Savaş'ın ardından iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin yol açtığı kriz ortamının tetiklediği ekonomik gerileşimin, 2008 küresel mali kriziyle zirveye çıkması, Amerika'nın hegemonyasının daha yüksek sesle sorgulanmasına neden olmuştur. Bunda 1976'da Mao'nun vefatının ardından uygulamaya konulan piyasa temelli reformların sağladığı yüksek büyüme hızının 2000'li yılların başından itibaren Çin'i önemli bir ekonomik güç haline getirerek, ABD'ye rakip olarak ortaya çıkarmasının da önemli bir rolü vardır. Bu durum Amerika'nın gerileyişiyle de birleşince Çin'in dünyanın yeni hegemon gücü olduğu yönünde söylemlerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Ancak Neo-Gramşiyen perspektiften değerlendirildiğinde bir devletin küresel manada hegemon olabilmesi için yönlendirici bir ekonomik sisteminin, bu sisteme uygun sosyo-kültürel ve politik üstyapısının ve bu değerleri tüm dünyaya yaymak için kurguladığı bir uluslararası örgütler ağıının bulunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Hegemonya • Antonio Gramsci • Neo-Gramşiyen Teori • Çin Halk Cumhuriyeti • ABD

An Eco-Political Assessment of Global Hegemony Position of People's Republic of China from Neo-Gramscian Perspective

Abstract

The thoughts of the Gramsci, presented a national hegemony understanding with his masterpiece The Prison Notebooks, analyzed how capitalist system survives despite its deadly serious inner contradictions, was adapted to international system by Neo-Gramscian scholars and this new interpretation used to determine fundamentals of the global hegemony, as well. The contemporary world hegemony, accepted to begun in the 16th century with the United Provinces (Holland), and it is alleged that passed to the United Kingdom in the 19th century and then to the United States following to the Second World War. However, the economic recession, triggered by the crisis caused by the end of the bipolar world order following the end of the Cold War, peaked with the 2008 global financial crisis. For this reason, American hegemony began to be questioned with a higher voice. In that case, the high growth rate provided by market-based reforms after Mao's death in 1976 has played an important role in bringing China into the forefront of the US as a major economic power since the early 2000s. Above mentioned situation, coupled with America's decline, has led to the emergence of rumors that China is the new hegemonic power of the world. However, when analyzed from the Neo-Gramscian perspective, a state, who could become a hegemon in the global level, should have a leading economic system, a socio-cultural and political superstructure suitable for this substructure, and a network of international organizations, that are fostering these values all over the world.

Keywords

Hegemony • Antonio Gramsci • Neo-Gramscian Theory • People's Republic of China • United States

1 Sorumlu Yazar: Selim Kurt (Dr. Öğr. Üyesi), Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Giresun, Türkiye. Eposta: selim.kurt@giresun.edu.tr ORCID: 0000-0002-0462-5791

Atf: Kurt, S. (2019). Neo-Gramşiyen perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel hegemonya durumuna ilişkin eko-politik bir değerlendirme. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(1), 43-72. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0011>

Extended Summary

The concept of hegemony is generally defined as the power, established by one unit over the others. Because it cannot be executed by force alone, this authority should be supported with consent, for the duration of it. At this point Gramsci pointed out that the main hegemon in the system is a social class determined by a production method, and this class rising the hegemon position by gaining the consent of the other ones. The hegemony, described by Gramsci in national level, adapted to international system by Neo-Gramscian scholars, and these scholars indicated that the world hegemony realized by internalization of the values of a social class, emerged in a state. It is generally accepted that hegemony started with the emergence of the capitalist economic system, because of the pre-capitalist societies, which had a closed economic cycle system, aren't useful for understanding of international hegemony.

The United Provinces (Holland), where capitalist system firstly emerged in 16th century, was accepted as the initial hegemon state of the world. The hegemony of the United Provinces passed on to England, which had become the world's largest capitalist state in the 19th century by carrying out the industrial revolution. And it is alleged that the hegemony of Britain has been transferred to the United States, which has emerged as the greatest capitalist state of the period after the Second World War, paralleling the economic and political turbulence experienced between the two wars. But, after the end of the Cold War, the United States has begun to face with new crises, affected by the instability and economic decline created by the disintegration of the bipolar system in the world. Especially the 2008 economic crisis, which affected the whole world, caused the future of American hegemony to be questioned with a higher voice.

China has been transformed into an important economic power since the early 2000s with the high growth rate of the market-based reforms initiated by Deng Xiaoping, who came to power after Mao in 1976, and following that it became the world's largest exporter state in 2009. For that reason, it was started to be claimed and questioned that China, which is expected to pass the US in terms of economic size in the 2030s, turned into a global hegemony with a higher voice.

When approaching the Neo-Gramscian perspective, an actor, who would like to become a hegemon, should turn into a power center both economically and politically, and spread its values all over the world through international organizations, designed by it. Analyzing the hegemony situation in this respect, it is claimed that, despite the economic power triggered by the impressive growth, China's economy is highly fragile due to base on export economy mostly financed from the outside, so it is alleged that China's economic growth could be tackled, in the event of a contraction of its export markets. The best example of this is the decrease in the growth rate of the PRC in parallel with the decrease in exports due to the contraction of the international markets in the 2008 global financial crisis.

On the other hand, in order to become a global hegemon, China should build a socio-cultural and political superstructure that is coherent for its economic substructure. To this end, in order to define itself as a peaceful force against the imperialist past of the west,

China adopted Confucianism, which made a great deal of moral values, as a state policy, and tried to introduce itself to the whole world in this way. However, in particular, the violence prone policy imposed in the Xinjiang-Uyghur autonomous region, human rights violations, and the unilateral and provocative activities in the controversial areas of the South China Sea, adversely affected the image, which China tried to create.

Moreover China should legitimize its economic and political values through the international organizations that is established by it, in order to become a global hegemony. The structure of the international organization, that underlies the US hegemony, has been mostly built after the Second World War. And China is member all of these organizations except NATO. First of all, China legitimizes the existing system established by the United States, because of its membership to all of them. On the other hand, the weight of him in the decision-making mechanisms of these organizations is extremely low. The organizations as Asia Infrastructure Investment Bank and Shanghai Cooperation Organization, led by China as an alternative to above-mentioned organizations, remained largely local both in terms of the covered area and the number of members as compared to the organizations led by the United States.

As it is seen, when China's hegemony situation is analyzed from the Neo-Gramscian perspective, it can be said that China cannot be called as a hegemon because it isn't subjected to qualifications, that should be possessed by a hegemon, and it is impossible for it to gain all of them in a short period of time, as well.

Neo-Gramşiyen Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin Küresel Hegemonya Durumuna İlişkin Eko-Politik Bir Değerlendirme

Hegemonya kavramı genel olarak bir birimin diğeri üzerinde kurduğu iktidar olarak tanımlanmaktadır. Bu iktidar sadece zorlama ile idame ettirilemeyeceğinden kalıcı olabilmesi için ayrıca rıza unsuruyla da desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada sistemdeki temel hegemonun üretim biçimi tarafından belirlenen bir toplumsal sınıf olduğuna işaret eden Gramsci, bu sınıfın diğeri sınıfların da rızasını elde ederek hegemon konumuna yükseldiğini ifade etmektedir. Gramsci tarafından ulusal bir temelde tanımlanan hegemonya, Neo-Gramşiyen düşünürlerce uluslararası sisteme de uyarlanmış olup, bahsi geçen düşünürler bir devletin içinden doğan toplumsal sınıfa ait değerlerin uluslararasılaşması yoluyla dünya hakimiyetinin/hegemonyasının gerçekleştiğine dikkat çekmektedirler.

İçinde yaşadığımız dünyanın, yani modern dünya sisteminin kökleri 16. yüzyıldadır. Bu dünya-ekonomi³ o zamanlar sadece yerkürenin bir parçasında, öncelikle Avrupa ve Amerika kıtasının bazı kısımlarında konumlanmıştı. Bu sistem zamanla bütün dünyaya yayılacak şekilde genişlemiş ve bir dünya-ekonomi haline gelmiştir. Ve bu sistemin ön plana çıkan özelliği ise kapitalist⁴ bir dünya-ekonomi olmasıdır. Bir dünya-ekonomi ve bir kapitalist sistem el ele gitmektedirler. Dünya-ekonomiler genel bir politik yapıyı ya da homojen bir kültürü birleştiren çimentodan yoksun oldukları için, bunları bir arada tutan şey işbölümünün etkinliğidir. Ve bu etkinlik de kapitalist bir sistemin sağladığı sürekli olarak genişleyen zenginliğin bir fonksiyonudur. Modern zamanlara kadar kurulmuş olan dünya-ekonomiler ya parçalanmış ya da güç yoluyla dünya-imparatorluklarına dönüştürülmüşlerdir. Tarihsel olarak uzun süre yaşamış olan tek dünya-ekonomi, günümüzde de yaşanan modern dünya-sistem olmuştur. İşte bu nedenle modern dünya-sisteminin tanımlayıcı özelliği olarak kapitalist sistem kök tutmuş ve güçlenmiştir (Wallerstein, 2014, s. 51-52).

Bu çerçevede günümüze kadar üç devletin kapitalist bir dünya-ekonomide kısa dönemli bile olsa hegemonya kurmaya muvaffak oldukları söylenebilir. Bunlardan ilki büyük ölçüde 16. yüzyılda belirmeye başlayan kapitalist sistemin ilk ortaya çıktığı ülke olarak kabul edilen Birleşik Eyaletler'dir.⁵ Söz konusu devletin 17. yüzyılın ortalarından

3 Bir dünya-ekonomi, içinde iş bölümü olan ve bu yüzden temel ya da asli malların dikkate değer bir büyüklükte içsel mübadelesinin yapıldığı, sermaye ve emek gücü akışlarının gerçekleştiği bir coğrafi alandır. Bir dünya- ekonominin tanımlayıcı özelliklerinden biri, birleştirici bir politik yapıyla sınırlanmamış olmasıdır. Dünya-ekonominin içinde pek çok politik birim vardır ve bunlar modern dünya sistemimizde devletlerarası bir sistemde gevşek bir şekilde birbirine bağlanmıştır. Ve bir dünya-ekonomi kendi bünyesinde pek çok kültür ve grup barındırır. Bu bazı ortak kültürel kalıplar geliştirmedikleri manasına da gelmemektedir. Geliştirdikleri bu tür ortak kalıplara ise jeokültür denmektedir. Bunun manası, bir dünya-ekonomide ne politik ne de kültürel bir homojenlik beklenmemesi gerektiğidir ve zaten yoktur. Böyle bir yapıyı en iyi birleştiren ise, onun içinde inşa edilmiş olan işbölümüdür. Bkz. Wallerstein, 2014, s. 51-52.

4 Burada bahsi geçen dünya-ekonominin kapitalizme bakışı şu şekilde özetlenebilir. Kapitalizm kar amacıyla pazarda satış yapan üretici bireyler ya da firmaların varlığından ibaret değildir. Bu türden kişiler ya da firmalar dünyanın her yanında binlerce yıldır zaten vardır. Ücret için çalışan insanların varlığı da bir tanımlama için yeterli değildir. Kapitalist bir sistemde olduğumuzu, ancak sistem sermayenin sonsuz birikimine öncelik verdiğinde söyleyebiliriz. Böyle bir tanımlama kullandığımızda, sadece modern dünya sisteminin kapitalist bir sistem olduğu ortaya çıkar. Sonsuz sermaye birikimi oldukça basit bir kavramdır: İnsanların ve firmaların daha çok sermaye biriktirmek için sermaye biriktirdikleri ve bunun sürekli ve sonsuz bir süreç olduğu anlamına gelir. Bir sistemin böyle sonsuz bir birikime öncelik verdiğini söylerken kast edilen ise yapısal mekanizmaların varlığı ve piyasada farklı gerekçelerle hareket edenlerin bir şekilde bu mekanizmalar tarafından cezalandırıldıkları ve en nihayetinde de toplumsal sahnedeki silinecekleridir. Diğeri taraftan, uygun gerekçelerle hareket edenler ise ödüllendirilir ve başarılı olurlarsa da zenginleştirilirler. Bkz. Wallerstein, 2014, s. 52.

5 Birleşik Eyaletler: Hollanda, Zelanda, Utrecht, Gueldre, Overysse, Frizya ve Groningen'de müteşekkil olan yedi eyaletin birleşimini kapsamaktadır.

itibaren hegemon konumuna yükseldiği kabul edilmektedir. Birleşik Eyaletler'in hegemonyasının 19. yüzyılda endüstri devrimini gerçekleştirerek dünyanın en büyük kapitalist ülkesi haline gelen İngiltere'ye geçtiği, İngiltere'nin ise özellikle iki savaş arası dönemde yaşadığı iktisadi ve politik gerilemeye koşut olarak hegemonyasını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dönemin en büyük kapitalist ülkesi olarak ön plana çıkan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) devrettiği iddia edilmektedir. Bu devletlere hegemonik dememizi sağlayan ise, belirli bir dönem için devletlerarası sistemde oyunun kurallarını belirlemeleri, dünya ekonomisine hakim olmaları, askeri açıdan oldukça güçlü olmakla birlikte, siyasi olarak istediklerini asgari düzeyde askeri güç kullanarak elde edebilmeleri ve dünyayı tartışırken kullanılan kültürel dili düzenleyebilmeleridir (Wallerstein, 2014, s. 107. ve Keohane, 1984, s. 32). 1945-1970 yılları arasında altın çağını yaşayan Amerikan hegemonyası, 1970'li yılların başındaki krizi takiben düşüşe geçmiş, yeni bir ekonomik sistem ve üretim yöntemi ile toparlansa da Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, dünyadaki iki kutuplu sistemin dağılmasının yarattığı istikrarsızlık ve ekonomik gerileyişinin de etkisiyle, yeni krizlerle karşılaşmaya başlamıştır (Wallerstein, 2015, s. 23-25). Özellikle 2007-2009 yılları arasında yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen küresel mali kriz, Amerikan hegemonyasının geleceğinin daha yüksek bir sesle sorgulanmaya başlanmasına neden olmuştur (Heywood, 2013, s. 146).

Bu noktada, Mao'nun ardından iktidara gelen Deng Xiaoping döneminde başlatılan piyasa temelli reformların sağladığı yüksek büyüme hızı sayesinde 2000'li yılların başında önemli bir ekonomik güç haline gelen, 2009 yılına gelindiğinde ise dünyanın en büyük ihracatçısı konumuna erişen ve 2020'li yıllarda da ekonomik büyüklük olarak ABD'yi geçmesi beklenen Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) küresel manada bir hegemon dönüşüp dönüşmediği daha yüksek sesle iddia edilmeye ve sorgulanmaya başlanmıştır.⁶

Bu çerçevede çalışmada, ÇHC'nin küresel manada bir hegemon konuma sahip olup olmadığı ya da yakın gelecekte bu konumu elde edip edemeyeceği Neo-Gramsşyan

6 Çin'in küresel hegemonya durumuna ilişkin bazı iddialar şu şekilde sıralanabilir: Arrighi (2010: 284) yirmi birinci yüzyılın başında ABD-Çin ilişkileri bağlamındaki asıl meselenin artık ABD'nin Çin'le ticari ilişki kurup kurmaması olmadığını, daha çok Çin'in dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi olarak Birleşik Devletler'in yerini alması meselesi olduğunu ifade etmektedir (Arrighi, 2010, s. 284). "When China Rules the World" adlı kitabında Çin'in medeniyet, ırk, devlet yapısı ve birlik açısından Batı'dan son derece farklı bir tarihe sahip olduğunu ifade eden Martin Jacques, devletlerin dünyayı kendi tecrübelerine göre algıladıklarını dile getirmektedir. Devletler hegemonik güç olduklarında, Jacques Çin'in de olacağı görüşündedir, kendi değerleri ve öncelikleri çerçevesinde dünyayı biçimlendirmeye çalıştıklarına işaret etmektedir. Bu nedenle hegemon durumuna yükseldiğinde Çin'in etkisinin temel olarak ve büyük ölçüde ekonomik olacağını beklemenin çok da gerçekçi olmadığını, tersine onun politik ve kültürel etkilerinin de en az ekonomik olan kadar tesirli olacağını ifade etmektedir. Bu çerçevede kitabının temel argümanının Çin'in dünyaya etkisinin Birleşik Devletler'in geçen yüzyılda dünyaya etkisi kadar büyük ve muhtemelen daha da muhteşem olacağını göstermek olduğunu belirtmektedir (Jacques, 2009, s. 14). Harvard Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Neil Ferguson "21. Yüzyılın Çin'in yüzyılı" olacağını söylemiştir. Yaşantımız süresince en büyük ve en hızlı sanayi devrimine şahitlik ettiğimizi ifade eden Ferguson, Çin'in kısa sürede dünyanın en büyük ekonomisi haline gelerek, bu pozisyonu elinde bulunduran ABD'den liderliği devralacağını iddia etmektedir (Ferguson, 2011, s. 5-6). Bloomber'de Noah Smith tarafından kaleme alınan bir yazıda, Smith satın alma gücü paritesine göre 2013 yılından beri dünyanın en büyük ekonomisi olan, 2017 yılı itibarıyla da iç üretimi ABD'nin üretimiminin %63'üne yükselen ve dünyanın en büyük ihracatçısı olan Çin'in şuan dünya ekonomisinin dominant gücü olmamasına karşın, yakın gelecekte bunun gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Bu durumun ise, "toplama etkisi" ve onun tetikleyeceği "kümeleme etkisi" gibi faktörlerle ekonomik sermayenin Çin'e daha fazla yönelmesini sağlayarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen ve ABD hegemonyasının temelini oluşturan DTÖ ve IMF gibi kurumların etkisinin azalmasına neden olarak ve daha önce ABD'nin müttefiki olan devletlerin daha fazla Çin'e yaklaşmasını sağlayarak ABD hegemonyasının yerini Çin'in hegemonyasının almasına neden olabileceğini belirtmiştir (Smith, 2018).

perspektiften analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle Gramsci'nin hegemonya anlayışı ile Neo-Gramşçıyan düşünce teorik olarak ortaya konulduktan sonra, ÇHC'nin hegemonya durumu, Neo-Gramşçıyan perspektifin bir devletin küresel bir hegemon olması için gerekli gördüğü ekonomik sisteme öncülük etme, bu sisteme uygun bir üstyapı yani sosyo-kültürel ve politik bir yapı kurgulama ve söz konusu değerlerin tamamını uluslararası örgütler aracılığıyla tüm dünyaya yayarak meşrulaştırma kriterleri açısından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Gramsci'nin Hegemonya Anlayışı ve Hegemonyanın Uluslararasılaşması

Gramsci'nin Hegemonya Anlayışı

Gramsci'nin günümüzdeki dünya sisteminin anlaşılmasında da önemli bir rol oynayan hegemonya anlayışı tüm çıplaklığıyla "Hapishane Defterleri" adlı eserinde ortaya konulmuştur. Bu eserde esasen Gramsci tarafından yapılmak istenen İtalyan işçi sınıfının iktidara gelmesinin yollarının araştırılarak ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için hegemonya kavramına başvuran Gramsci'ye göre temel ögesi rıza ve ikna olan entelektüel ve ahlaki bir liderlik olarak tanımlanan hegemonya terimi, hem yönetici bir sınıf olarak proletaryaya hem de bu yönetimin uygulanmasına ilişkindir. Bu bir taraftan egemen sınıfın, karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama manasına gelirken diğer taraftan da proletarya ile işbirliği yapmaya razı olan müttefiklerinin fikir ve kültür alanında da yönetilmesi demektir (Gramsci, 2014, s. 33).

Bu noktada Gramsci işçilerin ve köylülerin bir devletin yönetimini ele geçirememelerinin en önemli nedeni olarak, yöneten grubunkinden bağımsız bir entelektüel yapı ile kültür geliştirememelerini göstermektedir. Bu çerçevede halk kitlelerinin bu türden bir entelektüel yapı ile kültür yaratımına yönelik hareketlerini entelektüel ve ahlaki bir reform olarak niteleyen Gramsci, böylesi bir gelişme için kitlelerin, egemen grupların düşünce ve değerlerinin salt bir yansıması olmayan bir dünya kavrayışı ortaya koymalarının zorunluluğuna işaret etmektedir (Fontana, 2013, s. 65).

Bu bağlamda yapı ve onunla ilintili olarak da üst yapı kavramlarına göndermede bulunan Gramsci'ye göre hegemonyanın ortaya çıkışında ilk adım ekonomik-korporatif aşamadır. Bu bir tüccarın başka tüccarlarla, bir imalatçının başka imalatçılarla vb. dayanışma halinde olmayı hissetmesi gibi grup içi bir dayanışma modelidir. Ancak bu aşamada sınıflar arası bir dayanışma hissinden henüz söz edilemez (örneğin tüccar ile imalatçı arasında). Yani bir meslek grubu içerisinde dayanışma ve örgütlenme gereksinimi duyulmasına karşın henüz daha geniş bir toplumsal grup birliği ihtiyacı duyulmamaktadır. İkinci aşamada ise toplumsal gruptan olanlar arasında çıkar birliği bilincine erilmesi söz konusudur ki, bu da tamamen ekonomik temellidir. Bu aşamada artık devlet sorunu ortaya çıkar, ancak tek bir alanda: egemen gruplarla siyasal ve hukuksal eşitliğe kavuşmak için. Çünkü bu aşamada, yürürlükteki temel çerçeveler içinde, yasama ve yönetime katılmak, gerektiğinde var olan kadro çerçevesinde bunları değiştirmek ve yeniden oluşturmak hakkı talep edilir. Üçüncü aşamada artık her grup, bugünkü ve gelecekteki gelişmesi için kendi korporatif çıkarlarının, tamamıyla ekonomik bir grubun korporatif çıkarlarını aştığının ve kendisine bağlı başka grupların çıkarları haline gelebileceğinin ve gelmesi gerektiğinin bilincine varır. Bu, diğer aşamalardan farklı olarak tamamıyla siyasal bir evre olup, üstyapılar

çevresine geçişin belirlendiği bir aşamadır. Bu aşamada daha önce filizlenmiş olan ideolojiler “parti” halini alır. Ayrıca bu aşamada söz konusu toplumsal gruplar, içlerinden biri ya da bu gruplar arasında kurulmuş olan birlik zafer kazanıncaya, kendisini kabul ettirinceye, bütün toplumsal yaşamlarında yayılınca ve böylece yalnız ekonomik ve siyasal hedeflerin birliğini değil, fakat düşünsel ve ahlaksal birliği de kuruncaya kadar mücadeleyi sürdürür. Ortaya korporatif planda değil evrensel planda yeni sorunlar atar ve artık mücadele bu sorunlar etrafında döner. Böylelikle temelli olarak bir toplumsal grubun kendisine bağlı gruplar üzerindeki egemenliği kurulmuş olur. Devlet, elbette bu grubun öz örgütü olarak, grubun en geniş bir şekilde etkinliğinin yaygınlaştırılmasına elverişli koşulları yaratmakla yükümlü sayılır. Bu noktada egemen grup kendisine bağlı grupların çıkarlarıyla bağımlı bir duruma gelmiştir ve devlet yaşamı da sürekli ve temel grupla buna bağlı grupların çıkarları arasındaki geçici dengelerin aşılmasını sağlayan bir kuruluş olarak tasarlanmıştır.

Tarihin akışı içerisinde bu aşamalar, yatay ve dikey olarak birbirleriyle iç içe geçer. Ekonomik toplumsal etkinliklere (yatay) ve ülkelere (dikey) göre çeşitli tarzlarda bölünerek ve birleşerek bu durum gerçekleşir. Bu bileşimlerden her biri kendine özgü ekonomik ve siyasal örgüt yapısıyla belirir. Ayrıca böyle bir devletin ve ulusun iç ilişkilerine, uluslararası ilişkilerin de karıştığını göz önüne almak gerekir. Bu ise yeni ve tarihsel olarak somut ve özgün yeni bileşimler meydana getirir. Bu çerçevede gelişmiş bir ülkede doğan bir ideoloji, daha az gelişmiş ülkelere yayıldığı zaman buradaki bileşimlerin yerel niteliğine de etki ederek, onları da kendisine tabi kılmak için dönüştürmeye çalışır (Gramsci, 2014, s. 294-296).

Hegemonyanın Uluslararasılaşması: Neo-Gramşiyen Düşünce

Uluslararası İlişkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise köklerini Eski Yunan'da lider anlamına gelen “hegemonia”dan alan hegemonya kavramı, en genel tanımıyla, sistem içindeki bir aktörün diğerleri üzerindeki baskılayıcı ve hakim pozisyonunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Hegemonyanın geleneksel yorumu, hakimiyet ve zorlama kavramlarıyla özdeştir. Yani bu kavram, sistem üzerindeki aktörlerin çoğunluğuyla ideolojik bir bütünlük oluşturması yerine, küresel topluluğun geri kalanının sadakatini zorlamaya kalkışan hegemonik gücün ekonomik hakimiyeti ya da askeri gücü ile bağlantılıdır. Hegemonyanın kavramsallaştırılmasında, düşünürlerin bir kısmı devletlerin askeri ve siyasal üstünlüğünü temel alırken, bir kısmı da devletlerin ekonomik üstünlüğünü referans noktası olarak almaktadır (Yazan, 2017, s. 54). Bu farklı bakış açıları uluslararası ilişkiler alanında farklı tanımlamalara neden olmuştur. Örneğin, Cox hegemonyayı sıklıkla bir devletin diğerleri üzerinde dominant olması hali olarak tanımlamaktadır (Cox, 2013, s. 561). Wallerstein'a (1983: 101) göre ise devletlerarası sistemde hegemonya, süper güçler arasında sürekli mücadelenin olduğu bir durumda güçlerden birinin ekonomik, politik, askeri, diplomatik ve hatta kültürel alanlardaki kurallarını ve isteklerini diğerlerine empoze ettiği son derece dengesiz bir duruma göndermede bulunmaktadır. Keohane ve Nye tarafından hegemonya “devletlerarası ilişkileri yöneten başlıca kuralları uygulamaya yetecek gücü olan ve bunu uygulama iradesi bulunan bir devlet” şeklinde tanımlanmıştır (Keohane, 1984, s. 34-35). Diğer taraftan Fontana (2013, s. 273) hegemonyayı “Baskın toplumsal grupların, entellektüellerin ileri sürdüğü ve ifade ettiği karşılıklı olarak pekiştirici ve eklemelenmiş düşüncelerin karmaşık ağını kuşatarak

egemen bir toplumsal düzeni meşrulaştıran, bir kalıcı rıza sistemi kurmasına yarayan bir araç” şeklinde tanımlamaktadır. Gilpin (1999: 116) ise hegemonya’yı bir devletin sistemdeki diğer devletler üzerinde kurduğu liderlik olarak ifade etmektedir.

Tarihsel materyalist bir toplumsal dönüşüm sorunsalına yerleşen ve Gramsci’den birçok fikir barındıran ve ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinden belirgin bir şekilde ayrılan bir dal 1980’lerde Robert Cox’un çalışmalarıyla belirmiştir (Morton, 2011, s. 159). Hegemonyayı devletlerin iktisadi ve askeri yeterliliklerine dayalı tek boyutlu bir tahakküme indirgeyen genel geçer uluslararası ilişkiler teorisinin aksine, Cox’un geliştirdiği Neo-Gramşçıyan perspektif hegemonyanın alanını genişleterek, tüm sisteme uygulamaktadır (Morton, 2011, s. 162).

Neo-Gramşçıyan düşünürlere göre tarihsel bir yapı içerisinde hegemonya üç faaliyet sahasından oluşmaktadır. Bunlardan ilki özel sosyal güçleri doğuran maddi, kurumsal ve söylemsel alanlardaki sosyal ilişkilerin tamamını kapsayan “üretimin sosyal ilişkileri”dir. İkincisi tarihsel olarak birleşik devlet-sivil toplum komplekslerini içeren “devlet şekilleri”dir. Üçüncüsü ise, alternatif dünya düzeni formlarının nasıl ortaya çıkabileceğini düşünmeye de imkan tanıyan, istikrar ve çatışmanın aşamalarını temsil eden “dünya düzeni”dir (Bieler & Morton, 2004, s. 87-88).

Esasen Gramsci, hegemonyanın hareket noktasının ulusal olduğunu ve buradan yola çıkmak gerektiğini ifade etmekte olup, hegemonyanın ulusal nitelikteki isteklerin düğümlendiği bir kavram olduğunu belirtmektedir. Ancak ulusal temelli böyle bir hareketin varış noktasının enternasyonal olması gereğine de işaret etmektedir (Gramsci, 2014, s. 349). Gramsci hegemonyanın toplumsal niteliğine vurgu yapsa da, devleti de hiçbir zaman ikinci plana itmemiştir. Devlet uluslararası ilişkilerin temel birimidir, sosyal çatışmaların gerçekleştiği yerdir, bu nedenle de aynı zamanda sosyal sınıfların hegemonyasını kurduğu bir saha olma niteliğine de haizdir.⁷ Soyut anlamda uluslararası olan işçi sınıfı, hegemonyasını kurarken kendisini uluslaştırır. Bu çerçevede ulus çapında yeni işçi sınıfı önderliğinde gelişen birliğin meydana gelmesi uluslararası ilişkilerin herhangi bir şekilde yeniden yapılanmasının öncülüdür. Bununla birlikte, sosyal mücadelenin ana odağı ve uluslararası ilişkilerin temel birimi olarak varlığını koruyan devlet, kendi sosyal tabanını da kapsayan genişletilmiş devlettir (Cox, 2013, s. 560-561).

Tarihsel olarak, hegemon olmak için⁸ ise bir devletin evrensel anlamda bir dünya düzeni

7 Üretimin sosyal ilişkilerindeki değişim sosyal güçlerin yeni yapılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Devletin gücü de bu yapıya dayanmaktadır. Bu nedenle devleti belirli bir kurumsal kategori olarak düşünmek yerine, tarihsel süreçte inşa edilmiş çeşitli devlet biçimleri ile politik mücadelenin çeşitli sosyal bağlamları olduğu hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu amaca, tarihsel blok konseptinin kullanılması ve devlet teorisinin sivil toplum içerisindeki ilişkilere dahil edilerek genişletilmesiyle ulaşılmaktadır. Sosyal güçlerin belirli bir yapılandırılması, uygulamada devletin amaçlarının sınırlılıklarını ya da parametrelerini ve devlet faaliyetlerinin icra yöntemini tanımlamakta, yani başka bir deyişle her bir devletin ulusal çıkarlarını tanımlamaktadır. Kısaca farklı devlet şekillerinin göz önünde bulundurulmasıyla bir devletin sosyal temellerini analiz etmek ya da farklı devletlerin tarihsel içeriklerini anlamak mümkün olmaktadır. Bkz. Bieler & Morton, 2004, s. 90.

8 Robert Gilpin’in “Hegemonik Savaş Teorisi” uluslararası sistemdeki hegemonya geçişlerini açıklayan teorilerden biridir. Bu teoriye göre, uluslararası sistemdeki mevcut yönetim sistemi ile sistemdeki gücün yeniden dağılımında artan oranda kopmalar meydana gelmesi uluslararası sistemde dengesizliğe neden olmaktadır. Bu dengesizlikler sistemdeki devletler arasında farklı büyüme ve gelişme süreçlerinin yaşanmasına neden olarak bir taraftan sistemdeki dominant devlet için meydan okumalar yaratırken diğer taraftan da sistemdeki yükselen güçler için fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Bu şartlar altında sistemdeki dominant gücün bakış açısından uluslararası statükoyu devam ettirmenin maliyeti artmakta ve gücü ile tahhütleri arasında ciddi çelişkiler yaratmaktadır. Diğer taraftan yükselen gücün bakış açısından mevcut

kurması gerekmektedir. Ancak bu bir devletin doğrudan diğerlerini sömürdüğü bir düzen olmayıp, diğerlerinin de belli noktalarda kendi çıkarlarıyla uyumlu gördüğü bir düzen olmalıdır. Böyle bir düzenin, devletlerarasında çıkar çatışmalarına neden olacağından, yalnızca devletlerarası bir çerçevede olması beklenemez. Burada kast edilen düzen ise dünya çapında (ya da en azından hegemonyanın etki alanında) hareket eden sivil toplum güçlerine fırsat tanınmasına işaret etmektedir. Bu çerçevede hegemonik dünya düzeninin temeli sadece devletlerarası çatışmaların düzenlenmesi olmayıp, aynı zamanda küresel anlamda tanımlanan sivil toplumdur⁹ (Cox, 2013, s. 562).

Bu nedenle hegemonya, temelde bir devletler hiyerarşisi değil, bir tür sınıf hakimiyeti olarak anlaşılır. Sınıf, statik bir analitik kategoriden ziyade tarihsel bir kategori olarak görülür ve deneysel bir yolla tanımlanır. Bu ise, sınıf kimliğinin tarihsel iktisadi sömürü süreçleri dahilinde ve içerisinde yeşerdiği anlamına gelir (Morton, 2011, s. 168). Bu nedenle tarihsel olarak hegemonyanın esaslı sosyal ve ekonomik devrimler geçirmiş güçlü devletler tarafından kurulduğu söylenebilir. Devrim devletin iç ekonomik ve siyasi yapılarını değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda devlet sınırları ötesine taşan enerjiler yayar. Dünya hegemonyası başlangıçta dominant sosyal sınıf tarafından kurulan iç (ulusal) hegemonyanın dışa yayılmasıdır. Bu ulusal hegemonyaya bağımlı ekonomik ve sosyal kurumlar, kültür ve teknoloji, dışarıda ona öykünme biçimleri yaratır. Bu şekilde yayılan hegemonya daha uzak çevrelerde “pasif devrim” etkisi yaratır. Bu ülkeler ne aynı esaslı sosyal devrimi geçirmiş ne de ekonomileri aynı şekilde ilerlemiştir, ama hegemonik modelin öğelerini bünyelerine, eski iktidar yapısını bozmadan almışlardır. Çevre ülkeler hegemonik merkezden bazı ekonomik ve kültürel yanları alıp uyarlayabilirler, ama onun siyasi modelini uyarlamakta aciz kalırlar. Bu çerçevede dünyadaki bazı askeri-bürokratik rejimler bugünün çevre ülkelerinde pasif devrime gözcülük yapmaktadırlar. Bu nedenle dünya hegemonya modelinde hegemonya merkezde daha yoğun ve tutarlı, çevrede ise çelişkilerle doludur (Cox, 2013, s. 563).

Uluslararası düzeyde hegemonya sadece devletlerarası siyasi bir düzen değildir. Hegemonya aynı zamanda dünya ekonomisi düzenidir de, belirli bir dominant üretim biçimi ile işler, diğer ülkelere nüfuz eder ve diğer alt üretim biçimlerine bağlanır. Aynı zamanda farklı ülkelerin sosyal sınıflarını birbirine bağlayan uluslararası sosyal ilişkiler ağıdır. Dünya hegemonyası, sosyal, ekonomik ve siyasi bir yapı olarak tarif edilebilir; sadece bunlardan biri yetmez, üçü de bulunmak zorundadır. Bunun da ötesinde dünya hegemonyası, ulusal sınırları aşan bir eylem sahası olan sivil toplum güçlerinin ve devletlerin davranışının hangi kurallar çerçevesinde işleyeceğini gösteren, dominant üretim biçimini destekleyici kuralları koyan evrensel normlarla, kurumlarla ve mekanizmalarla kendini gösterir (Cox, 2013, s. 563).

uluslararası sistemi değiştirmenin maliyeti, elde edilmesi muhtemel potansiyel faydalara göre, azalmaktadır. Mevcut konumunu korumak isteyen dominant aktör bu meydan okumaya bir cevap olarak sistemdeki dengeyi yeniden tamir edecek politika değişikliklerine gider. Ancak tarihsel kayıtlar göstermiştir ki, eğer sistemdeki dominant güç bunu yapmada başarısız olursa, sistemdeki dengesizlik bir savaş ile çözümlenecektir. Daha fazla bilgi için bkz. Gilpin, 1999, s. 186-187.

9 John Kane “Global Civil Society” adlı kitabında “küresel sivil toplum”un sınırlar arasında ve hükümetlerin erişiminin ötesinde faaliyet gösteren kalabalık insan gruplarına işaret ettiğini dile getirmektedir. Kane, küresel sivil toplumun gündeme getirilmesinin, küresel seviyede yeni bir sosyal, ekonomik ve politik odaya meydana getirilmesi taleplerine bir cevap olduğu hususunda görüş birliği bulunduğuna işaret etmektedir. Bu tür organizasyonların yeni ve artan oranda otonom bir saha oluşturup oluşturmadıkları ya da sadece Batılı liberal toplumun bir yansıması olup olmadıklarının tartışmalı bir husus olduğunu da belirtmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Kane, 2003, s. 2.

Üretimde toplumsal ilişkilerin belli türlerinin ve yönetici bir sınıfın çıkarlarının dünya çapında dışa doğru genişlemesi, uluslararası alanda kurumsal mekanizmalar tarafından desteklenebilir (Morton, 2011, s. 174). Bu noktada hegemonyanın yayılmasında ve kabulünde uluslararası örgütler önemli bir rol oynar. Bizzat kendisi de hegemonik dünya düzeninin ürünü olan uluslararası örgütler bir yandan hegemonik dünya düzeninin gelişimine olanak veren kurallar bütününi kolaylaştırırken, diğer yandan da ideolojik olarak dünya düzenini meşrulaştırır ve çevre ülkelerin politik elitlerini sisteme dahil ederek, hegemonya karşıtı fikirlerin etkisini azaltırlar. Bu çerçevede uluslararası örgütler, dominant ekonomik ve sosyal güçlerin yayılmasını kolaylaştırırlar ve aynı zamanda üzerinde hakimiyet kurdukları çıkarlarda yapılan düzenlemelerin en az acıyla gerçekleşmesine olanak sağlarlar. Günümüzde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi örgütlerde somutlaşmakta olan bu kurumlar en temelde ekonomik yayılmayı teşvik için kurgulanmışlardır. Aynı zamanda problemleri durumlarda istisna ve sapmalara da izin verirler. Uluslararası kurumlar ve kurullar genelde hegemonyayı kuran devlet ile başlar. En azından bu devletin desteğini almak zorundadır. Söz konusu kurumlara resmi katılım, IMF ve Dünya Bankası'nda olduğu gibi, hegemon devletin sistemdeki meşruiyetini artırır. Esasen bu örgütlerde tüm üye devletlerin bir oyu bulursa da, reel siyasi ve ekonomik güç resmi karar verme süreçlerini belirler, gücü de belirleyen ve onu farklı düzeylerde temsil eden bir gayri resmi etki alanı vardır (Cox, 2013, s. 563-564).

Neo-Gramşiyen Perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hegemonya Durumunun Analizi

Neo-Gramşiyen perspektiften bakıldığında bir devletin hegemon konumuna yükselmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlardan ilki, o ülkenin ekonomik ve siyasal alanlarda esaslı bir dönüşüm geçirmesinin gerekliliğidir. Böylelikle devlet kendi içerisinden çıkan bir sosyal sınıf tarafından kurgulanan ekonomik bir sistemin tetiklediği sosyo-kültürel ve siyasal bir sistem dizayn eder ve bu sistemler bütününi diğer dünya devletlerine de kabul ettirmesi halinde hegemon konumuna yükselir. Bu noktada uluslararası örgütler söz konusu değerler bütününi diğer devletlere yayılarak, kabulünde ve böylelikle de sistemin meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadırlar (Cox, 2013, s. 561-564).

Hegemonyanın kapitalist sistemin bir ürünü olduğu kabul edilmekte olup, bu çerçevede 16. yüzyılda sistemin ilk kapitalist devleti olan Birleşik Eyaletler ile başladığı, takiben 19. yüzyılın en önemli kapitalist gücü olan İngiltere tarafından devir alındığı ve en nihayetinde de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'ye geçtiği iddia edilmektedir (Keohane, 2005, s. 36-37). Buradaki amacımız, 2000'li yıllarla birlikte sistemde ekonomik bir güç olarak belirerek, ABD'nin hegemonyasına, en azından, ekonomik olarak meydan okuduğu iddia edilen ÇHC'nin bu konuma erişip/erişmediğinin ve/veya erişip/erişemeyeceğinin değerlendirilmesidir.

Bunun için ise Neo-Gramşiyen perspektife göre bir ülkenin hegemon konumuna yükselmesi için sahip olması gereken üç nitelik üzerinden ÇHC analize tabi tutulmuştur. Bu amaçla öncelikle altyapı (ekonomik sistem) olarak ÇHC'nin durumu incelenmiş, takiben bu altyapıya uygun bir üst yapı (sosyo-kültürel ve siyasal) kurgulayıp kurgulayamadığı ve bunun dünyanın genelinde kabul görüp/görmediği değerlendirildikten sonra, kurguladığı bu sistemi diğer dünya devletlerine yayarak, onların rızasını elde edecek mekanizmalara (uluslararası örgütler) sahip olup olmadığı analiz edilmiştir.

ÇHC'nin Altyapı (Ekonomik Sistem) Analizi

Komünist Parti'nin ÇHC'yi 1949 yılında kurmasını takiben, parti ideolojisine göre tüm ekonomik sistemi yeniden şekillendirmiştir. 1949 yılından sonra Çin'de iki farklı ekonomik kalkınma modeli uygulanmıştır. Bunlardan birincisi Mao iktidarı döneminde (1949-1976) uygulanan ve yüksek oranlı merkezileşmeye dayanan “Planlı Ekonomi” iken, diğeri ise Deng döneminde uygulanan reformların sonucu olarak ortaya çıkan “Çin-tarzi Sosyalist Pazar Ekonomisi”dir (Sandıklı, 2010, s. 42).

Mao döneminde Çinli vatandaşları yerel endüstriyel üretim gerçekleştiren halk komünleri şeklinde örgütleme girişimi olan Büyük Sıçrama Politikası (1958-1960) tarıma darbe vurmuş ve ortaya çıkarttığı kıtlık on milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Ardından gelen Kültür Devrimi (1966-1976) döneminde Mao, Çin vatandaşlarını, aşırı bürokratik hale geldiğini ve devrimci değişime direndiğini iddia ettiği parti devletine saldırımları konusunda kışkırtmıştır. 1970'li yılların sonuna gelindiğinde ise, Çin ekonomisi gittikçe istikrarsızlaşmış ve Komünist Parti'nin meşruiyeti tehlikeye girmiştir (Balaam & Dillman, 2015, s. 446).

1976 yılında Mao'nun vefatını takiben, Kültür Devrimi sona ermiş ve Çin'in dünya üretimindeki payı 1978 yılında %5'lere gerilemiştir. Kısa bir iktidar mücadelesinin ardından Deng Xiaoping iktidara gelmiş ve onlarca yıl süren kargaşadan sonra ideolojinin tek başına parti devletinin devamını sağlayamayacağını görererek, Stalinist temelde kurgulanmış olan ekonomi politikalarını reddetmiş ve Çin için en önemli hususun “ekonomik kalkınma” problemini çözmek olduğunu görererek, kısa bir süre içerisinde ülkede reformlara başlamıştır. Kırsal alanda başlayan reformların başarılı olması, tüm ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması kararının verilmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. Böylelikle bir dizi reform başlatılmış olup, bu çerçevede ortak çiftlikler kaldırılmış, çiftçilere fazla malları serbest piyasada satabilme yanında üretecekleri ürünü seçme konusunda da özerklik tanınmıştır. Gıda üretimi tırmanmış, çiftçilerin gelirleri artmış ve sonuç olarak özel tarım girişimleri yaygınlaşmıştır. Ekim 1984'te Çin Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi toplantısında “Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması” kararı alınmış ve ekonomik sistemde şehir merkezli aşama başlamıştır. Bu çerçevede Deng, “açık kapı” olarak isimlendirilen politikalar uygulamaya başlamıştır. Çin'i küresel piyasalara, yabancı yatırıma ve teknik bilgilere açacak şekilde uluslararası ticaret ve finansın önündeki engeller azaltılmıştır. Bu reformların zorunlu bir sonucu olarak özel mülkiyet hakları gittikçe artan oranda genişlemiştir. Piyasa güçlerinin rolü de dramatik bir şekilde artmıştır (Balaam & Dillman, 2015, s. 447. ve Sandıklı, 2010, s. 43).

Çin-tarzi Sosyalist Pazar Ekonomisinin uygulanması, Mart 1993'te gerçekleştirilen 8. Ulusal Halk Kongresi ilk toplantısında kabul edilen anayasal düzenlemelerle anayasal olarak da garanti altına alınmıştır. Bu dönemde faydacı bir yaklaşım benimsenmiş ve ekonomi politikaları tüm ülkeyi kapsayan tek bir program yerine, hazırlandığı her bir bölgenin ve ekonomik sektörün coğrafi koşullarına uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Bu dönemin bir diğeri ise ülkeye yabancı sermaye akışı ile dış ticaretin önem kazanmaya başlamasıdır. Üstelik bu dönemde pazar güçleri bazı malların ve hizmetlerin üretiminde aktif bir hale gelmiş ve ikili bir fiyat sistemi oluşturulmuştur. Tüm dünyada da olduğu gibi ekonomik alandaki kısıtlamalar kaldırılmış ve tüm fiyatlar pazar güçleri tarafından serbestçe belirlenmeye başlanmıştır. Yapılan reformlar sonucunda 1995

yılına gelindiğinde Çin'in dünya üretimindeki payı ikiye katlanarak yüzde 10.9'a ulaşmıştır (Sandıklı, 2010, s. 44).

1978 yılında piyasa reformlarını başlatmasından itibaren Çin hızlı bir ekonomik ve sosyal büyüme gerçekleştirmiştir. Büyük bir ekonomi tarafından tarihin en hızlı sürdürülebilir genişlemesini hayata geçirerek, Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nı (GSYİH) her yıl ortalama olarak yüzde 10 seviyelerinde büyütme başarılmış ve 800 milyondan fazla insanı sefaletten kurtarmıştır (The World Bank, 2018b). Dünyanın en büyük nüfusuyla (2016 yılı itibariyle yaklaşık olarak 1.38 milyar) Çin, bitmez tükenmez bir işgücü arzına sahiptir ve bu durum onu küresel ekonominin imalat merkezi haline getirmiştir. Yüksek büyüme hızı sayesinde Çin 2009 yılına gelindiğinde dünyanın en büyük ihracatçısı haline gelmiş ve 2010 yılında da Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmuştur. 2010 yılında Çin ekonomisi, reformların başladığı 1978 yılına nazaran 90 kat daha büyüktür (Heywood, 2013, s. 278-279).

Çin'in hızla büyüyen ihracat ekonomisinin getirisi, 2017 yılında 443 milyar dolara ulaşan büyük çaplı bir ticaret fazlası oluşturmuştur (CNN, 2018). Çin bu ticaret fazlasını büyük miktarlarda Amerikan dolarına yatırmakta ve Amerikan hisse senetlerini almak için kullanmaktadır. İlâveten bu fazlalığı, yurtdışında özellikle de Afrika'da mülke ve menkul değere yatırım yapmak için kullanmakta ve bu çerçevede Afrika kıtasındaki enerji, maden ve altyapı projelerine milyarlarca dolar aktarmaktadır. Ancak Çinli yetkililer çok uzun bir süreden beri hükümetlerinin ayakta kalması için en önemli olan hususun ekonomiye refah pompalamakta olan hızlı büyüme oranının sürdürülmesi olduğunu düşünmektedirler. Onlar büyük çaplı sosyal karışıklığın önüne geçecek yıllık minimum GSYİH büyüme oranının yüzde 8 olduğuna inanmaktadır. Bu minimum düzey küresel ekonomik krizin Çin ekonomisini de vurmaya başladığı 2007 ve 2008 yıllarında test edilmiştir. ABD'nin gayri menkul ve finans krizlerinin etkileri uluslararası finans sistemi içinde yayılırken ve Amerikan tüketicileri tüketimlerini kısarken, Çin'in ürettiği mallara olan talep de azalmıştır. 2009 yılında Çin'in ticaret fazlası 2008 yılına göre neredeyse yarı yarıya düşmüştür (Balaam & Dillman, 2015, s. 448-449).

Halen 13. Beş Yıllık Plan periyoduna giren Çin ekonomisi uluslararası standartlara göre hızlı bir şekilde büyümektedir. Büyüme oranları aşamalı bir şekilde yavaşlarsa da kişi başına düşen gelirin 2010-2020 döneminde ikiye katlanması beklenmektedir. Bu nedenle Çin ekonomisinin yakın gelecekte de küresel büyümenin en önemli itici gücü olacağı öngörülmektedir (OECD Observer, 2017). Dünya GSYİH'nin büyümesine % 1.4 oranında katkı veren Çin halen küresel büyüme oranına OECD alanından daha büyük bir katkıda bulunmaktadır ve bu durumun 2030'lu yılların başına kadar devam etmesi beklenmektedir (Guillemette & Turner, 2018, s. 12).

Çin'de 700 milyon internet kullanıcısı ve 282 milyon da yeni teknolojiyi benimsemeye hevesli dijital çağda doğmuş 25 yaş altı internet kullanıcısı bulunmaktadır. Çin pazarının olağanüstü seviyesi ve dijitalleşmenin başlangıcındaki destekleyici düzenlemeler ve yönetsel çevre, e-ticaret ve fintech gibi endüstriyel alanlarda onu lider konumuna getirmiştir. Dijitalleşme, etkinliği artırarak ve ekonomik dinamiklerden kaynaklanan yavaşlamayı azaltarak Çin ekonomisini şekillendirmeye devam edecektir (IMF, 2018a).

Çin'deki Birleşik Devletler Ticaret Temsilciliği Ofisi'nin verilerine göre 635.4 milyar

dolarlık değerle Çin, mal ticaretinde Amerika'nın en büyük partneridir. Amerikan Ticaret Bakanlığı'na göre Amerika'nın Çin'den mal ve hizmet ihracatı 2015 yılında ülkedeki 911.000 kişinin istihdamına destek olmuştur. Bu durum Çin'i Amerika'nın en büyük ticari partneri haline getirmiştir. Çin halen Amerika'nın en büyük ticari mal partneri, en büyük ithalat kaynağı ve üçüncü büyük ihracat pazarıdır. Aynı zamanda Çin, Amerikan Hazine Tahvilleri'nin en büyük yabancı alıcısı olarak,¹⁰ bir yandan Amerika'nın federal borcunu finanse ederken bir yandan da faiz oranlarının düşük kalmasını sağlamaktadır (Office of the United States Trade Representative, t.y.).

2008 krizine kadar GSYİH'sı yıllık ortalama %10 civarında büyüyen Çin'in büyüme oranları 2012'den beri aşamalı olarak azalsa da, mevcut küresel standartlara göre son derece etkileyicidir.¹¹ 1.38 milyarlık nüfusuyla Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomisidir ve gerek kalkınma gerekse küresel ekonomide önemli ve etkili bir rol oynamaktadır (World Bank, 2018). Büyüme oranlarındaki yavaşlamaya rağmen Çin'in kişi başına düşen GSYİH'sı Amerika'ninkine yaklaşılmaya devam etmektedir ve IMF, büyüme oranlarındaki kademeli yavaşlamaya karşın, Çin'in 2030'a kadar dünyanın en büyük ekonomisi olacağına öngörmektedir (IMF, 2018).

Yapılan tüm açıklamalardan Çin'in kalkınma merdivenlerini tırmanmada ve dünyada siyasi ve ekonomik alanlarda rol oynamada başarılı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ekonomik liberaller bu durumu olumlu bir şekilde değerlendirmektedirler. Çin, serbest piyasaların ve açık ticaret sistemlerinin hızlı büyümeye ve karşılıklı bağımlılığa neden olduğu şeklindeki görüşü destekler gözükmektedir. Çin, imalattaki karşılaştırmalı üstünlüğünü ortaya koyarken, gelişmiş ülkeler daha ucuz ürünlerin ve artan tüketimin meyvesini toplamaktadır. Diğer taraftan birçok liberale göre Çin'in artan refahı daha fazla iç demokrasi yönünde engellenemez baskılar yaratmakta, ülkeyi uluslararası alanda daha sorumlu davranmaya zorlamakta, bu da DTÖ, BM ve G-20 gibi küresel yönetim kurumlarını güçlendirmektedir. Kısaca bu düşünceye göre gelişmiş dünyanın üzerinde hemfikir olduğu şeyleri kabul eden Çin'dir, yoksa Çin'in bencil çıkarlarına boyun eğen gelişmiş dünya değildir. Dış ticarete ve yatırıma aşırı derecede bağımlı olduğu için Çin'in açık ve kurallara dayanan bir ekonomik sistemin devam ettirilmesinde temel nitelikli çıkarları bulunmaktadır (Balaam & Dillman, 2015, s. 456. ve Layne, 2008, s. 14).

Diğer taraftan realistler Çin konusunda liberaller kadar iyimser değildir. Onlar askeri modernleşmenin Çin'i ABD'nin askeri hegemonyasını tehdit eder hale getireceğinden endişe etmektedirler. Mamul maddelere Çin'in koyduğu fiyatlar gelişmiş ülkelerdeki tekstil, otomobil ve elektronik gibi endüstrileri zayıflatmakta, hatta yok etmektedir. Bu da gelişmiş dünyada önemli oranda iş kaybına neden olmakta ve gelişmiş ülkeleri olası bir savaşta savunmasız hale getirmektedir. Ayrıca ABD'nin Çin'le ticarete verdiği açık onu Çin'e karşı borçlu ve savunmasız hale getirmektedir. Çin'in yüklü miktarda Amerikan hazine senedi almayı durdurması ya da dolar yerine başka bir küresel rezerv paraya yönelmesi halinde ABD bundan ciddi zarar görecektir. Realistler Çin'i serbest ticaret kurallarını ihlal eden ve

10 Ekim 2017 itibarıyla 1 trilyon 189 milyar dolarla en fazla ABD hazine bono ve tahvilini elinde tutan ülke olan Çin'i, 1 trilyon 93 milyar dolarlık tahvile sahip olan Japonya takip etmektedir. Bkz. Uzmanpara, 2018.

11 Kriz öncesinde 2007 yılındaki %14.23'lük büyüme oranıyla 1984 yılından beri en yüksek GSYİH büyüme oranına ulaşan Çin'in son on yıldaki büyüme oranları sırasıyla şu şekildedir: 2008-%9.65, 2009-%9.40, 2010-%10.64, 2011-%9.54, 2012-%7.86, 2013-%7.76, 2014-%7.30, 2015-% 6.90, 2016-%6.70, 2017-%6.9. Bkz. The World Bank, 2018c.

parasını manipüle ederek, dışarıya ucuz mal pompalayarak, entelektüel mülkiyet haklarını çalarak ve ihracatçıların sübvansede ederek rakiplerine zarar veren gizli merkantilist bir ülke olarak görmektedirler (Balaam & Dillman, 2015, s. 456-457).

Bu noktada liberal ve realist perspektiflerin farklı bakış açılarının Zbigniew Brzezinski ile John Mearsheimer'in görüşlerinde somutlaştığı söylenebilir. Brzezinski, Çin'in açık surette uluslararası sisteme asimile olduğunu, Çin liderliğinin Amerika'yı yerinden etmeye kalkışmanın beyhude bir çaba olduğunu gördüğünü ve Çin'in nüfuzunun ihtiyatlı bir biçimde yayılmasının küresel üstünlüğe giden en emin yol olduğunu anladığını iddia etmektedir. Mearsheimer ise, bu değerlendirmeye karşı çıkarak, Çin'in barışçıl bir şekilde yükselemeyeceği görüşünü dile getirmiştir. Ona göre Çin'in dramatik iktisadi büyümesinin gelecek on yıllarda da devam etmesi halinde Amerika ile Çin'in, büyük bir savaşa dönüşme potansiyeline sahip yoğun bir güvenlik rekabetine girmeleri muhtemeldir (Arrighi, 2010, s. 313).

Diğer taraftan tüm avantajlarına ve gelecek projeksiyonlarına karşın Çin'in hegemon konumuna ulaşmasını zorlaştıran bir takım ekonomik sıkıntıları da bulunmaktadır. Öncelikle Çin'deki sermaye birikimi, merkezileşme ve bölüşümden nüfusun son derece sınırlı bir kesimi yararlanmaktadır. Bu çerçevede Çin'in iktisadi gelişiminin gelir adaletsizliğindeki artışı da beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Dünyada gelir adaletsizliğinin en yüksek olduğu ülkelerden biri de Çin'dir¹² ki, bu durum ülkedeki sosyal barışı tehdit etmektedir (Sarıöz Gökten, 2013, s. 189). Diğer taraftan, gelecekte Çin daha fazla sayıda inovasyon/yenilik üreten şirkete ihtiyaç duyacaktır. Bunu ise sadece girişimcilik yoluyla sağlayabilir. Halen devletin sahip olduğu şirketler toplam endüstriyel çıktının yüzde 25'ini üretmektedirler. 1970'li yıllarda bu oran yüzde 75 olsa da, Çin daha da iyisini yapmak zorundadır.

Ulusal finans sistemindeki en önemli risk ise bankaların sahipliğinin devlete ait olmasının yanı sıra sermayelerinin de büyük ölçüde devlet tarafından sağlanmasıdır. Bunun manası hükümetin faiz oranlarını belirlemesi ve kredileri de onaylamasıdır. Devlet yatırımcılara düşük faiz ödeyerek, sahibi olduğu işletmeleri düşük faizli kredilerle fonlayabilir. Bunun manası ise bankaların hükümet fonlarını karlı olup olmadığı bilinmeyen sektörlere transfer etmesidir ki, bu da kaynakların heba edilmesi manasına gelmektedir.

Banka kredileri hemen hemen ekonominin yüzde 30'una tekabül etmektedir. Bunların ise neredeyse üçte biri düzenlemeye tabi tutulamayan bilanço dışı kredilerdir. Bu krediler merkezi hükümet tarafından koyulan ödünç verme limitlerinin üzerindedirler. Eğer faiz oranları artar, büyüme çok hızlı bir şekilde yavaşlar ve hükümet kesintileri de piyasayı daraltırsa, bu krediler muhtemelen ödenemeyecektir. Böyle bir durum, ABD'deki 2008 mali krizine benzer bir çöküntüyü Çin'de de tetikleyebilir. Diğer taraftan 2008 mali krizinin Çin'in kalkınma paradokslarını da ortaya çıkardığı söylenebilir. Pekin, merkantilist-realist tutkularını, küresel çaptaki ekonomik karşılıklı bağımlılığın gereklilikleriyle de dengelemek durumundadır. Aynı zamanda sosyal kontrolü devam ettirmenin bir mekanizması olarak ekonomik liberalleşme çabalarını da sürdürmek zorundadır.

12 Ülkelerin güncel siyasi gelişmelerinin yanı sıra ekonomi alandaki istatistiklerini de derleyen The Spectator Index (TSI), kişi başına düşen milli gelir oranının ülkelere göre dağılımına yönelik olarak 2012 ve 2017 yılları arasını kapsayan bir çalışmada Çin, gelir dağılımı adaletsizliğinde yüzde 48'lik oranla dünya ülkeleri arasında birinci sırada yer almıştır. Bkz. The Spectator Index, 2017

Şu an Çinli liderler çok ince bir ipin üzerinde yürümektedirler. Varlık balonlarını ortadan kaldırmak için reform yapmaları zorunludur. Diğer taraftan büyüme yavaşlarsa, insanların yaşam düzeyleri de düşebilir. Bu yeni bir devrime daha neden olabilir. İnsanlar yalnızca kişisel refahlarında hızlı bir yükseliş olduğu sürece kişisel güçlerini devlete teslim etmeye gönüllü olmaktadır. Çinli liderlerin iç talebi 1.38 milyar insana yaymaları halinde, ihracata dayanma zorunlulukları azalır. Bu çerçevede Çin kendi tüketici kültürünü ve iç harcama şeklini geliştirmek mecburiyetindedir ki, bu Çin'in şundaki ihracat ekonomisinin dayandığı yapısalıcı söylem ve tasarruf kültürüyle dengelenmesi gereken bir vazifedir.

Ülke daha fazla pazar temelli bir ekonomiye dönüşmelidir. Bunun anlamı özel sektör sahipliğindeki şirketlere daha fazla dayanarak, oluşturulan rekabet ortamının getirilerinden faydalanmaktır. Bunu yapmak için ise Çin menkul kıymetler borsasına yapılan yatırımın artırılması gerekir. Bunun gerçekleşmesi halinde, şirketler büyümelerini finanse etmek için borç yerine hisse senedi satışına dayanabileceklerdir (Amadeo, 2018. ve Balaam & Dillman, 2015, s. 449).

Bu nedenle Çin'in ABD'yi geçebilmesi için liberal düzenin gerektirdiği politik ve kurumsal dönüşümü tam manasıyla gerçekleştirmesinin gerektiği söylenebilir. Son olarak yaşanan 2008 krizi ABD merkezli neoliberal düzenin devamını sağlamış, bu süreçte Çin de küresel kapitalist ekonomiye iyice eklenmiştir. Bu çerçevede Çin ile ABD arasındaki ilişkinin bir meydan okuma veya çatışma halinden daha çok “çıkarcı birliği” şeklinde işlediği söylenebilir. Bu nedenle gelecekte iki ülkenin başarısı diğer devletlerin rızasının yanı sıra ortak hareket etmelerine de bağımlı olacaktır (Sarıöz Gökten, 2013, s. 189).

Sonuç olarak Çin halen daha, gelişmişlik ve gelir dağılımı açısından dünya ortalamasının altında yer almaktadır. Çin'in büyümesi büyük ölçüde başta ABD olmak üzere büyük kapitalist ülkelerin tüketim talebine bağımlıdır ki, bu durum 2007-2009 krizinde net bir şekilde görülmüştür. Ayrıca sınırsız olarak kabul edilen işgücünün de bir sınır vardır ve küresel kapitalist sistem daha ucuz işgücünün olduğu yeni bir yer keşfettiği anda yatırımlar Çin'den ayrılacaktır (Sarıöz Gökten, 2013, s. 195). Bu nedenle ekonomisi kırılgan dengeler üzerine kurulu olan Çin'in kısa vadede kapitalist sistemin liderliğini ele geçirmesi pek de mümkün gözükmemektedir.

ÇHC'nin Üstyapı (Sosyo-Kültürel ve Politik) Analizi

Diplomasi ve ekonomik ilişkiler Çin dış politikasında önemli bir rol oynamaktadır. Çin hükümeti neoliberal ekonomi politikalarına dayanan “Washington Uzlaşısı” yerine Çin modeli hızlı ekonomik büyümeye gönderme yapan “Pekin Uzlaşısı”nı tüm dünyaya ihraç etmeye çalışmaktadır. Günümüzde Çin hükümetleri, Çin'e sadece uluslar nezdinde değil bölgeler, örgütler ve şahıslar nezdinde de daha iyi bir imaj kazandırmak için “yumuşak gücü” önemli bir enstrüman olarak görmektedirler (Lahtinen, 2015, s. 201). Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, Çin Komünist Partisi'nin 17. Parti Kongresi'nde, Çin'in yumuşak güce daha fazla yatırım yapması gerektiğini söylemiştir. Bu, Çin gibi sert gücü, yani askeri ve ekonomik gücü, artan bir ülke için son derece akıllıcadır. Çünkü bu durumu fark eden komşu ülkelerin korkuya kapılarak, yükselen gücü dengelemek için yeni koalisyonlar ve ittifaklar kurması muhtemeldir. Bu durumdaki bir ülkenin yumuşak gücünü geliştirerek kendini daha cazip bir hale getirmesi, anılan ülkelere karşı yukarıda bahsi geçen koalisyonların hayata geçmesi ihtimalini de azaltmaktadır (Nye, 2011, s. 6).

Diğer taraftan Çin'in yumuşak güce yönelik artan ilgisinin altında üç farklı nedeninin daha bulunduğu söylenebilir. Birinci neden Çin'in yükselişinin Çinli karar vericiler ile analizcileri doğal olarak “bir ülkeyi büyük güç yapan nedir?” sorusunu sormaya yöneltmesiyle bağlantılıdır. Bu sorunun cevabını araştırdıkların da ise yumuşak gücün bir devletin uluslararası statüsünün ve etkisinin önemli bir göstergesi olduğu cevabına ulaşmışlardır. İkinci neden, büyük güçler arasındaki savaşların neredeyse ortadan kalkmasıyla, Çinli karar vericilerin bu devletler arasındaki mücadelenin bir yumuşak güç mücadelesi haline dönüştüğüne inanmaya başlamalarıdır. Bu nedenle Çin, uluslararası toplumun büyük güçleri ile aynı seviyeye ulaşma hayalini gerçeğe dönüştürmek istiyorsa yumuşak gücünü geliştirmelidir. Üçüncü neden ise, yumuşak gücün geliştirilmesi, Çin'in yükselen bir güç olarak uluslararası maddi ve ahlaki statükoyu bozguna uğratacağı yönündeki korkuları hafifletmenin bir yolu olarak önemli görülmüştür (Suzuki, 2010, s. 200-201).

Çin'in yumuşak gücünün çeşitli kaynakları bulunmaktadır. Bunlardan ilki Çin tarzı sosyalizmdir. Çinli entellektüeller Çin tipi sosyalizminin “canlılığı”nın Çin'in yumuşak gücünün önemli bir kaynağı olduğunu iddia etmektedirler. Kurumların yumuşak gücü desteklediğini ileri süren Çinli entellektüeller, Çin'in sürekli olarak iç yönetişimini geliştirmeye çabaladığını belirtmektedirler. Son yıllarda ekonomik gelişmenin yanı sıra hukukun üstünlüğünün de tesis edilmesinin ülkede geniş kapsamlı kurumsal yenilenmeyi teşvik ederek, Çin'in uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamasını sağladığı da ileri sürülmektedir. Bu husus, bir devletin güç elde etmesinde iç kurumsal yapısının geliştirilmesinin sıklıkla önemli bir değişken olduğuna yönelik büyük güçlerin yükselişine ilişkin tartışmayla da örtüşmektedir.

Çin'in yumuşak gücünün bir diğer kaynağı ise “gelişme modeli”dir ve bu model son yıllarda Joshua Cooper Ramo tarafından “Pekin Uzlaşısı” olarak isimlendirilmiştir. Ramo'ya göre “Pekin Uzlaşısı” “eşit, barışçıl yüksek kalitede bir büyüme arzusu”, “yenilik yapmaya ve denemeye yönelik amansız bir istek” ve “enerjik bir şekilde ulusal sınırların ve çıkarların savunulması” ile karakterize edilmekte, ancak “her bünyeye uyan bir çözüme karşı çıkmaktadır”. Çin modeli gelişmenin, neoliberal mali yeniden yapılandırma programlarının uygulandığı Latin Amerika, Asya ve Rusya gibi ülkelere başarısız olması nedeniyle de gelişmekte olan ülkelerin artan oranda ilgisine nail olduğu iddia edilmektedir (Suzuki, 2010, s. 202).

Diğer taraftan, Çin'in yumuşak gücünün hiç şüphesiz en önemli kaynağı Konfüçyüsçülük'tür. Çin, yumuşak gücünün ön plana çıkarılması bağlamında uluslararası mücadelede diğer ülkelerin dikkatini cezbetmek için kültürünü önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede Konfüçyüsçülük'ün son yıllardaki yeniden dirilişi ve tüm dünyada hızlı bir şekilde Konfüçyüs enstitülerinin kurulması Çin'in yumuşak gücünün ve dış politikasının bir parçası olarak görülebilir (Lahtinen, 2015, s. 201). Birçok Çinli bilim adamı ve hatta politika yapıcı, M.Ö. 551-479 yılları arasında yaşamış olan Konfüçyüs'ün düşüncelerine dayanan bir felsefe okulu olan Konfüçyüsçülük'ü, hemen hemen iki bin yıldan beri etkili olan Çin orijinli en etkili felsefe ve politika okulu olarak görmektedir. Mao Zedong (1949-1976) döneminde Konfüçyüsçülük kuşatma altında olsa da, Mao sonrası dönemde Komünist Parti tarafından verilen aktif desteğin de etkisiyle yeniden Konfüçyüs ve onun öğretileri ön plana çıkmaya başlamıştır (Şimalçık, 2016, s. 63-64).

Bu çerçevede Qing-hanedanlığı bilim adamlarından Li Yuxiu tarafından kaleme alınan ve küçük bir kitapçığa sığacak kadar kısa olan 1080 karakterlik Dizigui, Dujing adı verilen Konfüçyüsçülük'ün cömertlik, hoşgörü, güvenilirlik ve eşitlik gibi ilkelerini çocuklara öğretme amacı güden bir eğitim hareketi olarak on yıldan uzun bir süre önce Çin toplumunda yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hareket, klasiklerin yeniden hatırlanmasının, Çin'de kötü bir üne sahip olan ve sıklıkla “küçük imparatorlar” olarak ifade olunan nesillerin daha sorumluluk sahibi nesiller olarak yetişmesini sağlayarak, zamanla ahlaki olarak dürüst kitlelerin ortaya çıkmasına imkan tanıyacağına olan inanca dayanmaktadır. Bu metin Çinli aileler arasında da kabul görmüş olup, pek çok aile çağdaş toplumsal hastalıkların geleneksel değerlerin terk edilmesine dayandığını düşünmekte ve bu nedenle de çocuklarına, hızla değişen dünyada, ahlaki bir pusula vermek konusunda son derece istekli davranmaktadırlar.

Çocuklar için yazılan diğer Çince çalışmalarla mukayese edildiğinde Dizigui son derece katıdır. Konfüçyan davranış kuralları üzerine tekil bir odaklanmayı ortaya koymakta olup, şu şekilde tavsiyelerde bulunmaktadır: “Ailem yanlış yaptığında, onları değiştirmeleri için zorlamalıyım. Bunu ise nazik ve sıcak bir yüz ifadesi ve kibar bir ses tonuyla yapacağım. Eğer tavsiyelerimi dinlemezlerse, onları tekrar iknaya girişmeden önce mutlu bir anlarına kadar bekleyeceğim, eğer gerekirse anlamaları için gözyaşı dökeceğim. Eğer beni terslerlerse, onlara karşı kin tutmayacağım.” Yukarıdaki metinde işaret edilen itaat hususu göz önünde bulundurulduğunda iktidardaki Komünist Partisi'nin Konfüçyüsçülük'ü neden ön plana çıkardığını anlamak hiçte zor değildir (Lu, 2014. ve Varrall, 2015, s. 6).

Ming ve Qing dönemlerinin kraliyet sarayını, ÇHC'nin en üst düzey devlet erkini temsil eden Çin Ulusal Halk Kongresi binasını ve Çin Milli Müzesini içinde barındıran ve tam ortasında ise Mao Zedong'un heykeli ve mozolesi bulunan Tiananmen Meydanı'na 2011 yılının Ocak ayında Konfüçyüs'a ait bir heykelin dikilmesinin özellikle devlet felsefesi yönünden uzaklaşılan geleneksel Çin düşüncesine dönüşü, kadim Konfüçyüs geleneğinin yeniden dirilişini ve siyasi değişimi sembolize ettiği söylenebilir (Sayın, 2013, s. 224). Konfüçyüsçülük'ün okul programlarına alınması çerçevesinde mevcut gençliğin Konfüçyüs'ün normları ve değerleri aracılığıyla sosyalleşecek olması nedeniyle Konfüçyan normların ve değerlerin ülkenin sosyal ve politik yaşamında gelecek yıllarda önemli bir rol oynayacağı söylenebilir (Şimalçik, 2016, s. 64).

Deng Xiaoping döneminden itibaren, Konfüçyüsçülük'ün, toplum ve devlet nezdinde itibar görmeye başlamasının çeşitleri nedenleri vardır. Öncelikli olarak Konfüçyüsçülük ekonomik olarak gelişen ve dünya politikasında daha görünür hale gelen Çin'de etki kazanmıştır. Deng Xiaoping tarafından başlatılan reformlar komünist ideolojinin altını oymuş, Çin'in sosyo-ekonomik sistemini değiştirmiş ve ülkenin uluslararası statüsünü yükseltmiştir. Yani bir bakıma Konfüçyüsçülük'ün komünist yönetimin küllerinden yeniden doğduğu söylenebilir. İkinci olarak, Soğuk Savaş döneminde görülen ideolojik çatışma yeni bir uluslararası mücadele ve çatışmaya dönüşmüştür. Örneğin Samuel Huntington, bir tarafta Hıristiyanlığın diğer tarafta ise Konfüçyüsçülük ile İslamiyet'in yer aldığı medeniyetler arasında bir mücadele olacağını öngörmüştür (Hu, 2007, s. 136-137). Nihai olarak ise bir Çin medeniyeti ve küresel sistemini inşa etmek için kadim bir kültüre dayanılması gerektiği düşüncesinin yanı sıra, Konfüçyüs'ün şahsi özellikleri ve düşünce sisteminin dayandığı

temeller noktasında dünya kamuoyunda çok sevilen ve itibar edilen bir bilge ve düşünür olması nedeniyle “büyük Çin medeniyeti”ni kurmak için dayanılabilecek olan çok önemli bir zemin olması ve toplum ve devlet yapısının karakteristik özellikleri ve kabul edilirliliği bağlamında Konfüçyüs geleneğinin oldukça etkin olması da, söz konusu felsefenin ön plana çıkarılmasında etkili olmuştur (Sayın, 2013, s. 224).

Çin’in devlet politikasının Konfüçyüsçülük ile irtibatına ilişkin iki farklı görüş bulunduğu söylenebilir. Tartışmanın taraflarından biri Konfüçyüsçülük’ü güncel politika ile irtibatlı olarak görmemektedir. Joseph Levenson (1969) tarafından ortaya atılan bu fikrin günümüzde de yansımalarının olduğu görülmektedir. Bu bakış açısından Konfüçyüsçülük, modernleşme süreci ile birlikte yürümek için yeterince donanımlı değildir. Bu durumun bir sonucu olarak, Konfüçyüsçülük monarşinin nihayete ermesini takiben kurumsal dayanağını kaybetmiş ve tarih sahnesinden çekilmiştir. Diğer bakış açısı ise Konfüçyüsçülük’ün etkisinin devam ettiğini iddia etmektedir. Singapur eski Başbakanı olan Lee Kuan Yew, Konfüçyan değerlerin, görevler üzerindeki haklara vurgu yaparak ve hükümetin ailevi rollerine dikkat çekerek, Batı kültüründeki ve politikalarındaki eksikliklere ve aşırılıklara çare olabileceğini iddia etmiştir (Hu, 2007, s. 137).

Ancak, Çin dış politikası ile güvenlik politikasından söz edildiğinde, mevcut Çinli liderlerin Çin’in dünya görüşünün büyük ölçüde Konfüçyan fikirler tarafından şekillendiğini düşündükleri görülmektedir. Çinli liderler, pasifist Konfüçyan geleneklerin Çin’i saldırgan politikalar izlemekten ve bölgesel hegemonya tesis etmekten alıkoymasını nedeniyle Çin’in diğer devletler için bir tehdit olarak görülmemesi gerektiğini sürekli olarak iddia etmektedirler. Bu durum Mao sonrası dönemdeki birçok yüksek seviyeli Çinli liderin pasifizm ve savunmacı strateji iddialarıyla delillendirilebilir. Mao’nun halefi olan Deng Xiaoping (1978-1989); “Çin’in stratejisi geçmişte olduğu gibi gelecekte de savunmacı olacaktır.” demiştir. Başkan Hu Jintao (2002-2012); “Çin antik zamanlardan bu yana komşularına karşı samimiyet, cömertlik, nezaket ve güvene dayalı nazik bir geleneğe sahiptir.” ifadesini kullanmıştır. Çin’in barışçillığı söylemi askeri liderler tarafından da içselleştirilmiştir. Örneğin, Askeri İlimler Akademi’sinden Korgeneral Li Jijun “Çin stratejik kültürünün savunmacı karakteri, tüm dünya tarafından yaygın bir şekilde kabul görmüştür.” demektedir (Şimalçık, 2016, s. 64).

Diğer taraftan Konfüçyüsçülük’ün Çin devletinde ve toplumunda yeniden dirilişi, batılı politik düşüncelere doğal bir ideolojik alternatif olarak değerlendirildiği gibi, Batı tarzı liberal demokrasinin bir alternatifi olarak da görülmüştür. Günümüzde, mümkün olan en kısa sürede çözüm bekleyen pek çok karmaşık uluslararası sorun orta yerde durmaktadır. Bu bağlamda, etik, tecrübe ve bilgelik gibi bazı iyi bileşenlere sahip olan Konfüçyüsçülük felsefesinin bu problemlerin çözümüne yardımcı olması beklenmektedir. Bu noktada Konfüçyüsçülük’ün kendisini bir dünya gücü olarak ön plana çıkarmasında Çin’e güven verdiği de söylenebilir. Konfüçyüsçülük farklı sosyal grupları bir araya getirmekte, onların ahlaki değerlerini artırmakta ve ekonomilerini güçlendirmelerine yardım etmektedir. Bu nedenle Çin’in, kültürel değerleri ile medeniyetinin temelini oluşturan değerleri tüm dünyaya ihraç ettiği ve dünya üzerindeki pek çok insanın da çağdaş Konfüçyan Çin’den etkilendiği iddia edilmektedir (Sayın, 2014).

Konfüçyan pasifizmin kurallarının şuan ki Çin yönetiminin davranışlarını gerçekten etkilediğini söylemek ise çok da mümkün değildir. Çin, Konfüçyan değerlere dayandırdığı

yumuşak gücüne önemli oranda yatırım yapsa da, bu alanda ne zaman başarılı olsa, otoriter yönetim tarzı bu başarıları baltalamaktadır. Örneğin Pekin Olimpiyatları ile Şangay Fuarı'na yapılan yatırımlara rağmen, 2010 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Çinli entelektüel ve insan hakları savunucusu Liu Xiaobo'yu tutuklayıp, ödülünü almasını engelleyerek, inşa ettikleri yumuşak güçlerini kendi elleriyle yıkmaktadırlar (Nye, 2011, s. 9). Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere Çinli liderler kendilerini gerçek manada zararsız görmektedirler. Konfüçyan alt-kültüre ait olarak görülen bu algı, pasifist normların ne şekilde devlet davranışlarını etkilediğine ilişkin mantıksız bir çıkarıma da neden olmaktadır. Yani, Çin kendisini doğal olarak Konfüçyan ve pasifist olarak görse de, gerekli olduğunda güç kullanma hususunda tereddüt etmemektedir. Nihayetinde dış politikada karar verme söz konusu olduğunda stratejik kültürün tek belirleyici faktör olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin İmparatorluk dönemi Çin'de imparatorlar ve diğer politik liderler, gerektiğinde güç kullanımını da içeren Konfüçyan ideolojinin daha pragmatik bir versiyonunu benimsemişlerdir (Şimalçık, 2016, s. 69-70). Günümüzde de bu pragmatik politikanın bir uygulaması olarak, ÇHC, Müslümanların çoğunlukta olduğu Doğu Türkistan ve Uygur Türk bölgesinde, Konfüçyan bakış açısının tam zıddı şekilde, şiddet yanlısı bir politika takip etmektedir. Çin bu konuda, Konfüçyan felsefeye dayalı dış politika iddialarına karşın, uluslararası olarak tanınmış tüm norm ve değerleri ihlal etmektedir (Sayın, 2014). Son yıllarda Çin'in Güney Çin Denizi'nde izlemiş olduğu saldırgan politikada bu hususa bir örnek teşkil etmektedir. Çin uzun bir süreden beri Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı deniz bölgelerinde hak iddia etmektedir. Yakın zamanda, bu sahada komşularının yanı sıra, ABD ve onun Avustralya gibi müttefiklerini de tedirgin eden bir takım faaliyetlere girişmiştir. Bu çerçevede Çin bölgedeki iddialarını daha aktif bir şekilde takip etmek için sahil güvenlik birimlerini kullanmış, Vietnam'ın münhasır ekonomik bölgesindeki tartışmalı sulara bir petrol kulesi yerleştirmiş ve bölgedeki bazı adalarda, Çin askeri uçaklarının inişine imkan tanıyacak genişlikte iniş pistlerini de içeren, islah ve inşaat çalışmaları gerçekleştirmiştir (Varrall, 2015, s. 11).

Diğer taraftan çağdaş Çin politik değerlerinin (Çin tarzı sosyalizm) başarısı ile Çin'in yumuşak gücü arasındaki bağlantı da son derece tartışmalıdır. Çin'in iç politik sistemi dikkate alındığında, bu sistemin Çin'in yumuşak gücüne katkıda bulunduğuna ilişkin söylemler iddia seviyesinde kalmaktadır. Çinli entellektüellerin Çin'in politik kurumlarının özgür, demokratik ve güçlü bir Çin yarattığı ve bu Çin'in de başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada büyük bir etki uyandırdığı yönündeki iddialarının çok da gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Öncelikle Pekin, Çin'i gerçek manada "özgür" ve "demokratik" bir devlete dönüştürmek için halen çok yol almalıdır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2019 yılı Dünya Raporu'na göre¹³ Çin halen yaygın insan hakları ihlalleri

13 İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2019 Dünya Raporu'nun Çin ile ilgili bölümünde şu ifadeler yer almaktadır: Çinli otoriteler Çin'in kuzeybatı bölgesindeki Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde aralarında Uygurlar ve etnik Kazaklar'ın da yer aldığı 13 milyon Müslüman Türk'e karşı ciddi seviyede baskı ve sistematik istismar uygulamaktadır. Söz konusu otoriteler büyük ve cebri kaybolma vakaları yaşamaktadır ve bazı gözaltına alma vakalarında gözaltına alınanlara kötü davranmakta ve günlük yaşama yaygın bir şekilde müdahalede bulunmaktadır. Tibet'te uygulanmaya başlanan bazı yeni düzenlemeler sosyal faaliyetlerin bazı geleneksel formlarını (dinsel ayinler de buna dahildir) dahi yasadışı ilan etmektedir. İnsan hakları savunucuları keyfi gözaltılara maruz kalmakta, hapse atılmakta ve cebri kaybolma vakaları yaşamaktadır. Hükümet, internet, kitle iletişimi ve akademi üzerindeki sıkı kontrollerini devam ettirmektedir. Çinli otoriteler dini topluluklar üzerinde de baskı uygulamakta olup, bu çerçevede Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde İslam'ı yasaklamakta, Henan ilindeki Hıristiyanları baskı altında tutmakta ve Ningxia'deki Hui Müslümanlarını sıkı kontrollere tabi tutmaktadır. Yine Çinli otoriteler toplum üzerindeki kontrollerini artırmak için geniş çaplı gözetim

ile politik haklardaki genel kısıtlamalardan mustarıptir. Pekin Olimpiyatları çerçevesinde gerçekleştirilen meşale koşusunun İngiltere, Fransa ve Amerika'daki ayaklarında Çin karşıtı protestocuların öfkesi, Pekin'in baskıcı politikalarına yönelik geniş çaplı antipatiyi ortaya koymakta ve Çin'in yumuşak gücünün esasen ne kadar kırılğan olduğunu da gözler önüne sermektedir (Suzuki, 2010, s. 206-207).

Diğer taraftan kendisinin barışçıl olduğu yönündeki söylemi Çin'in diğer devletleri saldırgan ve yayılmacı olarak görmesine de önemli oranda katkıda bulunmaktadır. Bu durum Japonya ve ABD için geçerli olsa da, Çin'in seçici ve basmakalıp kendi ve ötekiler bakış açısı yüksek seviyeli bir güvensizlik ve şüphe yaratmaktadır. Çin'in kuşatma mantığı Çinli politik elitlerin uluslararası arenayı tehditlerle dolu bir yer olarak görmelerine sebebiyet vermektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, Çin pasifizmin Konfüçyan değerlerine karşın güç kullanımına yönelik önemli bir eğilim göstermektedir. Abartılı tehdit hassasiyeti dolayısıyla, objektif açıdan Çin'i tehdit etmesi mümkün olmayan bir durumla mücadele etmek için dahi Çin güç kullanmaktan çekinmeyecektir. Üstelik bu abartılı tehdit algısının bir sonucu olarak, Çin'in bu tehditle mücadele etmek için orantısız güç kullanması da muhtemeldir. Yine de böyle bir durumda, Çin'in her zaman için güç kullanımının savunmacı bir doğaya sahip olduğunu iddia etmesi de muhtemeldir (Şimalçık, 2016, s. 70-71).

Görüldüğü üzere Çin özellikle Mao döneminin ardından gerçekleştirdiği ekonomik kalkınmanın meyvelerini uluslararası politik arenada bir güç haline gelerek toplama isteği çerçevesinde, kendisini batı medeniyetinden farklı bir noktada konumlandırmak için ahlaki değerleri ön plana çıkaran Konfüçyüsçülük felsefesini benimsemiştir. Böylelikle emperyalist batı medeniyeti karşısında, barışçıl bir güç olarak kendini konumlandırmak istemişse de, Doğu Türkistan ve Güney Çin Denizi örneklerinin yanı sıra ülkedeki yaygın insan hakları ihlallerinde de görüldüğü üzere takındığı sertlik yanlısı tutum, bu imajın büyük ölçüde bir illüzyondan başka bir şey olmadığını, başta komşuları olmak üzere, tüm dünya devletlerine göstermiştir.

CHC ve Uluslararası Örgütler

Dünya hegemonyasının kendini evrensel normlar üzerinden ifade ettiği en önemli mekanizmalardan biri de uluslararası örgütlerdir. Bu açıdan uluslararası örgütler, hegemonyanın kurumları ve ideolojisinin geliştiği bir süreç olarak işlev görürler. Bu çerçevede uluslararası örgütler dominant ekonomik ve sosyal güçlerin yayılmasını kolaylaştırırlar, aynı zamanda üzerinde hakimiyet kurdukları çıkarlarda yapılan düzenlemelerin en az tepkiyle gerçekleşmesine olanak tanırırlar. Uluslararası kurumlar ve kurallar genelde hegemonya kuran devlet ile başlar. Dominant devlet, hegemonyanın devletlerarası yapı içindeki güç hiyerarşisine göre diğer devletlerin rızasını garanti altına almayı amaçlar. Hegemonun iradesini ve çıkarlarını temsil eden bu örgütlere resmi katılım dominant güçlerin lehine işlev görür. Reel siyasi ve ekonomik güç resmi karar

sistemleri kurmaktadır. 2018 yılında hükümet DNA ve ses örneklerini de içeren geniş çaplı biyometrik verileri toplamaya devam etmiş, bu verileri otomatik gözetim amaçlı olarak kullanmış, ulusal çapta "sosyal kredi sistemi" adı verilen bir ödül ve cezalandırma sistemi geliştirmiş ve muhalifleri engellemek için "büyük data" adı verilen bir polisye program geliştirerek ve uygulamaya koymuştur. Tüm bu sistemler hukuken ve uygulamada etkili bir kişisel gizliliği koruma düzenlemesi olmaksızın hayata geçirilmiştir ve insanlar genellikle bilgilerinin toplandığından haberdar olmadıkları gibi, bu bilgilerin nasıl toplandığından ve ne şekilde saklandığından da bihaberlerdir. Daha fazla bilgi için bkz. Human Rights Watch, 2019.

verme süreçlerini belirler gibi gözükse de, gücü belirleyen ve onu farklı düzeylerde temsil eden gayri resmi bir etki alanı mevcuttur (Cox, 2013, s. 563-564). Bu nedenle küresel manada hegemon haline gelebilmesi için Çin'in de bu şekilde bir örgüt yapısı kurgulanması gerekmektedir.

Mao dönemindeki Çinli liderler ülkenin fakirliği ve politik izolasyonu nedeniyle Birleşmiş Milletler (BM) ve uluslararası sistemdeki diğer önemli kurumlar ile çok az etkileşime geçmişlerdir. Bununla birlikte 1970'li yıllarda Amerika tarafından tanınması ve hayata geçirilen reformlar ve açılım politikalarını takiben, Çin'in diplomatik bakış açısında ve faaliyetlerinde önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Çin, BM'ye girmiş, uluslararası ticaretteki rolünü artırmış ve uluslararası gelişmelere daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Günümüzde Çin adil bir şekilde kurgulanmış kurumların meşruiyetini ve adil kurallarla karar alma süreçlerini olduğu kadar kendisinin güç kullanımına imkan tanıyacak kadar esnek düzenlemeleri de takdirle karşılamakta ve bu tür kurumlara üyelik yoluyla bağlanmaktadır (Mazarr ve diğerleri, 2018, s. 25-26).

Çinli liderlerin uluslararası örgütlere katılım göstermek istemelerinin çeşitli nedenleri bulunmakta olup, bu hususa ilişkin ilk neden, Çin'in üstün ya da en azından diğer ülkelerle aynı seviyede olan uluslararası arenadaki etki gücünün garanti altına alınmasıdır. İkinci neden, kurallara ve çok-taraflı karar alma mekanizmalarına dayanan uluslararası düzenin devlet davranışlarına ve uluslararası ilişkilere getirdiği istikrar, öngörülebilirlik ve meşruiyetin Çinli liderler tarafından takdir edilmesidir. Üçüncü neden, batılı değerleri yansıtan düzenin unsurlarının insan hakları, demokrasi veyahut da ABD'nin askeri gücünün artışına yaptığı vurguya Çin'in itirazıdır. Dördüncü neden, özellikle düzenin kurallarının ihlal edilmesi ve karar alma mekanizmasının göz ardı edilmesi şeklinde tezahür eden ABD'nin vurdumduymaz politikalarına karşı duyulan kızgınlıktır. Beşinci neden ise, Çin'in bireysel özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi değerleri ön plana çıkaran Amerikan ve Avrupalı güvenlik politikalarına karşı duyduğu şüphe (Mazarr ve diğerleri, 2018, s. 27-31).

Bu alanda özellikle dünya para sistemi ile ticaret ilişkilerini yöneten kurallara ilişkin bir uluslararası örgüt yapısının kurgulanması müstakbel bir hegemon için son derece önem taşımakta olup, bu tür örgütler temelde hegemonun ekonomik yayılmasını teşvik etmek için dizayn edilmektedirler (Cox, 2013, s. 564). Günümüzde Amerikan hegemonyasının altyapısının (ekonomik sistem) yayılmasında ve kabulünde etkili olan uluslararası örgüt yapısı, büyük ölçüde Temmuz 1944'te ABD ile müttefikleri tarafından New Hamisphere'in Bretton Woods kasabasında kurgulanmıştır. Bretton Woods Sistemi olarak adlandırılan ve büyük ölçüde bir Amerikan-İngiliz birlikteliğinin ürünü olan sistem çerçevesinde IMF, Dünya Bankası ve daha sonra DTÖ haline gelecek olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'ndan (GATT) oluşan bir ekonomik yapı oluşturulmuştur. Zaman içerisinde bu kurumların sadece büyük güçlerin ve özellikle de ABD'nin değerlerini ve politika önceliklerini temsil ettikleri ileri sürülmeye başlanmıştır (Balaam & Dillman, 2015, s. 227. ve Gilpin, 2016, s. 167).

ABD, hem IMF'de hem de Dünya Bankası'nda çok özel bir konuma sahiptir. Söz konusu kurumlar oluşturulurken, onların yapıları, konumları ve yetkileri büyük ölçüde ABD tarafından tespit olunmuştur. Ayrıca, ABD'nin Dünya Bankası'nda başkanlık seçimlerini etkileme gücü son derece fazladır ve bankanın başkanları daima ABD

vatandaşı olmuştur. Dünya Bankası'nda ABD'nin oy ağırlığı yüzde 15.98 iken, Çin'in oy ağırlığı ise yüzde 4.45 seviyesindedir (The World Bank, 2018a). Bu nedenle seçimlerde en büyük oy hakkına sahip olan ABD'nin örgüt içerisinde kararların alınmasında da önemli bir ağırlığının bulunduğu söylenebilir.

Diğer taraftan IMF Governörler Kurulu'nun kararı ile 15 Aralık 2010 tarihinde kabul edilen "IMF-Fon 2010 Kota ve Yönetim Reformu" çerçevesinde alınan kararların, 26 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte Çin'in örgüt içerisindeki oy oranı yüzde 3.8'den yüzde 6.09'a yükselmiş ve böylece Çin, yüzde 16.52 oy payına sahip ABD ile yüzde 6.15 oy payına sahip Japonya'nın ardından üçüncü sıraya yükselmiştir (IMF, 2018b). Yine de, örgüt içerisinde bir kararın alınabilmesi için gerekli oy oranının yüzde 85 olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin onayı olmaksızın bir kararın çıkarılabileceğinin pek de mümkün olmadığı görülmektedir (Sarıöz Gökten, 2013, s. 152. ve Woods, 2003, s. 92).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin ekonomik çıkarlarının daha büyük oranda uluslararası açıklığı gerekli kılmasının tetiklediği süreç, bu açıklığın gerektirdiği ticari liberalizasyon için gümrük tarifelerinin azaltılmasında bir forum işlevi görmek üzere GATT'ın hayata geçirilmesine neden olmuştur. 1 Ocak 1995 tarihinde DTÖ'ye dönüşen yapıya, Çin ancak 11 Aralık 2001 gibi geç bir tarihte üye olmuştur. Örgütün Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey gibi organlarının toplantılarında her bir üyenin sadece bir oy hakkı bulunmaktadır. Böyle bir rejimin oluşturulmasında etkili olan üye devletlerin güç politikası kabiliyetleri, aynı zamanda onların örgütü manipüle etme yeteneklerini de belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında dünyanın rezerv parası olan dolara sahip olması nedeniyle dünyadaki ticari akımlar üzerinde önemli bir etkisi bulunan ve dünyanın en büyük ithalatçısı olan ABD'nin DTÖ'deki en etkili aktör olduğu söylenebilir (Sen, 2003, s. 136-138; World Integrated Trade Solution, 2018; World Trade Organization, 2013. ve World Trade Organization, 2018).

Hem IMF hem de Dünya Bankası ile DTÖ, ABD politikasının mutlak enstrümanları olarak değerlendirilebilir. Bir ölçüde, söz konusu kurumlar ABD destekli hedeflerin ve politikaların meşrulaştırılması ve tüm dünyaya yayılması için dizayn edilmişlerdir. Fon ile bankanın, tarafsız ve görünüşte teknik olan tavsiyelerinin, ABD tarafından yapılacak doğrudan bir müdahaleye nazaran ulusal hassasiyetlere karşı daha az saldırgan görülebileceği düşüncesiyle oluşturulduklarını söylemek mümkündür (Woods, 2003, s. 92-93). Görüldüğü üzere Çin'in Amerikan hegemonyasının temelini oluşturan ekonomik sistemin yapı taşları olan uluslararası örgütlere üyeliği bulursa da, bu örgütlerin tamamının yönetiminde ABD'nin etkin olduğu, buna karşılık Çin'in bu örgütlerin hiç birinde yönlendiriciliğinin bulunmadığı söylenebilir.

Bu durumun farkında olarak, kendi hegemonya altyapısını inşa etmek isteyen Çin'in attığı en önemli adımlardan biri ise 25 Aralık 2015 tarihinde yürürlüğe giren Asya Altyapı Katılım Bankası'dır. Çin'in öncülüğünde kurulan bankanın, Pekin'in dünyada giderek artan ekonomik ve diplomatik rolüne paralel olarak Dünya Bankası'na rakip olacak bir potansiyele sahip olduğu söylenmektedir. Asıl amacı Asya'daki enerji, ulaştırma ve altyapı projelerini desteklemek olan 100 milyar dolar sermayeli bankanın en büyük hissedarı yüzde 30'luk payı ile Çin'dir. Kurucu üyeleri arasında Rusya Federasyonu (RF), Hindistan, İngiltere, Almanya, Avustralya ve Güney Kore gibi ülkelerin de yer aldığı

Asya Altyapı Yatırım Bankası'na karşı çıkan ABD ve Japonya ise söz konusu örgüte katılım göstermemişlerdir (BBC, 2015. ve Euronews, 2016). Halen 57 üyesi bulunan Çin'in öncülük ettiği girişimin gerek üye sayısı gerekse de kapsam açısından Amerika'nın liderliğindeki 189 üyeli Dünya Bankası'na bir alternatif olması kısa ve orta vadede mümkün gözükmemektedir.

Amerikan hegemonyasının üst yapısını oluşturan değerleri tüm dünyaya yayan ve meşrulaştıran en önemli uluslararası örgütler ise hiç kuşkusuz yine İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilen BM ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'dür. Üye ülkelerin ödeme güçleri ile orantılı olarak katkı payı ödedikleri ve ödeme güçlerinin belirlenmesi için üye ülkelerin Gayri Safi Milli Hasılası'nın (GSMH) esas alındığı BM bütçesine yüzde 22'lik oranla en fazla katkı veren ülke ABD'dir. Çin ise yüzde 2.05'lik oranıyla katkıda bulunan ülkeler arasında 9. sırada yer almaktadır (The United Nations, 2018). Bu nedenle, her iki ülke de BM'nin en etkili organı olan Güvenlik Konseyi'nde temsil edildiği için veto hakkına sahip olsalar da, ABD'nin kuruluşuna da ön ayak olduğu örgütte, en fazla katkı yapan ülke olarak son derece etkin olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan ABD'nin kuruluşuna öncülük ettiği bir diğer örgüt olan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben, Varşova Paketi'nin çökmesi üzerine dünyanın en kapsamlı ve güçlü askeri yapılanması olarak alanında rakipsiz bir örgüt haline gelmiştir. Amerika 2016 yılında 664 milyar dolarlık savunma harcamasıyla NATO bütçesinin tek başına yüzde 72'sini karşılamıştır. Bu harcamayla ABD geri kalan 28 NATO üyesinin toplam bütçelerinin iki katından daha fazla harcama gerçekleştirmiştir. Bu oran ABD'nin GSMH'nin yüzde 3.61'ine tekabül etmekte olup, aynı dönemde NATO üyesi olmayan ÇHC 215 milyar dolarlık savunma harcamasıyla GSMH'nin yüzde 1.9'u oranında bir harcama gerçekleştirmiştir (Los Angeles Times, 2017). Ayrıca ABD 2017 yılında 610 milyar dolarlık savunma harcamasıyla dünya genelinde savunmaya yapılan harcamaların üçte birini tek başına yapmıştır. ABD'nin savunma bütçesi, ikinci sıradaki Çin'in askeri harcamalarının 2.2 katını bulmakta olup, aynı dönemde Çin'in savunma harcamaları ise yaklaşık yüzde 2.6 oranındaki artışla 228 milyar dolara ulaşmıştır (Deutsche Welle, 2018).

Özellikle SSCB'nin dağılması sonrasında Varşova Paketi'nin çökmesi nedeniyle rakipsiz kalan ABD'nin öncülüğündeki NATO'nun askeri alandaki etkisini sınırlandırmak ve dengelemek isteyen Çin, 2001 yılında Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) dönüşecek olan Şangay Beşlisi'nin¹⁴ kuruluşuna 1996 yılında öncülük etmiştir. Kuruluş gerekçesi üye devletler arasında SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan başta sınır sorunları olmak üzere farklı güvenlik endişelerini minimize etmek olan ŞİÖ'nün, üye devlet sayısı ve kendisine yüklenen misyonun sınırlılığı dikkate alındığında başlangıçta bölgesel bir güvenlik örgütü olarak tasarlandığı söylenebilir (Demirtepe & Erdoğan, 2013, s. 85).

2004 yılına gelindiğinde ÇHC devlet başkanı Hu Jintao, "üç şeytan" olarak adlandırdığı terörizm, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele için ŞİÖ'ne olan ihtiyaca yeniden dikkat çekmiş olup, takiben mücadele edilmesi gerekli olan bu üç şeytana, uyuşturucu kaçakçılığı ile uluslararası suç da ilave edilmiştir. Kazakistan'daki 2005 Astana Zirvesi öncesinde RF ve Çin, "21. Yüzyılda Dünya Düzenine İlişkin Deklarasyon" ile stratejik amaçlarını daha da ayrıntılandırmışlardır. Moskova'daki toplantının ardından Hu ile Putin, "dünya

¹⁴ Şangay Beşlisi'ne üye olan devletler Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan.

meselelerinde tekeli” oluşturmayı amaçlayan, dünyayı “liderler ve takipçileri” olarak ikiye bölmek isteyen ve diğer ülkelere “sosyal kalkınma modelleri empoze etmeye” çalışan herhangi bir gücün (ABD’yi işaret etmektedirler) bu yöndeki çabalarını reddeden bir “dünya düzeni”ne ilişkin ortak bir deklarasyon yayınlamışlardır (Carroll, 2011, s. 2).

Çin’in bölgesel hegemonya çabaları çerçevesinde attığı adımlara ABD’nin Asya’da yeni ittifaklar kurarak cevap vermesi, Asya temelindeki hegemonya mücadelesinin artmasına da neden olmuştur. Özellikle 11 Ocak 2017 tarihinde ÇHC Devlet Konseyi’nin yayınladığı Beyaz Kitap’ta, Çin’in Asya-Pasifik bölgesine yönelik bölgesel iddialarına ilişkin ifadeler de yer almaktadır. Bu tarihe kadar Pekin’in güvenlik politikaları rejim istikrarı, egemen bütünlük ve Asya’da güç mücadelesi/değişimine ilişkin “hayati ulusal çıkarların” korunması çerçevesinde şekillenmiştir. Yakın zamana kadar “hayati çıkar”, Çin’in her zaman için dillendirdiği özel egemenlik meseleleri olan Tayvan, Tibet ve Sincar olarak anlaşıldı. Ancak bu terim, özellikle Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizi’ndeki Senkaku Adaları’nın¹⁵ da eklenmesiyle, daha da genişletilmiştir (Shah, 2017, s. 7).

Bunun en önemli nedeni ise deniz sahasının Çin için artan önemidir. Kara komşuları olan SSCB ve Hindistan ile ilişkilerinin gergin olması ve merkezi planlamaya dayanan ekonomik sistemi dolayısıyla Çin, Soğuk Savaş döneminde daha çok kıtasal meselelerle ilgilenmiştir. Ancak SSCB’nin dağılması, 1980’li yıllardaki Açık Kapı reformlarının tetiklediği ihracat önderliğindeki ekonomik büyüme patlaması ile kıyı şeridindeki nüfusun artması gibi nedenlerle Çinli liderler özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gözünü deniz sahasına çevirmeye başlamışlardır. Çin, ticaretinin yaklaşık %85’ini deniz yoluyla gerçekleştirmektedir. Ayrıca 2010 yılında dünyanın en büyük gemi imalatçısı haline dönüşmüş ve bu durum ülkede milyarlarca dolar kazanan ve yüzbinlerce insana istihdam sağlayan çok sayıda şirket yaratmıştır. Ekonomik gelişiminin yabancı pazarlara ve enerji ithalatına bağımlı olması ülkenin en büyük handikaplarıdır. Bu husus Pekin’de, Çin’i dünyaya bağlayan deniz yolu hatlarının potansiyel kırılganlığı hususunda endişe uyandırmaktadır (MacDonald, 2013, s. 9).

Bu nedenle Çin gözünü yakın çevresindeki deniz sahalarına dikmiştir. Bu sahalardan

15 Japonya ile Çin arasında Doğu Çin Denizi’ndeki adalardan kaynaklanan anlaşmazlık yeni değildir. 1960’lı yılların sonu ve 1970’li yılların başında, özellikle Amerika, Okinawa’yı Japonya’ya iade ederken, Pekin ile Taipei, Japonya’nın ada zinciri üzerindeki iddialarını protesto etmişlerdir. Bu çerçevede Doğu Çin Denizi’ndeki Senkaku Adaları üzerindeki mevcut anlaşmazlığın her iki ülkenin de adalar üzerindeki tarihi iddialarına dayandığı söylenebilir. Son yıllarda yaşanan gelişmeler problemi daha da alevlendirmiş ve her iki ülke de konuya ilişkin milliyetçi söylemlerini artırmıştır. Bu gelişmeler genel olarak iki başlık altında toplanabilir. Bu gelişmelerden ilki Çin’in yükselişidir. Çin ekonomik ve askeri olanaklarını artırdıkça, Çin ile Japonya arasındaki ilişkiler “güç geçişi” perspektifi çerçevesinde anlaşılmaya başlanmıştır. Japonya şuan üçüncü ekonomik durgunluk devresini yaşarken, Çin GSYİH açısından dünyanın iki numaralı ekonomisidir ve küresel yavaşlamaya karşı yükselişini sürdürmektedir. Esas önemli olan nokta ise, Çin’in dünyanın her yerinde artmakta olan ekonomi ve güvenlik alanlarındaki çıkarlarının, ona kıtasal bir aktörden küresel bir deniz gücüne dönüşme fırsatını sunmasıdır. İkincisi ise Amerika’nın özellikle son yıllarda yönünü önemli ölçüde Asya’ya çevirmesidir. Amerika imkanlarını Orta Doğu’dan Asya-Pasifik bölgesine aktarma ve bölgedeki stratejik rolünü güvence altına alma arayışındadır. Ama Japonya ile güvenlik ittifakı olmaksızın bölgede askeri olarak faaliyet göstermesi çok da mümkün gözükmemektedir. Aynı zamanda Amerika bölgesel istikrara vurgu yapmakta ve Çin’le de uygulanabilir bir ilişki arayışı içerisindedir. Çin ve Japonya söz konusu anlaşmazlıktaki ana aktörler olsalar da, Doğu Çin Denizi’ndeki çatışmanın Amerika ve diğer oyunculara da geniş kapsamlı etkileri olmaktadır. Çin, Japonya ve Amerika’nın sorunu barışçıl bir şekilde çözümlenmesi bölgesel istikrarı etkileyecek ve Çin’in Güney Çin Denizi’nde bazı Güneydoğu Asya ülkeleriyle olan anlaşmazlıklarının yanı sıra Japonya’nın Güney Kore ve Rusya ile olan anlaşmazlıklarını da içeren Asya Pasifik bölgesindeki diğer çatışmaların çözümüne de emsal teşkil edecektir. Daha fazla bilgi için bkz. Zhao, 2012, s. 47-50.

biri olan Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetleri bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu anlaşmazlık ilk defa, Çin'in 2000 yıllık bir geçmişe göndermede bulunarak tüm deniz üzerinde hak iddia ettiği 1947 yılında patlak vermiştir. Ancak bu iddia Vietnam, Filipinler, Malezya, Brunei, Endonezya ve Tayvan tarafından reddedilmiştir. Tayvan ve Filipinler ile olan eski ticaret anlaşmalarındaki yükümlülükler dolayısıyla Amerika'da bölgeye müdahildir. Üstelik Güney Çin Denizi hem Amerikan donanması hem de petrol akışı için kritik bir taşıma güzergahıdır. Ayrıca Amerikan petrol devleri, kıyıdaş devletlerle arama anlaşmaları da imzalamışlardır. Anlaşmazlık Spratly ve Parsleys adaları ile Tonkin Körfezi'ndeki gibi çeşitli sınırları da içine alan bölgedeki adaları, sığ kayalıkları ve sahilleri de içermektedir. Bölgedeki devletlerin çıkarları avlanma bölgelerindeki haklar ile Güney Çin Denizi'nde denizin altındaki bazı bölgelerde ham petrol ve doğalgaz araştırmaları ve önemli taşıma hatlarının stratejik kontrolleri etrafında dönmektedir (Jawli, 2016, s. 85-86).

Özellikle Beyaz Kitap deniz anlaşmazlıklarının taraflarının “tarihsel gerçeklere” saygı göstermelerini ve doğrudan danışma ve müzakerelere geçmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu tür müzakereler uluslararası hukukla ve özellikle de BM Deniz Hukuku Sözleşmesi ile de uyumlu olmalıdır. Ancak Çin'in bu bölge hususundaki atak tavrı bu önerilerle kesin bir zıtlık teşkil etmektedir. Çin 1992 yılında kabul ettiği Karasal Deniz Alanı ve Bitişik Bölgeler Yasası'nda tüm Güney Çin Denizi üzerinde hak iddia etmektedir. Ayrıca bu hususa ilişkin gerekçesini jeolojik özelliklere ilişkin bilimsel iddialara değil, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nce tanınmayan tarihsel iddialara dayandırmakta ve deniz sahasındaki komşularıyla büyük bir anlaşmazlık alanı yaratmaktadır. Tüm kıyıdaş devletler Çin'in bu tür iddialarını reddetmekte ve diplomatik ve askeri destek için Amerika'ya yaslanmaktadır (Shah, 2017, s. 5. ve MacDonald, 2013, s. 11). Amerikan Deniz Kuvvetleri'nin Güney Çin Denizi'nde oldukça önemli bir varlığı bulunmaktadır ve Çin'in deniz üzerindeki iddialarını geçersiz kılmak için rutin olarak bölgede devriyeler gerçekleştirmektedir. Bu devriyeleri devam ettirerek Güney Çin Denizi sularında uluslararası seyir serbestisini sağlamaktadır. Çin, 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi de dahil bu tür iddiaları tanımamakta ve antik çağlardan beri bu bölgeler üzerinde kontrolü olduğunu iddia ederek, eğer herhangi bir anlaşmazlık varsa bunun ilgili devletler arasında doğrudan çözümlenmesi gerektiğini iddia etmektedir (Jawli, 2016, s. 96). Bölgedeki 51 küçük ada ve kayalıktan yaklaşık 44'ü üzerinde Çin, Filipinler, Vietnam, Tayvan, Malezya ve Brunei hak iddia etmektedir. Bu nedenle Amerika Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlığı kendi lehine çözmek için güç kullanabileceğini düşünmektedir. Böyle bir durumda Amerika bölgeye müdahale etmek zorunda kalabilir ve bu durumda da bölgede bir partnere ihtiyaç duyacaktır. Bu partner ise hiç şüphesiz bölgedeki Çin faaliyetlerinden kuşku duyan ve tedirgin olan Hindistan'dır (Jawli, 2016, s. 93).

Hindistan'ın Güney Çin Denizi'nde jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açılardan büyük menfaatleri bulunmaktadır. Hindistan, ticari gemilerin Güney Çin Denizi'nde kesintisiz seyretmesini ve donanmasının bu sulara sürekli yer almasını istemektedir. Ayrıca Hindistan için Güney Çin Denizi bölgesi Asya-Pasifik bölgesiyle ticareti açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Hindistan'ın ticaretinin yaklaşık %55'i Güney Çin Denizi'nden geçmektedir. Bu nedenle bölgede barış ve istikrarın olmasında büyük bir yararı bulunmaktadır. Ayrıca Hindistan, Güney Çin Denizi'ne kıyıdaş devletlerle petrol ve gaz sektörünü de içeren çeşitli alanlarda ortak faaliyetler de yürütmektedir (Jawli, 2016, s. 89).

Bu nedenle Hindistan, Güney Çin Denizi'ne diplomatik erişimini "genişletilmiş komşuluk" politikası ile artırmıştır. Hindistan "genişletilmiş komşuluk" konseptini 2000 yılında diplomatik amaçlarını ilerletmek için hayatiyet arz eden Güney Asya'nın dışındaki alanlara ulaşmak için kullanmıştır. Güney Çin Denizi son yıllarda sıkı bir şekilde Hindistan'ın çıkar sahasına dahil edilmiş olup, bunun en güzel örneği Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN)¹⁶ ile stratejik partner olarak kurduğu ilişkidir. İlave olarak Hindistan, Doğu Asya'daki önemli mevkiini korumak için, "Doğuya Hareket Politikası"nı da hayata geçirmiştir. Bu politikayla Hindistan bir taraftan Hint Okyanusu'nda üstünlük elde etmeyi amaçlarken diğer taraftan da Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki artan hegemonyasını sınırlandırmak istemektedir. Güney Çin Denizi'nin Çin Deniz Kuvvetleri tarafından tam manasıyla kontrolü, bu kuvvetleri Hint Okyanusu'na bakan Malakka Boğazı'na getirecektir. Burası Hindistan'ın arka bahçesine stratejik bir giriş noktasıdır ve Yeni Delhi sularını kontrol eden bu noktaya Çin'in ulaşmasından memnun olmayacaktır (Shah, 2010, s. 9-10. ve Jawli, 2016, s. 88).

Bu bağlamda Çin için ŞİÖ'nün "üç şeytanla" savaşmanın yanı sıra bölgesel güç dengesinde avantaj sağlamak ve ABD hegemonyasına alternatif bir "stratejik ortaklık" geliştirmek için de merkezi bir konumda olduğu söylenebilir. Söz konusu amaçların hayata geçirilmesinde Çin'in ŞİÖ'nün yanı sıra Doğu Asya Zirvesi ülkelerine ilave olarak Japonya ve Güney Kore ile birlikte katılım gösterdiği ASEAN+3 forumundan faydalanmaya çalıştığı da söylenebilir. ŞİÖ'nün daha fazla sorumluluk almasının ve daha kapsamlı bir örgüt haline gelmesinin Çin tarafından desteklenmesi, Çin'in "kapsamlı bir stratejik ortaklık" inşa etme amacını yansıtmaktadır (Carroll, 2011, s. 3).

Yine de iki nedenle Çin'in kurgulamaya çalıştığı örgüt sisteminin başarılı olması mümkün gözükmemektedir. Bunlardan ilki Amerikan hegemonyasının temelini teşkil eden örgüt yapısının oluşturduğu uluslararası rejimin, işbirliği için, böyle bir rejimin hiç olmaması haline göre, daha tercih edilebilir bir kurumsal ortam sunmasıdır. Bu nedenle söz konusu rejimi devam ettirmek, yerine yeni bir şey koymaktan çok daha kolaydır. Çünkü bu tür rejimler, devletler arasındaki anlaşmaları ve bu anlaşmaların ademi merkezîyetçi uygulamalarını kolaylaştırmakta, aynı zamanda işlem maliyetlerini azaltarak işbirliği olasılıklarını artırmaktadır (Keohane, 2005, s. 244). Ayrıca gerek üye sayısı gerekse kapsadığı alan açısından Çin'in başını çektiği örgütlerin, ABD'nin öncülük ettikleriyle kıyaslanması mümkün değildir. Bu noktada mevcut hegemon ABD'nin dünyada etkin olan gerek ekonomik gerekse politik uluslararası örgütlerde büyük bir hakimiyetinin ve yönlendiriciliğinin olduğunu söylemek mümkündür. Ve bu üstünlüğün yakın gelecekte Çin tarafından ele geçirilmesi çok da kolay gözükmemektedir.

Sonuç

Gramsci tarafından ulusal bir çerçevede tanımlanan hegemonya kavramı, Neo-Gramşiyen düşünürler tarafından geliştirilerek, uluslararası sisteme uygulanmış ve dünya hegemonyasının açıklanması için de kullanılabilir hale getirilmiştir. Neo-Gramşiyen perspektiften bir devletin içerisinde doğan toplumsal sınıfın değerlerinin uluslararasılaşması yoluyla dünya hakimiyetinin/hegemonyasının gerçekleştiği ifade edilmektedir.

¹⁶ Üye ülkeler: Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur (kurucu üyeler), Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999).

Bu çerçevede Birleşik Eyaletler genel olarak dünyanın ilk hegemon devleti olarak kabul edilmekte olup, takiben hegemon konumun 19. yüzyılda İngiltere'ye ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise ABD'ye geçtiği iddia edilmektedir. ABD'nin hegemonyasının kabulünde, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu yapıda, rakip kutbun lideri olan SSCB'nin neden olduğu tehdidin büyüklüğü de göz önünde bulundurulmalıdır. Sistemdeki temel hegemon olarak halen ABD kabul edilse de özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, dünyadaki iki kutuplu sistemin dağılmasının yarattığı istikrarsızlığın yanı sıra ekonomik olarak gerileyişinin de etkisiyle yeni krizlerle karşılaşan Amerikan hegemonyasının geleceği, 2008 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizi takiben daha yüksek bir sesle sorgulanmaya başlanmıştır.

Diğer taraftan, Mao'nun ardından devlet başkanlığı görevini devralan Deng Xiaoping tarafından başlatılan piyasa ekonomisi temelli reformlarla hızlı bir büyüme yakalanan ÇHC'nin 2000'li yılların başında önemli bir ekonomik güç olarak belirmeye başladığı ve 2009 yılında dünyanın en fazla ihracat yapan ülkesi haline geldiği görülmektedir. Hatta mevcut projeksiyonlara göre yapılan tahminler çerçevesinde, 2020'li yıllarda ekonomik büyüklük olarak ABD'yi de geçerek dünyanın bir numaralı ekonomisi olacağı hususunda da iddialar bulunmaktadır. Bu durum ÇHC'nin küresel manada bir hegemonla dönüşüp dönüşmediğinin sıklıkla iddia edilmesine ve sorgulanmaya başlanmasına neden olmuştur.

Neo-Gramşiyen perspektiften yaklaşıldığında bir aktörün hegemon haline gelebilmesi için hem ekonomik hem de politik olarak bir güç merkezine dönüşmesi ve ekonomik ve politik değerlerini kurguladığı uluslararası örgütler aracılığıyla tüm dünyaya yayarak, meşrulaştırması gerekmektedir. Bu açıdan hegemonya durumu analiz edildiğinde, ÇHC'nin etkileyici büyümesinin tetiklediği ekonomik gücüne rağmen, bunun büyük ölçüde dışarıdan finanse edilen bir ihracat ekonomisine dayanması dolayısıyla, söz konusu büyümenin son derece kırılgan olduğu ve ihrac pazarlarının daralması halinde ekonomik büyümesinin de sekteye uğrayabileceği iddia edilmekte olup, bunun en güzel örneği 2007-2009 küresel mali krizinde piyasaların daralması nedeniyle ÇHC'nin ihracatının azalmasına paralel olarak büyüme oranında yaşanan düşüştür.

Diğer taraftan küresel bir hegemonla dönüşmek için ÇHC'nin ekonomik altyapısına uygun bir de üst yapı yani sosyo-kültürel ve politik bir çerçeve kurgulaması da gerekmektedir. Bunun için Çin batının emperyalist geçmişine karşılık kendisini barışçıl bir güç olarak tanımlamak için, büyük ölçüde ahlaki değerleri ön plana çıkararak Konfüçyüsçülük'ü devlet politikası olarak benimsemiş ve kendisini tüm dünyaya bu şekilde tanıtmaya çalışmışsa da, özellikle sınırları içerisindeki Sincan-Uygur özerk bölgesinde uyguladığı şiddet yanlısı politika ve hak iddia ettiği Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı sahalarda giriştiği tek taraflı ve kışkırtıcı faaliyetlerin yanı sıra halen uygulamakta olduğu idam cezası ile yaygın insan hakları ihlalleri, Çin'in oluşturmaya çalıştığı bu imajı olumsuz yönde etkilemektedir.

Ayrıca Çin'in küresel bir hegemonla dönüşebilmesi için hegemonyasının temelini teşkil eden ekonomik ve politik değerleri, kurguladığı uluslararası örgütler aracılığıyla tüm dünyaya yayarak, meşrulaştırması da gerekmektedir. Ancak Çin, NATO hariç, ABD hegemonyasının temelini teşkil eden örgütlerin tamamına üyedir. Bu örgütlere üye olmasının her şeyden önce ABD tarafından inşa edilen mevcut sistemi kabullenerek, meşrulaştırdığı iddia edilmektedir. Diğer taraftan bu örgütlerin karar alma mekanizmalarındaki ağırlığı da son derece düşüktür. Bunlara alternatif olarak kuruluşuna

öncülük ettiği Asya Altyapı Yatırım Bankası ile ŞİÖ gibi örgütlerin ise, ABD'nin öncülük ettiği kurumlara nazaran, gerek üye sayıları gerekse kapsadıkları alan açısından son derece yerel kaldıkları hususunda tartışmalar bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Neo-Gramşçıyan perspektiften Çin'in hegemonya durumu analiz edildiğinde, Çin'in halen bir hegemonun sahip olması gereken niteliklerin pek çoğuna haiz olmadığı hususu göz önünde bulundurulduğunda, en azından kısa vadede ABD'nin yerini alarak küresel bir hegemonya dönüşmesinin pek de mümkün olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Amadeo, K. (2018). *China's economic growth: cause, pros, cons, future*. (Erişim Tarihi: 02.02.2018), <https://www.thebalance.com/china-s-economic-growth-cause-pros-cons-future-3305478>.
- Arrighi, G. (2010). *Adam Smith Pekin'de: 21. yüzyılın soykütüğü*. (İ. Yıldız, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Balaam, D.N. ve Dillman, B. (2015). *Uluslararası ekonomi politığına giriş*. (N. Uslu, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- BBC (2015). *Çin'den dünya bankasına rakip: Asya altyapı yatırım bankası*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/06/150629_asya_altyapi_bankasi.
- Bieler, A. ve Morton, A. D. (2004). A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations. *Capital and Class*, (82), 85-113.
- Carroll, W. E. (2011). China in the shanghai cooperation organization: hegemony, multi-polar balance, or cooperation in central asia. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(19), 1-8.
- CNN (2018). *Çin'in 2017 ihracat ve ithalat rakamları belli oldu*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <https://www.cnnturk.com/ekonomi/dunya/cinin-2017-ihracat-ve-ithalat-rakamlari-belli-oldu>.
- Cox, R. (2013). Gramsci, hegemonya ve uluslararası ilişkiler. (S. Durgun, Çev.) E. Diri (Ed.), *Uluslararası ilişkilerde anahtar metinler* (ss. 551-567). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Demirtepe, M. T. ve Erdoğan, İ. (2013). Bölgesel Çıkarlar ve küresel hedefler odağında Şanghay İşbirliği Örgütü. M. T. Demirtepe & G. Özkan (Eds.), *Uluslararası sistemde orta Asya: dış politika ve güvenlik* (ss. 83-103). Ankara: USAK Yayınları.
- Deutsche Welle (2018). *Dünyada savunma harcamaları 2 trilyon dolara yaklaştı*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <http://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyada-savunma-harcamalar%C4%B1-2-trilyon-dolaraya-yakla%C5%9F%C4%B1-a-43611673>.
- Euronews (2016). *Türkiye'nin ortağı olduğu Asya altyapı yatırım bankası resmen faaliyete başladı*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <http://tr.euronews.com/2016/01/17/turkiye-nin-ortagi-oldugu-asya-altyapi-yatirim-bankasi-resmen-faaliyete-basladi>.
- Ferguson, N. (2011). *The West and the rest: the changing global balance of power in historical perspective*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/19251_090511ferguson.pdf.
- Fontana, B. (2013). *Hegemonya ve iktidar: Gramsci ve Machiavelli arasındaki ilişki üzerine*. (O. Gayretli, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Gilpin, R. (1999). *War and change in world politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (2016). *Uluslararası ilişkilerin ekonomi politığı*. (M. Duran ve diğerleri, Çev.) Ankara: Kripto Basım Yayım Ltd. Şti.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri*. (A. Cemgil Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Guillemette, Y. ve Turner D. (2018). *The long view: scenarios for the world economy to 2060*. OECD Economic Policy Paper No. 22. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <http://www.oecd.org/eco/growth/scenarios-for-the-world-economy-to-2060.htm>.
- Hu, S. (2007). Confucianism and contemporary chinese politics. *Politics & Policy*, 35(1), 136-153. doi: |<https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2007.00051.x>.
- Human Rights Watch (2019). *China Events of 2018*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/china-and-tibet#ea21f>.
- IMF (2018a). *China's economic outlook in six charts*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/07/25/na072618-chinas-economic-outlook-in-six-charts>.
- IMF (2018b). *IMF members' quotas and voting power, and IMF board of governors*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <https://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx>.
- Jacques, M. (2009). *When China rules the world*. New York: Penguin Books.
- Jawli N. (2016). South China Sea and India's Geopolitical Interests. *Indian Journal of Asian Affairs*, 29(1/2), 85-100.
- Kane, J. (2003). *Global civil society?*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keohane, R. O. (2005). *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press.

- Lahtinen, A. (2015). China's soft power: challenges of confucianism and confucius institutes. *Journal of Comparative Asian Development*, 14(2), 200-226. <https://doi.org/10.1080/15339114.2015.1059055>.
- Layne, C. (2008). *China's challenge to US hegemony*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <http://acme.highpoint.edu/~msetzler/IR/IRreadingsbank/chinauscontain.ch08.6.pdf>.
- Los Angeles Times (2017). *President Trump wants other members of NATO to pay their fair share. Here's what that would look like*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <http://www.latimes.com/nation/la-na-nato-defense-spending-2017-story.html>.
- Lu, R. (2014). *China's neo-confucianism*. (Erişim tarihi: 05.06.2018), <http://foreignpolicy.com/2014/01/07/chinas-neo-confucianism/>.
- MacDonald A. P. (2013). China's maritime strategy: a prolonged period of formulation. *Canadian Naval Review*, 8(4), 9-13.
- Mazarr, M. J., Heath, T. R. ve Cevallos, A. S. (2018). *China and the international order*. California: RAND Cooperation.
- Morton, D. M. (2011). *Gramsci'yi çözümlemek*. (B. Baysal, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Nye, J. (2011). *The future of power*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <http://www.lawac.org/speech-archive/pdf/1596.pdf>.
- OECD Observer (2017). *China's economy*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), http://oecdoobserver.org/news/fullstory.php/aid/5844/China_s_economy.html.
- Office of the United States Trade Representative (t.y.). *The People's Republic of China*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>.
- Sandıklı, A. (2010). China: future's superpower?. A. Sandıklı (Ed.), *China: a new superpower* (ss. 39-64). İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- Sarıöz Gökten, Y. (2013). *Hegemonya ilişkilerinin dünü bugünü ve geleceği: neo-Gramsci'ci bir bakış*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Sayın, Y. (2013). Konfüçyüs'ün yeniden keşfi ve Çin'in dış politikasında dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 223-237.
- Sayın, Y. (2014). *Confucianist transformation in the chinese foreign policy*. (Erişim tarihi: 05.06.2018), <http://www.strategicoutlook.org/asia---pasific/news-confucianist-transformation-in-the-chinese-foreign-policy-.html>.
- Sen, G. (2003). The United States and GATT/WTO system. R. Foot, S. N, MacFarlane & M, Mastanduno (Eds.), *US hegemony and international organizations: the United States and multilateral institutions* (ss. 115-139). New York: Oxford University Press Inc.
- Shah D. P. (2017). China's maritime security strategy: an assessment of the white paper on Asia-Pacific security cooperation. *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 13(1), 1-13. doi: 10.1080/09733159.2017.1317122
- Şimalçık, M. (2016). *Confucianism in chinese foreign policy: a strategic-cultural analysis of the south china sea dispute* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Groningen Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Hollanda.
- Smith, N. (2010). *Get used to it, America: we're no longer no. 1*. (Erişim Tarihi: 20.02.2019), <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2018-12-18/china-as-no-1-economy-to-reap-benefits-that-once-flowed-to-us>.
- Suzuki, S. (2010). The myth and reality of China's 'soft power'. I.Parmar & M. Cox (Eds.), *Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives* (ss. 199-215). New York: Routledge.
- The Spectator Index (2017). *GDP per capita (ppp) growth between 2012-2017*. (Erişim tarihi: 04.06.2018), <https://twitter.com/spectatorindex/status/946848333775228933>.
- The United Nations (2018). *Birleşmiş Milletler teşkilatı*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1m>.
- The World Bank (2018a). *International bank for reconstruction and development subscriptions and voting power of member countries*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), <http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IBRDCountryVotingTable.pdf>.
- The World Bank (2018b). *The World Bank in China*. (Erişim tarihi: 02.06.2018), <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview#1>.
- The World Bank (2018c). *GDP growth (annual %)*. (Erişim Tarihi: 19.02.2019), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>.
- Uzmanpara (2018). *Çin'in ABD'ye karşı 1,2 trilyon dolarlık tahvil kozu*. (Erişim tarihi: 04.06.2018), <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/cinin-abdye-karsi-1-2-trilyon-dolarlik-tahvil-kozu/78000/78132/>.
- Varrall, M. (2015). *Chinese worldviews and chinese foreign policy*. Sydney: Lowy Institute.
- Wallerstein, I. (1983). The three instances of hegemony in the history of the capitalist world-economy. *International Journal of Comparative Sociology*, 24(1-2), 100-108.
- Wallerstein, I (2014). *Dünya-sistemleri analizi: bir giriş*. (E. Abadoğlu ve N. Ersoy, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
- Wallerstein, I. (2015). *Amerikan gücünün gerileyişi: kaotik bir dünyada ABD*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Woods, N. (2003). The United States and international financial institutions: power and influence within the World Bank and the IMF, R. Foot, S. N. MacFarlane & M. Mastanduno (Eds.), *US hegemony and international organizations: the United States and multilateral institutions* (ss. 92-115), New York: Oxford University Press Inc.
- World Integrated Trade Solution (2018). *Top exporters and importers 2016*. (Erişim tarihi: 08.06.2018), <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/LTST/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country>.
- World Trade Organization (2013). *Part III: rules, norms and enforcement*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/historywto_06_e.pdf.
- World Trade Organization (2018). *Members and observers*. (Erişim tarihi: 07.06.2018), https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.
- Yazan, Y. (2017). Tanrı'nın elinin Avrupa'ya dokunuşu(!): büyük savaş çağında ABD'nin zamansız hegemonya girişimi ve "tarihin vetosu". B. Gülboy & B. Akkuş (Eds.), *Birinci Dünya Savaşı'nı anlamak: uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde analizler* (ss. 51-101). İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Zhao, Q. (2012). No war in the East China Sea. T. Arai, S. Goto & Z. Wang (Eds.), *Clash of national identities: China, Japan, and the East China Sea territorial dispute* (ss. 46-56). Washington: Wilson Center.

Kapitalizmin Finansallaşma Sürecinde Önemli Bir Sorun Olarak İşsizlik: Tartışma ve Analiz

Umut Üzar¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, 1980'li yıllarla birlikte etkisini önemli ölçüde artıran finansallaşma olgusu ve işsizlik arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu çerçevede öncelikle finansallaşmanın hangi kanallar üzerinden işsizliği etkileyebileceği tartışmasına yer verilmiş ve iki değişken arasındaki potansiyel bağlantılar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda verisi elde edilen 9 gelişmiş OECD ülkesinin 1980-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak ampirik analiz gerçekleştirilmiştir. Ampirik analiz çerçevesinde öncelikle delta testi ile değişkenlerin eğim katsayısının homojenliği test edilmiş, sonrasında yatay kesit bağımlılık sınaması gerçekleştirilmiştir. Uygun birim kök testi ile serilerin durağanlık mertebesinin belirlenmesinin ardından Westerlund eşbütünleşme ve Dumitrescu ve Hurlin nedensellik analizleriyle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki ve nedensellik araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, finansallaşma ve işsizlik oranı arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi ve çift yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir. Böylece finansal faaliyetlerin boyutu işsizliği, işsizlikteki değişimler de finansal kanallara olan bağımlılığı etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler

Finansallaşma • İşsizlik • Politik ekonomi • Makroekonomik politikalar • Panel veri analizi

Unemployment as a Significant Problem in the Process of Finance-dominated Capitalism: Debate and Analysis

Abstract

This study aims at revealing the relationship between unemployment and the phenomenon of financialization which has significantly increased its impact of the 1980s. Within this framework, firstly, the ways which financialization may affect unemployment was discussed and the potential relationship between these two variables was tried to be elicited. In this context, the empirical analysis was conducted by using annual data, obtained confidently, for 1980-2015 period of nine developed OECD countries. Within the scope of the empirical analysis, the homogeneity of slope coefficient of the variables was tested on the basis of delta test, and then cross-sectional dependency test was carried out. After the determination of the order of stationarity of the series by employing unit root-test, the long-term relationship and the causality between the variables was investigated by Westerlund co-integration and Dumitrescu and Hurlin causality analyses. According to the results obtained, there is a long-term co-integration and bi-directional causality between financialization and unemployment. Thus, size of financial activity effects unemployment and changes in unemployment also effects the dependency on financial channels.

Keywords

Financialization • Unemployment • Political economy • Macroeconomic policy • Panel data analysis

1 Sorumlu Yazar: Umut Üzar (Dr.), Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Trabzon, Türkiye. Eposta: umut.uzar@gmail.com ORCID: 0000-0003-3438-1422

Atf: Üzar, U. (2019). Kapitalizmin finansallaşma sürecinde önemli bir sorun olarak işsizlik: Tartışma ve analiz. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(1), 73-97. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0020>

Extended Summary

The 1980s were the beginning of a radical restructuring process in the political economy of contemporary capitalism. The erosion of real capital accumulation in the 1970s and crisis conjuncture in which capitalism faces were tried to be overcome with a paradigm shift. Thus, neoliberal ideology and its politics have replaced the Keynesian paradigm. In this context, global economic architecture (system) has witnessed the processes of neoliberalism, globalization and finally financialization, after 1980. Even though the concept of financialization is dealt with in different approaches and the extent of its scope makes it difficult to make a clear definition, it is defined that financialization is a process whereby financial markets, financial institutions, financial motive, and financial elites gain major power over economic policy design and economic outcomes (Epstein, 2005; Krippner, 2005; Palley, 2007a; Orhangazi, 2008a).

Another development observed in the world economy in simultaneously with the financialization process has been the increase in the unemployment rate. Mainstream economists generally explain the causes of unemployment by labor market rigidities, education level, and work motivation (Snowdon ve Vane, 2005, s.404; Gonzalez ve Sala, 2014, s.596). On the other hand, how financialization affects unemployment is not much included in the mainstream analysis.

Discussions on the causes and consequences of financialization have increased rapidly in recent times. Looking at the relevant literature, financialization studies are generally focused on real capital accumulation and growth (Stockhammer, 2004; Orhangazi, 2008b; Demir, 2008), crises (Akyüz ve Boratav, 2003; Lee ve Cheng; 2011) and income distribution (Van Arnum ve Naples, 2013; Flaherty, 2015; Stockhammer, 2017; Dünhaupt, 2017). On the other side, there have been deficiencies in the literature about a systematic analysis of how financialization can influence the unemployment rate through which mechanisms. This study is built on the view that the damage caused by the financialization process on real economic activities affects the job creation and unemployment rate. Within this framework, four different channels have been defined in which financialization will affect the unemployment rate in this study. The four potential explanations of the relationship between financialization and the unemployment rate are as follows:

- Shareholder value orientation on non-financial corporates (NFC)
- Income inequality caused by financialization
- the replacement of full employment macroeconomic policy with low inflation targeting policy
- Financial crises and its impacts on the real economy

These developments may affect the unemployment rate by eroding real capital accumulation and production capacity in the economy.

The aim of the study is to analyze the relationship between financialization and unemployment rate in 9 OECD countries¹ during 1980-2015 by means of panel co-

1 The countries investigated in the study are as follows: Austria, England, Finland, France, Germany, Holland, Italy, Sweden, and the United States.

integration and causality methods. The study is thought to contribute to the literature due to the lack of empirical analysis of the relationship between financialization and unemployment. In this study, the share of finance, insurance and real estate sectors (FIRE) in total value added is used as financialization variable. FIRE is a commonly used financialization variable because it is a comprehensive indicator (Van Arnum ve Naples, 2013; Flaherty, 2015; Darcillon, 2015). This data is gathered from EU-KLEMS. Unemployment rate (UNEMP) data is obtained from the World Bank World Development Indicators (WDI) database.

Firstly, homogeneity of the slope coefficient is carried out by way of delta test developed by Pesaran and Yamagata (2008). Thus, the slope coefficient is concluded to be homogeneous. Subsequently, the presence of cross-sectional dependence is revealed by Breusch and Pagan (1980) and Pesaran (2004) tests. Whether the series contains a unit root has been investigated via the second generation Pesaran (2007) CADF unit root test taking cross-sectional dependence into account. Both FIRE and the unemployment rate possess unit at levels but when the first-difference of the series is taken, both series become stationary. After finding that the series were stationary at first-difference, the long-term relationship between the variables is examined by Westerlund (2007) ECM test. According to Westerlund (2007) ECM, there is a long-term relationship between financialization and unemployment rate. In other words, the series are co-integrated. Finally, the causality relationship between the variables is examined by Dumitrescu and Hurlin (2012) panel causality test. It is found evidence of bidirectional causality between variables. In other words, financialization is the cause of unemployment and vice versa.

The results of the study show that financialization for the countries examined affects unemployment. In the financialization era, the decrease in real capital accumulation, shift of macroeconomic policies, the deterioration in income distribution and the financial crises may constitute the potential mechanisms of increasing the unemployment rate. Another important result of the study is the determination of causality from unemployment to financialization. The increasing unemployment rate creates people who are deprived of income. In the conjuncture where the unemployment rate rises, people have to use their savings or borrow from financial institutions to keep up their basic needs. Increasing borrowing through credit cards and consumer credits also may raise the share of the financial sector in value added.

These results may play an important role in policymaking. Firstly, the control and regulations on financial markets should be increased in these countries. This situation is very important in reducing the destructive effects of financialization. Secondly, The speculative activities of NFC's have to be reduced. Increasing real economic activities will create new job opportunities and reduce the unemployment rate. Finally, full employment policies should be returned.

Kapitalizmin Finansallaşma Sürecinde Önemli Bir Sorun Olarak İşsizlik: Tartışma ve Analiz

20. Yüzyılın son çeyreği, çağdaş kapitalizmin politik ekonomisinde köklü bir yeniden yapılanma döneminin başlangıcı olmuştur. 1970’li yıllarda sermaye birikiminin tıkanması ve kapitalizmin içinde bulunduğu çıkmaz yeni bir paradigmayla aşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda küresel iktisadi mimari; neoliberalizm, küreselleşme ve son olarak da finansallaşma süreçlerinin bir sonucu olarak finansa dayalı bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle serbestleşme, kuralsızlaştırma politikaları ve teknolojik yeniliklerin finansal alana uygulanması bu süreci hızlandırmış ve boyutlarını olağanüstü artırmıştır.

Dünya ekonomisinde finansallaşma süreciyle eş anlı gözlemlenen bir diğer gelişme ise işsizlik oranındaki yükselme olmuştur. İşsizlik oranının yükselmesi, üretim ve gelir kaybı gibi ekonomik; psikolojik travmalar gibi sosyal maliyetler yaratması nedeniyle toplumlar için oldukça önemli bir sorundur. İşsizliğin nedenlerine dair tartışmalara bakıldığında emek piyasası kurumlarındaki katılık, eğitim seviyesi ve çalışma motivasyonu vb. konular ön plana çıkmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005, s.404; Gonzalez ve Sala, 2014, s.596). Fakat 1980 öncesi özellikle gelişmiş ülkelerde, istihdam konusunda elde edilen kazanımların bu dönemle birlikte aşınmaya başlaması ve bahsedilen maliyetlerin giderek ağırlaşması, finansal kapitalizmi olağan bir şüpheli haline getirmiştir.

Son yıllarda finansallaşmanın neden ve sonuçlarına ilişkin tartışmalar hızla artmıştır. Çalışmaların sabit sermaye yatırımları ve büyüme (Stockhammer, 2004; Orhangazi, 2008b; Demir, 2008), krizler (Akyüz ve Boratav, 2003; Lee ve Cheng; 2011) ve gelir dağılımına (Van Arnum ve Naples, 2013; Flaherty, 2015; Stockhammer, 2017; Dühaupt, 2017) odaklandığı görülmüştür. Buna karşın finansallaşmanın istihdamı hangi mekanizmalar aracılığıyla ve nasıl etkileyebileceğinin sistematik analizi konusunda eksiklikler gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda öncelikle finansallaşma ve işsizlik arasındaki potansiyel bağlantıların açığa çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Çalışma, finansallaşmanın reel sektör yatırımları ve gelir dağılımındaki aşınma, iktisat politikalarındaki dönüşüm ve finansal krizler aracılığıyla işsizliği artırabileceği görüş ve ipuçları üzerine inşa edilmiştir. Buradan hareketle 1980-2015 dönemi için verisi elde edilen 9 gelişmiş OECD ülkesi, ekonometrik olarak analiz edilerek, finansallaşma ve işsizlik oranı arasındaki bağlantıların daha net bir biçimde ortaya konulması amaçlanmıştır.

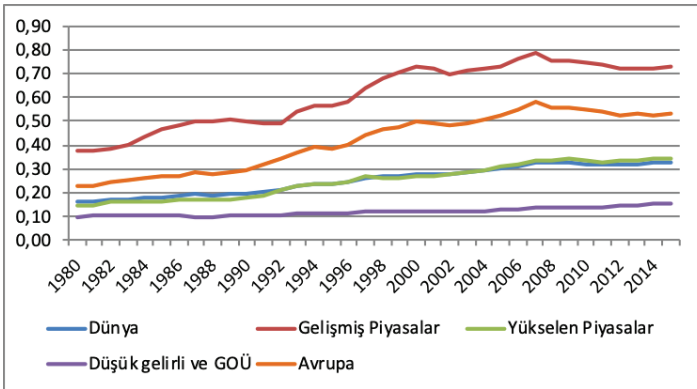
Çalışmanın geri kalan kısmı beş temel bölümden oluşmaktadır. Giriş niteliğindeki bu bölümü takip eden kısımda finansallaşma kavramının geniş ve karmaşık doğasına değinilerek, farklı ele alınışları incelenmiştir. Takip eden bölümde finansallaşma ve işsizlik arasındaki potansiyel mekanizmalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. İzleyen bölümde öncelikle kapsam, veri ve metodoloji hakkında bilgi verilerek, panel eşbütünlük ve nedensellik yöntemleriyle ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulguların değerlendirilmesi ve sonuç bölümleriyle tamamlanarak, elde edilen bulgular yorumlanmış ve bazı öneriler sunulmuştur.

Finansallaşma: Kavram ve Tartışma

Son çeyrek yüzyıla bakıldığında finansallaşmanın, politik ekonominin en popüler ve tartışmalı alanlarından biri olduğu görülmektedir. Keynesyen “Altın Çağ” döneminin

girdiği yapısal krizin bir sonucu olarak, reel ekonomide karlı yatırım olanaklarının azalması, finansal serbestleşme ve düzenlemelerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte finansallaşma olgusu da güçlenmeye başlamıştır. Kuşkusuz kavram üzerindeki tartışmalar, finansallaşmanın kapsamını genişletmekte ve onu karmaşıklştırmaktadır. Finansallaşma kavramının farklı şekillerde ele alınışı ve kapsamının genişliği, net bir tanımının yapılmasını zorlaştırır da en genel şekliyle, finansal piyasa, güdü, aktör ve kurumların, ulusal ve uluslararası düzeyde artan etkisi olarak tanımlanmaktadır (Epstein, 2005; Krippner, 2005; Palley, 2007a; Orhangazi, 2008a). Foster (2011, s.17), bildiği kadarıyla finansallaşma kavramının ilk olarak saygın Marksist dergilerden biri olan “Monthly Review” da bir kitap değerlendirme yazısında Bertram Gross tarafından kullanıldığını belirtmiştir. Aslına bakılırsa finansın ekonomiler içindeki önemli rolü çok daha eskiye dayanmasına karşın, popüler ve verimli bir çalışma alanı haline gelmesi 1970’li yıllara dayanmaktadır. 1970’li yıllarda başlayan krizler silsilesi, II. Dünya Savaşı’ndan 1960’lı yılların sonuna kadar uygulanan ve önemli kazanımların elde edildiği Keynesyen dönemi sona erdirmiştir. Keynesyen iktisadın zayıflamasıyla ortaya çıkan paradigma boşluğu kuralsızlaştırma, serbestleştirme ve piyasa temelli neoliberal politikalarla ikame edilmiştir. Öncelikle gelişmiş ülkelerde başlayan finansal serbestleştirme süreci, gelişmekte olan ülkeleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Böylece ekonomik büyüme ve tam istihdam hedeflerini önceleyen Keynesyen dönemde, uzun vadeli yatırım projelerini ucuz kredilerle destekleyen finans sistemi önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Petrol krizinin ağırlaştırdığı bir sorun olan kar oranlarının düşme eğilimi, enflasyon oranında yükselme ve sabit döviz kuru sisteminin çökmesi, spekülasyon yönü ağır basan finansallaşma sürecinin önünü açmıştır (Orhangazi, 2008a, s.145).

Şekil 1, IMF tarafından oluşturulan bir finansal gösterge olan finansal gelişme endeksinin (financial development index) yıllar içindeki seyrini göstermektedir. Bu bağlamda çeşitli bölgelerde ve dünyada finansallaşmanın yıllar içinde önemli bir güç kazandığını göstermesi açısından önemlidir. Finansal gelişme endeksi ülkelerin finansal kurumlar (financial institutions) ve piyasalarının (financial markets) derinliğini (depth), erişimini (access) ve verimliliğini (efficiency) yansıtan bir göstergedir. Görüldüğü üzere, gelişmiş piyasa ve Avrupa ülkelerinde 1980 yılından bu yana finansal kurum ve piyasalar

Şekil 1

Finansal Gelişme Endeksi

Kaynak: IMF International Financial Statistics

hızla derinleşmiştir. Yükselen piyasa ekonomilerinde finansal gelişme yüksek bir seviyede olmamasına karşın, yıllar itibariyle önemli bir artış sergilemiştir. Düşük geliri ve gelişmekte olan ülkelere bakıldığında finansal alanın yeterli seviyede derinleşemediği ve bu çerçevede finansal gelişmenin sağlanamadığı görülmektedir.

Finansal piyasaların küreselleşmesi, iktisat politikalarının yapımında finans sektörünün belirleyiciliği, sermaye birikiminin finansal piyasalar aracılığıyla sağlanması, banka temelli finansal sistemin sermaye piyasası temelli finansal sisteme kıyasla güç kaybetmesi ve finansal olmayan işletmelerin yönetim ilkeleri ve yatırım kararlarındaki değişimler, finansallaşma kavramı içinde yer almaktadır (Stockhammer, 2004; Orhangazi, 2008a; Lapavitsas, 2009). Ayrıca Monthly Review Okulu'nu temsil eden Sweezy ve Baran (2007), Foster ve Magdoff (2008) ve Harvey (2010), finansallaşmayı, kapitalizmin 1970 sonrası yapısal durgunluğunun aşılmasını sağlayacak toplam talep artışının bir unsuru olarak görmektedir. Bu geniş kapsama karşın, literatürde genellikle finansallaşmanın makro ve mikro düzeydeki sonuçlarına odaklanıldığı görülmektedir (Orhangazi, 2008a, s.135). Finansallaşmanın makro ve mikro düzeydeki sonuçları bu çalışma için oldukça önemlidir. Çünkü finansallaşma ve işsizlik arasındaki ilişki, bu mikro ve makro düzeydeki gerçekleştirmelerin reel üretim ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi aracılığıyla kurulmaktadır.

Finansallaşmanın makro düzeydeki sonuçlarını inceleyen çalışmalar, finansallaşma olgusunun sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Bu çerçevede finans piyasalarının giderek bu firmaların karar süreçlerinde etkinliğini artırmaları diğer yandan da finansal alandaki karların çekiciliği, bu süreci besleyen önemli faktörler olmuştur. Boyer (2000), Stockhammer (2004), Demir (2008) ve Orhangazi (2008b) yaptıkları çalışmalarda, reel kesim firmaların finans piyasalarıyla olan ilişkilerindeki değişimle birlikte, reel yatırımların güç kaybettiğine işaret etmişlerdir. Bu çalışmalarda finansallaşma kavramı, şirketlerin faaliyetlerini giderek finansal alana kaydırması ve sabit sermaye yatırımlarına ayrılan kaynakların azalması bağlamında kullanılmıştır.

İncelenen makro düzeydeki çalışmalarla birlikte finansallaşmayı mikro düzeydeki sonuçları üzerinden inceleyen çalışmalarda literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Lazonick ve O'Sullivan (2000), Froud ve ark. (2000), Bivens ve Weller (2004), Dallery (2009) ve Seo ve ark. (2016) finansallaşmayı, finansal olmayan şirketler ve bireyler özelindeki dönüşümü tasvir etmek amacıyla kullanmıştır. Çalışmaların ortak vurgusu, finansal sektörün, finansal olmayan şirketlerin yönetim ve yatırım stratejilerini radikal bir biçimde değiştirdiğidir. Lazonick ve O'Sullivan (2000, s.18), bu dönüşümü “topla ve yatır” (retain and reinvest) stratejisinden “küçül ve dağıt” (downsize and distribute) stratejisine geçiş olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda finansallaşma süreciyle birlikte finansal olmayan işletmelerin reel yatırımlara dayanan uzun vadeli bakış açısının yerini, finansal piyasalara dayalı kısa vadeli kar maksimizasyon prensipleri almıştır. Hissedar değeri yaklaşımı (shareholder value orientation) olarak adlandırılan bu süreçte, şirketlerin yönetiminde etkisini artıran kurumsal yatırımcıların çıkarları doğrultusunda hareket edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda firma kaynaklarının hisse fiyatlarını yükseltmek amacıyla hisse senedi geri alımı (stock buybacks), temettü (dividends) ve faiz (interest) ödemelerine ayrılması, finansal piyasalara önemli bir kaynak aktarımı yaratmaktadır.

Finansallaşma ve İşsizlik: Potansiyel Bağlantılara Kısa Bir Bakış

Altın Çağ döneminde istihdam konusunda sağlanan başarı, 1970’li yıllarla birlikte güç kaybetmiştir. 1970’li yıllarda patlak veren iki petrol krizinin etkisiyle, başta OECD ülkeleri olmak üzere, işsizlik oranında bir yükselme eğilimi başlamıştır (Phelps ve Zoega, 1998, s.782; Rowthorn, 1998, s.26). Bu krizlerle birlikte enflasyonun giderek önemli bir sorun haline gelmesi ve enflasyon oranının düşürülmesinin öncelikli iktisadi amaç haline dönüşmesi, tam istihdam hedefinin ikincil bir düzeye çekilmesine neden olmuştur. Böylece Keynesyen dönemin tam istihdam politikalarının yerini enflasyon ve finansal piyasalara odaklanan yeni bir politika çerçevesi almıştır¹ (Palley, 2007b, s.14-15). Tablo 1, bu olguyu desteklemektedir. 1960’lı yıllar ve 1970’lerin başında birçok gelişmiş ülkede işsizlik oranı düşük seyrederken, 1970’lerin sonuyla birlikte artmaya başlamıştır.

Tablo 1

İşsizlik Oranı (%): Keynesyen ve Neoliberal Dönem Arası Bir Karşılaştırma

	1960-4	1965-72	1973-79	1980-87	1988-95	1996-99	2002	2007	2015
Avustralya	2.5	1.9	4.6	7.7	8.7	7.9	6.3	4.3	6.0
Avusturya	1.6	1.4	1.4	3.1	3.6	4.3	4.3	4.8	5.7
Belçika	2.3	2.3	5.8	11.2	8.4	9.2	7.3	7.4	8.4
Kanada	5.5	4.7	6.9	9.7	9.5	8.7	7.7	6.0	6.9
Danimarka	2.2	1.7	4.1	7.0	8.1	5.3	4.5	3.8	6.1
Finlandiya	1.4	2.4	4.1	5.1	9.9	12.2	9.1	6.8	9.3
Fransa	1.5	2.3	4.3	8.9	10.5	11.5	8.7	7.6	10.3
Almanya	0.8	0.8	2.9	6.1	5.6	7.4	6.8	8.6	4.6
İrlanda	5.1	5.3	7.3	13.8	14.7	8.7	4.4	4.6	9.4
İtalya	3.5	4.2	4.5	6.7	8.1	9.9	7.4	6.0	11.
Japonya	1.4	1.3	1.8	2.5	2.5	3.9	5.4	3.8	3.3
Hollanda	0.9	1.7	4.7	10.0	7.2	4.5	2.8	3.1	6.8
Norveç	2.2	1.7	1.8	2.4	5.2	3.8	3.9	2.4	4.3
Yeni Zel.	0.0	0.3	0.7	4.7	8.1	6.8	5.2	3.6	5.3
Portekiz	2.3	2.5	5.5	7.8	5.4	6.0	5.1	7.9	12.4
İsveç	1.2	1.6	1.6	2.3	5.1	8.6	4.9	6.1	7.4
İsviçre	0.2	0.0	0.8	1.8	2.8	3.5	2.6	3.6	4.8
UK	2.6	3.1	4.8	10.5	8.8	6.8	5.1	5.2	5.3
ABD	5.5	4.3	6.4	7.6	6.1	4.8	5.8	4.6	5.2

Kaynak: Layard ve ark. (2005) ve Dünya Bankası (WDI)

Geleneksel makro iktisat teorisi, tam istihdam ve düşük/istikrarlı enflasyonun aynı anda gerçekleşmesinin mümkün olmadığını kurumsallaştırmıştır. Paradigma değişimi sonrası, işsizlik sorunu “doğal işsizlik oranı” çerçevesinde ele alınmıştır (Palley, 2007b, s.23; Palley, 2012, s.40; Gonzalez ve Sala, 2014, s.596). Doğal işsizlik oranı çerçevesinde para politikası uygulamalarının uzun vadede işsizlik oranını etkilemeyeceği belirtilmiştir.

1 Enflasyon ve işsizlik oranları arasındaki kısa dönem ödünleşim ilişkisinin teorik çerçevesini Philips Eğrisi oluşturmaktadır. Bu bağlamda enflasyon oranının düşürülmesi işsizlik oranını doğal seviyesinde tutmakla mümkündür. Bu durum aynı zamanda reel ücretlerinde belirli bir patikada kalmasını sağlamaktadır. Çünkü reel ücretlerdeki artışların enflasyonist etkileri, politika yapımcılar için bir sorun olarak görülmektedir (Palley, 2007b, s.21).

2 Phelps (1967) ve Friedman (1968), beklenen ve gerçekleşen enflasyonun eşitlendiği dengede gerçekleşen işsizlik oranını doğal işsizlik oranı olarak tanımlamışlardır. Enflasyon oranını hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) ise daha çok Keynesyen iktisatçılar tarafından kullanılan bir kavramdır. Aralarında bazı farklılıklar olmasına karşın birbirinden çok farklılaşmayan ve birbirini ikame eden kavramlar olarak kullanılmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005, s.403).

Bu yaklaşım ekonominin kurumsal yapısı tarafından belirlenen doğal işsizlik oranına otomatik ve hızlıca ulaşılacağına altını çizmektedir. Bu çerçevede para politikasının etkisizliği ve genişletici politikaların enflasyonist etkilerinin olacağı vurgusu, para politikalarının tam istihdam amacı çerçevesinde şekillenmesini engellemiştir.

Bu bağlamda doğal işsizlik oranı veya NAIRU (enflasyon artışına sebep olmayan işsizlik oranı) özelinde şekillenen ana akım yaklaşımlar, işsizlik sorunun temel belirleyicileri olarak emek piyasası kurumlarını, eğitim kalitesini ve düşük motivasyon seviyesini ön plana çıkarmaktadır (Gonzalez ve Sala, 2014, s.596). Böylece işsizlik oranındaki yükselme, emek piyasalarının esnekleştirilememesi, güçlü işçi sendikaları, işsizlik tazminatları ve yardımları, asgari ücret uygulaması ve istihdam koruma mevzuatları çerçevesinde açıklanmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005, s.403).

Emek piyasasındaki sorunların aşılmasında eğitim seviyesi, çalışma motivasyonu ve karlılık durumu önemli belirleyiciler olmasına karşın, üretken yatırım kapasitesindeki artışın iş yaratma ve işsizliği azaltma konusundaki işlevinin oldukça kritik olduğu belirtilmektedir (Rowthorn, 1995, s.27; Palley, 2007b, s.22; Assa, 2012, s.35; Gonzalez ve Sala, 2014, s.596-597). Bu çerçevede özellikle imalat sanayii ve ticarete konu olan malların üretimini gerçekleştirecek yatırım artışları, işsizlik oranını azaltma hususunda kritik bir rol oynayacaktır. Çünkü verimli yatırımlardaki artışlar ve bunun bir sonucu olarak gerçekleşecek istihdam artışı, gelirleri ve toplam talebi artıracaktır. Kazançların artması aynı zamanda beşeri sermayeyi güçlendirerek çalışanların donanımını yükseltecektir. Bu çerçevede gelir ve toplam talepteki artış, yeni yatırımları ve iş yaratımını teşvik edecektir.

Bu gerçekleştirmeler ışığında finansallaşma ve işsizlik arasındaki ilişki, temel olarak reel sermaye yatırımları aracılığıyla kurulmaktadır. Sermaye yatırımlarındaki artış, yeni iş olanakları yaratıp, istihdamın sürekliliğini sağlarken, var olan sabit sermaye yatırımlarının ortadan kaldırılması ise bazı işleri yok ederek işsizlik oranını artıracaktır. Bu çerçevede finansallaşma süreciyle birlikte, finansal olmayan şirketlerin finansal yatırımlardan elde ettiği karlılığın artması ve hissedarların artan etkisiyle birlikte kaynakların faiz/temettü ödemeleri ve hisse senedi geri alımına aktarılması, reel yatırımlar için ayrılan kaynakların azalmasına neden olmaktadır. Böylece finansallaşma çerçevesinde yeni yatırımlar yapma konusundaki isteksizlik ve mevcut reel faaliyetlerin terkedilmesi istihdam kapasitesini de önemli bir şekilde etkilemektedir.

Bu bağlamda finansallaşma, istihdam düzeyini farklı kanallar üzerinden de etkileyebilir. Palley (2007a, s.17), Argitis ve Michopoulou (2011, s.145-146) ve Stockhammer (2017, s.10), reel sektörden finansal sektöre gelir aktarımının, gelir dağılımını bozacağını vurgulamakta ve marjinal tüketim eğilimi yüksek olan kesimlerin yoksullaşmasıyla önemli bir toplam talep sorunun ortaya çıkacağını vurgulamaktadır. Böylece toplam talepteki azalma, yatırımları, istihdamı ve büyümeyi aşındırma potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte finansallaşma olgusunun iktisat politikalarının tasarımında yarattığı eksen kayması, işsizlik üzerinde potansiyel etkilere sahip olacaktır. Bu çerçevede tam istihdamdan ziyade enflasyonu hedefleyen ve bu yönde para ve maliye politikası oluşturan ekonomilerde, toplam talep ve iş yaratımı zayıflayacaktır. Palley (2007b, s.20), bu süreci makro politikaların sınıfsal karakterinin değişimi olarak tanımlamaktadır. Son olarak finansallaşmanın tetiklediği krizlerin yarattığı iktisadi durgunluk, kısa ve orta vadede önemli oranda işsizlik yaratabilmektedir (Assa, 2012, s.35).

Finansal Olmayan İşletmelerde Hissedar Değeri Yaklaşımı ve Artan Finansal Yatırımların İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Finansallaşma sürecinin hız kazanmasının başat unsurlarından biri de hissedar değeri yaklaşımıdır. Hissedar değeri yaklaşımı, finansal olmayan şirketlerin yönetim ve karar alma süreçlerinde meydana gelen değişim ve hissedarların süreçte oynadıkları önemli rolü betimlemektedir. 1980’li yıllarda neoliberal dönüşümün önemli figürleri olarak görülen Ronald Reagan ve Margaret Thatcher’ın iktisadi alandaki reformlarından biri olarak ilk kez ABD ve İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1990’lı yılların sonuna doğru ise Almanya, Fransa, Japonya ve İsveç gibi büyük çaplı şirketlere sahip ülkelerde hissedarların etkisi ön plana çıkmaya başlamıştır (Lazonick ve O’Sullivan, 2000, s.14). Hissedarların artan etkisi gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmayarak gelişmekte olan ülkelerde de kendini göstermeye başlamıştır (Bonizzi, 2013, s.89).

II. Dünya Savaşı’nı takiben başta gelişmiş ülkelerde iktisadi faaliyetler uzun vadeli bir perspektifle gerçekleştirilmiştir. Reel sermaye birikiminin öncelendiği bu dönemde elde edilen gelirler, yeni yatırımlara aktarılmış ve istihdam sürekli canlı tutulmuştur. Bu dönemde iktisadi büyüme oranında da önemli bir ivme yakalanmış ve dönem boyunca sürdürülebilir kılınmıştır. Bahsedilen çerçeve, ampirik sonuçlarla da oldukça tutarlıdır. 1961-1975 döneminde bir bütün olarak dünyanın yıllık ortalama büyüme oranı % 5,2 iken; finansallaşmanın ortaya çıkıp baskın bir figür haline geldiği 1980-2015 döneminde yıllık ortalama büyüme oranı % 2,9’a düşmüştür (Eşiyok, 2016, s.62).

Dünya ekonomisinde meydana gelen bazı gelişmeler, şirketlerin reel yatırımlar çerçevesinde şekillenen uzun vadeli hedeflerinin zayıflamasına neden olmuştur. Özellikle ABD’de şirketlerin birleşme ve ele geçirmelerle oldukça büyümesi, yatırım ve stratejik kararlarda bazı yavaşlamalara neden olmuştur. Aynı zamanda Almanya ve Japonya gibi yeni endüstri devlerinin giderek güçlenmesi rekabeti arttırmış, şirket yönetiminde stratejik bir değişimi gerekli kılmıştır (Lazonick ve O’Sullivan, 2000, s.15).

Bu bağlamda şirket yönetiminde kurumsal yatırımcılar giderek etkin bir konuma gelmiştir. Böylece kurumsal yatırımcıların şirket yönetimindeki gücü, şirket stratejilerine de yansımış ve istihdam kapasitesi yüksek, uzun vadeli yatırımlardan ziyade; kısa vadeli karlılık hedefleri ön plana çıkmıştır. Lazonick ve O’Sullivan (2000)’in “topla ve yatır” stratejisinden “küçül ve dağıt” stratejisine geçiş olarak tanımladığı bu süreçte, hissedarların çıkarları doğrultusunda şirketlerin hisse senedi fiyatlarını yükseltmek için hisse senedi geri alımları ile temettü ve faiz ödemeleri yükselmiştir³. Bu durum şirket karlarının finansal piyasalara aktarılan kısmını arttırmıştır. Böylece kısa vadede karlarını maksimize etmeye çalışan hissedarlar, şirket kaynaklarının önemli bir kısmına el koymuş ve reel yatırımlara ayrılacak fonların azalmasına neden olmuştur (Aglietta ve Breton, 2001, s.433; Stockhammer, 2004, s.727; Orhangazi, 2008a, s.158; Demir, 2008, s.1; Argitis ve Michopoulou, 2011, s.147; Hein ve Schoder, 2011, s.696; Köhler ve ark. 2016, s.8; Döğüş, 2018, s.46).

3 Belirtilmesi gereken bir unsurda, işletme yöneticilerinin ve hissedarların çıkarlarının her zaman uyumlaştırılmayacağıdır. Böyle bir durumda iki seçenek oluşmaktadır. İlki, yönetici ve hissedar çıkarlarının aşgari müşterekte örtüşürülmesidir. Bunun için yöneticilere bir hisse opsiyonu sunulması, hisse senedi fiyat artışlarından faydalanması sağlanmıştır. İkincisi ise yöneticilerin alacağı yanlış kararlarının bir ceza mekanizmasına tabi tutulmasıdır. Bu çerçevede kurumsal yatırımlar, hisse senetlerinin çoğunluğunu satın alıp şirketi ele geçirecek, yöneticileri görevlerinden uzaklaştırabilir (Gillan, 2006, s.391; Orhangazi 2008a, s.150; Dallery, 2009, s.502).

Finansal faaliyetlerdeki artan karlılık, finansal olmayan işletmelerin finansal piyasalarla bütünleşmesinin bir diğer biçimi olmuştur. Ana faaliyetlerinde elde edemediği karları, özellikle yüksek faiz geliri ve egzotik finansal ürünler aracılığıyla sağlaması, işletmelerin reel faaliyetlerinde bir zayıflamaya neden olarak, finansal faaliyetlerini artırmıştır. Böylece belirsizlik ve risk taşıdığı düşünülen reel yatırımlar giderek azalmaya başlamıştır.

Hissedar değeri yaklaşımı ve finansal aktivitelerden sağlanan karlar, finansal olmayan işletmelerin temel faaliyet alanları olan reel sektör yatırımlarını zayıflamaktadır. Bu bağlamda mevcut faaliyetler ve yeni yatırımlardaki azalma emek piyasası ve istihdam üzerinde bazı etkiler yaratmaktadır. Bu durum iş kayıplarına ve yeni işlerin yaratılmamasına neden olmaktadır. Özellikle imalat sanayiindeki durgunluk, sendikalaşma oranı yüksek ve görece yüksek ücretli iş olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte bu sektördeki istihdam kaybının yükselen finans ve nitelik gerektirmeyen hizmet sektörleriyle telafi edilmeye çalışılması bazı riskleri de beraberinde getirmektedir (Tridico, 2012, s.26). Bu sektörlerde işlerin çok kalıcı olmaması, ücretlerin düşük olması ve ekonomideki bir durgunluk karşısında işlerin hızlı bir şekilde kaybolma riski, emeği olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede hissedar değeri yaklaşımı ve artan finansal karlılık nedeniyle reel yatırımlarının giderek azalması, emek piyasalarını olumsuz etkileyerek, işsizlik oranını yükseltebilecektir.

Önemli bir diğer husus da küreselleşme, neoliberalizm ve finansallaşma olgularının dönüştürdüğü insan kaynakları yönetimidir. Yeni insan kaynakları politikalarıyla birlikte kurumsal şirketler, maliyetlerini minimum düzeye çekerek, kar payını yükseltmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda hissedarların şirket yönetiminde etkin olmaya başlamasıyla, çalışan sayısı en aza indirilmiş ve iş güvencesi olabildiğince azaltılmıştır (Darcillon, 2015, s.480). Böylece ele geçirme, devralma ve özelleştirmelerin hızlandığı bu süreçte öncelikle emek piyasaları esnekleştirilmiş, çalışan sayısı azaltılmış, işe alımlarda “tam zamanında işe alım” (in-time hiring) stratejisi (Khemraj ve ark., 2006, s.8) uygulanmıştır. Tüm bu gelişmeler emekten tasarruf edilmesine neden olarak istihdam olanaklarını azaltmış ve işsizliğin belirli bir patikaya yerleşmesine neden olmuştur.

Finansallaşmanın Neden Olduğu Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Gelir dağılımı çalışmalarında temel belirleyiciler olarak emeğin ve servetin dağılımı, faktör fiyatları, eğitim politikası, makroekonomik ve demografik faktörler, kayıt dışı çalışma ve sosyal normlar ön plana çıkmaktadır (Özgüler, 2014, s.64-67). Bu çerçevede gelir dağılımı çalışmalarında finansallaşma olgusu genellikle ihmal edilmiş ve iki değişken arasındaki potansiyel ilişki çok az analiz edilmiştir. Buna karşın finansallaşma seviyesi ve gelir dağılımı bozukluklarının çok keskin olduğu bir konjonktürde patlak veren 2008 Küresel Krizi sonrası konuya olan ilgi hızla artırmıştır (Stockhammer, 2012, 2017; Köhler ve ark., 2016; Dünhaupt, 2017; Üzar, 2017).

Neo-klasik geleneğe bağlı ana akım yaklaşımlar, genellikle finansal derinliğin kaynak kısıtını ve maliyetleri azaltıp, girişimciliği teşvik ederek, iktisadi faaliyetleri ve gelir dağılımını iyileştireceğini vurgular (Mishkin, 2011, s.23). Diğer yandan heterodoks iktisatçılar, finansallaşma ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu ele alış biçimine göre finansal sektörün artan gücü, çeşitli kanallar aracılığıyla gelir dağılımını bozmaktadır. Palley (2007a, s.3), hissedar değeri yaklaşımı çerçevesinde reel

sektörden finans sektörüne bir gelir transferi olduğunu ve ücretler ile verimlilik artışlarında makasın ücret aleyhine açılmasının gelir dağılımını bozduğunu belirtmiştir. Hein (2015, s.921), finansallaşmanın gelir dağılımı üzerindeki potansiyel etkisini kapsamlı bir şekilde ele alarak, yedi potansiyel olgu tanımlamıştır: (i) artan hissedar değeri yaklaşımı ve kısa vadeli yönetim anlayışı, (ii) yükselen temettü ödemeleri, (iii) artan faiz oranları ve ödemeleri, (iv) yönetici ve CEO gelirlerindeki yükselme, (v) finansal olmayan şirketlerin finansal piyasalara artan ilgisi, (vi) birleşme ve ele geçirmeler, (vii) uluslararası ticaret ve finansın serbestleşmesi gelir dağılımını bozmaktadır. Dünhaupt (2017, s.289-290), ticaret ve finansal işlemlerin küreselleşmesi ve hissedar değeri yaklaşımını ön plana çıkarmaktadır. Stockhammer (2012, s.54-55), finansal küreselleşmeye dikkat çekerek, siyasal ve iktisadi gücün emekten sermayeye evrildiğini vurgulamış ve ücretlerdeki aşınmanın gelir dağılımını bozduğuna işaret etmiştir.

Literatürde gelir eşitsizliği ve işsizlik arasındaki ilişkinin yönüne bakıldığında, işsizliğin bir neden, gelir eşitsizliğinin bir sonuç olduğu vurgulanmaktadır (Monfort ve ark., 2018; Stiglitz, 2016; OECD, 2015). İşsizliğin ilk etkisi kişiyi gelir elde ediniminden yoksun bırakarak gelir kaybı yaratmasıdır. İşsizlik oranının yüksek olduğu ülkelerde, gelir kaybı yaşayan kişilerin fazla olması gelir dağılımını bozacaktır. Bu bağlamda gelir eşitsizliği ve işsizlik arasında bu tür bir nedensellik ilişkisiyle birlikte, yüksek eşitsizliklerden işsizlik oranına bir nedensellik ilişkisinin olduğu da söylenebilir. Stockhammer (2015), özellikle ücret gelirlerinin aşındığı ve eşitsizliklerin yükseldiği ücret-çekişli (wage-led) bir ekonomide⁴, tüketim talebinde meydana gelen azalmanın makroekonomik istikrarı olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir. Marjinal tüketim eğilimi yüksek olan ücretlilerin tüketim harcamalarının azalması, iktisadi aktiviteleri durgunlaştırarak istihdam kayıplarının yaşanmasına neden olabilecektir (Palley, 2016, s.15).

Teorik olarak finansallaşmanın gelir dağılımı ve toplam talep üzerindeki etkisi oldukça mantıklı görünmesine karşın, aynı zamanda finansal kısıtlamaların azalmasının bu olumsuzları telafi edici bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Artan eşitsizlikler ve bunların toplam talep ve dolayısıyla istihdam potansiyeli üzerindeki etkileri borçlanma aracılığıyla zayıflayabilir. Finansallaşmanın önemli sonuçlarından biri de azalan finansal kısıtlamalar nedeniyle yükselen hanehalkı borçluluğudur (Palley, 2012, s.41). Bu çerçevede özellikle emekçiler gelir dağılımındaki bozulmanın yarattığı olumsuz etkiyi, finansal piyasalardan borçlanarak azaltmakta ve yaşam standartlarını sürdürececek harcamaları yapabilmektedir.

Finansallaşmayı Önceleyen İktisat Politikalarının İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Bretton Woods konferansından 1980 öncesine kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikalarının merkezinde tam istihdam ve kalkınma gibi hedefler olmuştur. Tam istihdam ve kalkınmayı destekleyen politikalar, ücret ve verimlilik artışlarını birbirine yaklaştırırken, ücretlerdeki iyileşme özellikle hanehalkı tüketim harcamalarını teşvik ederek, toplam talep, yatırımlar ve yurtiçi hasılayı yükseltmiştir.

⁴ Bu çözümlenme, ilgili ekonomide toplam talebin ücret çekişli olması halinde geçerlidir. Eğer ekonomi kar-çekişli (profit-led) ise, ücret payındaki azalma, tüketim talebini azaltmasına karşın, yatırım talebini artıracaktır. İşte bu noktada, gelirdeki yani iktisadi aktivitelerdeki toplam değişim, talep yapısının ücret veya kar çekişli olmasına göre değişecektir (Stockhammer, 2015, s.943). Onaran ve Obst (2016), bu tartışmayı merkeze aldıkları çalışmasında, toplam talep, büyüme ve dolayısıyla istihdamın motoru olarak ücret artışlarının önemine işaret etmişlerdir.

1970'li yıllardaki iktisadi ve toplumsal çalkantılar, Keynesyen büyüme modelini ortadan kaldırmıştır. Başta finansal piyasalar olmak üzere her türlü deregülasyon ve serbestleşme politikaları, iktisadi hedeflerin de değişmesine neden olmuştur. Petrol krizlerinin ağırlaştırdığı enflasyon problemi ve sermaye birikiminin giderek finansal kanallardan elde edilmesi, tam istihdam hedefinin terkedilerek yerine düşük enflasyon oranı hedefinin konulmasına neden olmuştur (Üzar, 2017, s.107). Enflasyonun başta gelişmiş ülkeler olmak üzere gerçek bir sorun olmasının yanı sıra, finansal piyasaların küresel entegrasyonu ve yabancı sermaye hareketlerinin sorunsuz bir şekilde sağlanması düşük ve istikrarlı enflasyon oranı hedefinin merkeze yerleştirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede finansal araçlar aracılığıyla elde edilecek kazançların enflasyon karşısında aşınması, yatırımcıların motivasyonunu azaltacak ve yüksek enflasyona sahip ülkenin finansal piyasalarındaki yatırımlarını durduracaktır (Epstein, 2013, s.274; Stiglitz, 2016, s.316). Bu bağlamda enflasyon hedeflemesi çerçevesinde uygulanacak sıkı enflasyonist politikalar, ülkelerin kredi notunu yükselterek sermaye girişlerinin devamlılığını sağlayacak ve finansman olanaklarını çeşitlendirecektir (Üzar, 2017, s.124).

Bu çerçevede finansallaşmanın emek ve finansal sermaye arasındaki güç dengesinde yaratmış olduğu polarizasyon, iktisat politikalarının emek yanlısı bir çizgide oluşmasını engellemiştir. Finansal kurumların artan iktisadi ve politik gücü, iktisat politikalarında enflasyon hedeflemesini ön plana çıkarmasının yanı sıra, küresel bütünleşme, düzensizleştirme, serbestleşme, özelleştirme ve sendikaların zayıflamasında önemli bir katalizör olmuştur (Palley, 2016, s.11). Başta özelleştirme ve sendikaların zayıflamasının ekonomik sonuçları, emeğin pazarlık gücünün azalması, esnek ve yarı zamanlı çalışmanın yaygınlaşması ve düzenli işlerin giderek ortadan kaybolmasıdır.

Bu çerçevede finansallaşma çağında meydana gelen politika değişimlerinin istihdam düzeyini etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Çünkü doğal işsizlik oranı çerçevesinde kurumsallaşmış iktisadi anlayış, enflasyonu öcelemede ve istihdam politikalarına yeterince eğilmemektedir. Bir yandan neoliberalizm, küreselleşme ve finansallaşmanın iş yaratımı konusundaki başarısızlığı işsizlik oranını etkilerken, diğer yandan finansal akışkanlık için oldukça tehlikeli olan enflasyon oranını kontrol altına almak için uygulamaya konulan sıkı para ve maliye politikaları, bir noktada tüketim ve yatırım harcamalarını etkileyerek, istihdamı aşındırabilmektedir.

Finansal Krizlerin İşsizlik Üzerindeki Etkisi

Finans sektörünün diğer sektörlerle kıyasla artan etkisi, bazı istikrarsızlıkları da beraberinde getirmekte ve bu istikrarsızlıkların reel ekonomiye yayılmasına neden olmaktadır. Finansal kuralsızlaştırma ve serbestleşme, gölge bankacılık sistemi gibi yeni finansal araçların ortaya çıkmasını ve yeni finansal araçların yaratılmasını sağlamıştır. Sektörün bu şekilde giderek büyümesi ve karmaşıklaşması, finansal piyasaları kırılganlaştırmakta ve kriz eğilimini güçlendirmektedir (Lee ve Cheng, 2011, s.21). Bu çerçevede Minsky (1992, s.8), finansal istikrarsızlık hipotezinde kapitalist ekonomilerin bir madeni paranın iki yüzü gibi istikrar yaratan ve o istikrarı bozan bir finansal yapıya sahip olduğunu belirtmiş ve sisteme içsel bir şekilde istikrarlı bir yapıdan istikrarsız bir yapıya sürükleneceğini vurgulamıştır.

Finansallaşmanın yaklaşık son 30-40 yıldır filizlenip giderek güçlenmesinde, finansal

denetim ve düzenlemelerin azaltılması ve teknolojik gelişmelerin sektöre entegre edilmesi başat rol oynamıştır. Finansal denetim/düzenlemelerin kaldırılması ve teknolojik gelişmeler sermaye hareketlerinin tüm dünyada oldukça aktif bir şekilde hareket etmesini sağlamış, türev araçlar ve menkul kıymetleştirme gibi karmaşık finansal araçların tasarımını sağlamıştır. Finansallaşma çağındaki tüm bu gelişmeler, yabancı sermaye hareketlerinin ulusal piyasalara çok hızlı giriş ve çıkış yapmasına, risk iştahının yükselmesine, finansal araçların giderek çeşitlenmesine, kredi arzının artmasına, bankaların yüksek kaldıraç oranlarıyla çalışmasına ve borçluluğun yükselmesine neden olmuştur. Bahsedilen bu gelişmeler kaçınılmaz bir şekilde makro göstergeleri etkilemekte ve piyasalarda risklerin birikmesine yol açmaktadır. Sermaye hareketlerinin hızlı bir biçimde ulusal sınırlar içinde hareket etmesi başta döviz kuru ve faiz olmak üzere birçok iktisadi değişkende önemli dalgalanmalar yaratır. Çeşitlenen finansal enstrümanlar (türev ürünler, menkul kıymetleştirme) ve sermaye hareketlerindeki artışa paralel bir şekilde iç piyasalarda bollaşan döviz, bankaları yüksek kaldıraçla çalışma noktasında motive eder ve yurtiçi kredi arzı giderek artar. Giderek daha fazla iktisadi ajan finansal piyasalar tarafından içerilir ve ilişkiler giderek karmaşıklaşır. Bir noktadan sonra finansal risklerin giderek birikmesi, finansal kırılganlığı artırarak, finansal krizlerin patlak vermesine neden olur.

Bu bağlamda Minsky (1992)'nin bahsettiği gibi ekonomilerin iyi olduğu dönemler, artan risk iştahı ve kredi genişlemesiyle tasvir edilebilir. Bu gelişmeler bir noktadan sonra sistemde kırılganlıklar yaratır ve onu istikrarsızlaştırır. Bu noktada yabancı sermaye, kur artış riskinden korunmak için elindeki yerli para cinsinden olan finansal varlıkları dövize çevirerek, ülkeyi terk eder. Bu bağlamda finansal sermayenin hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmesi, kurlar üzerindeki baskıyı daha da artırarak, faizlerin yükselmesine ve/veya merkez bankasının döviz rezervlerinin azalmasına neden olur. Ayrıca finansal krizin patlak vermesiyle birlikte kredi riskinde meydana gelecek artış, yurtdışı piyasalardan borçlanma olanağını azaltacaktır. Böylece kaynak kısıtındaki artış bankaların kredi koşullarını sıkılaştırarak, kredi kullanımını azaltacaktır (Özatay, 2015,s.32).

Tüm bu gerçekleştirmeler ekonomide yatırım ve tüketim harcamalarının azalmasına neden olacaktır. Toplam talep ve iktisadi aktivitelerde gerçekleşen aşınma ise kaçınılmaz bir şekilde üretim, istihdam ve geliri azaltacaktır. Belirtilmesi gereken önemli bir unsur, iktisadi aktivitelerdeki azalma ve işsizliğin yükselmesinin eşanlı gerçekleşmeyeceğidir. Kriz dönemlerinde iktisadi büyümede gerçekleşen aşınma hemen işsizliği yükseltmemekte, etkisini gecikmeli bir şekilde göstermektedir. Keza kriz sonrası gerçekleşen canlanma sürecinde de, iktisadi büyümedeki artış, işsizliği gecikmeli bir şekilde azaltmaktadır.

Kapsam, Veri, Metodoloji ve Analiz

Kapsam, Veri ve Metodoloji

Finansallaşma olgusu, çeşitli mekanizmalarla işsizlik oranını etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Finansallaşmanın sonuçlarına odaklanan literatüre bakıldığında kavramın daha çok sabit sermaye yatırımları ve büyüme (Stockhammer, 2004; Orhangazi, 2008b), krizler (Akyüz ve Boratav; 2003; Lee ve Cheng, 2011) ve gelir dağılımıyla (Van Arnum ve Naples, 2013; Flaherty, 2015; Darcillon, 2015; Tunalı ve Özdemir, 2017; Stockhammer, 2017, Dünhaupt, 2017) ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu çerçevede politik ekonomi perspektifinden ele alınan finansallaşma çalışmalarının işsizlik üzerindeki

etkisi arka planda kalmış ve sistematik bir çerçevede çok az analiz edilmiştir. Literatürde bu bağlamda yapılan kısıtlı çalışmalara bakıldığında finansallaşmanın işsizlik oranını artırdığı bulgulanmıştır (Assa, 2012; Gonzalez ve Sala, 2014). Bu nedenle bu çalışma, doğrudan ilişkilendirilmeyen finansallaşma ve işsizlik ilişkisi arasında daha fazla ampirik kanıt elde edilmesini, diğer çalışmalarda detaylı analiz edilmeyen teorik bağlantıların saptanmasını ve Türkçe politik ekonomi literatürünün zenginleştirilmesini amaçlamakta ve bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışmada, finansallaşma ve işsizlik arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana serpilip gelişmeye başlayan finansallaşma olgusunun işsizlik üzerindeki etkisi 1980-2015 dönemi için verisi elde edilen 9 OECD ülkesi bağlamında analiz edilmiştir. Analiz döneminin Keynesyen paradigmanın iflasını takip eden 1980'lerden günümüze kadar uzanması, finansallaşmanın tarihsel serüvenini ve etkisini detaylı bir şekilde kapsamını sağlamaktadır. Çalışma kapsamına alınan ülkeler, finansallaşma boyutlarından dolayı finansallaşma çalışmalarında genellikle analize dâhil edilen ülkelerden oluşturulmuştur.

Tablo 2

Analiz Kapsamına Alınan Ülkeler

Seçilmiş OECD Ülkeleri		
Almanya	Finlandiya	İngiltere
Amerika Birleşik Devletleri	Fransa	İsveç
Avusturya	Hollanda	İtalya

Çalışma kapsamında finansallaşma değişkeni olarak EU-KLEMS⁵ (Avrupa Birliği İstatistik ve Analiz Projesi) veri tabanının sağladığı verilerden hesaplanan toplam katma değer içindeki finans, sigorta ve gayrimenkul sektörlerinin (FIRE) payı kullanılmıştır. Kapsamlı bir veri olması nedeniyle FIRE'in toplam katma değer içindeki payı yaygın bir finansallaşma göstergesi olarak kullanılmaktadır (Van Arnum ve Naples, 2013; Flaherty, 2015; Darcillon, 2015). Çalışmanın merkezinde yer alan işsizlik olgusunu temsilen, Dünya Bankası World Development Indicators (WDI) veri tabanından elde edilen işsizlik oranı (UNEMP) verileri kullanılmıştır.

Tablo 3

Tanımlayıcı İstatistikler

	UNEMP	FIRE
Ortalama	7.1698	0.1465
Medyan	7.2920	0.1415
Maksimum	16.5830	0.2082
Minimum	1.6000	0.0869
Standart Sapma	2.5468	0.0263
Skewness	0.4022	0.3213
Kurtosis	3.3593	2.6598
Jargue-Bera	10.4796	7.1383
Olasılık	0.0053	0.0281

Tablo 3, değişkenlere ait 9 ülkeyi kapsayan ve 1980-2015 yılları içeren tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. İstatistiklere bakıldığında, işsizlik oranının en küçük değerinin % 1.6, en yüksek değerinin % 16.58 ve ortalamasının ise % 7.16 olduğu

5 EU-KLEMS, 1970 yılından itibaren Avrupa Birliği üyesi ülkelerin iktisadi verilerini oluşturmayı amaçlayan ve OECD'nin desteğiyle kapsamını genişleten bir proje ve data kaynağıdır.

görülmektedir. Dönemler ve ülkeler itibarıyla toplam katma değer içinde FIRE'in payı en düşük % 8, en yüksek % 20.82'dir. Değişkenin ortalaması ise % 14.65'dir. Öte yandan FIRE'a ait istatistiklere bakıldığında, zamanla finansallaşmanın önemli bir ivme kazandığı söylenebilir.

Bahsedildiği gibi, politik ekonomi perspektifinden finansallaşma olgusunu ele alan çalışmalar işsizlik olgusunu genellikle ikincil bir düzeyde ele almıştır. Sistemik analiz konusundaki bu eksikliğin giderilmesi amacıyla çalışmada panel veri ekonometrisinden yararlanılarak eşbütünleşme ve nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Homojenlik sınaması Gauss 10, nedensellik analizi Eviews 9 ve diğer analizler Stata 14 paket programı aracılığıyla yapılmıştır.

Ekonometrik Analiz

Finansallaşma ve işsizlik arasındaki etkileşimin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada, değişkenler arasındaki ilişkinin ekonometrik olarak incelenmesi, daha sağlam kanıtların elde edilmesine yardımcı olacaktır. Bu çerçevede öncelikle UNEMP ve FIRE serilerine homojenlik testi uygulanacak, sonrasında yatay kesitsel bağımlılığın olup olmadığı incelendikten sonra buradan elde edilen bilgiyle, uygun birim kök testleri yapılacaktır. Son aşamada ise panel eşbütünleşme analiziyle değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı saptanmaya çalışılarak nedenselliğin yönü incelenecektir.

Panel eşbütünleşme analizinin gerçekleştirilmesi, verinin niteliği ve boyutu gibi birçok faktöre bağlıdır. Örneğin zaman periyodunun (T), birim boyutundan (N) daha kısa olduğu veri setlerinde rassal ve sabit etkiler modelleri gibi geleneksel panel veri yöntemleri daha uygundur. Bununla birlikte T>N olduğu durumlarda, veri setinin içeriği zaman serilerine yaklaşımdır. Böylece seriler genellikle birim kök içermekte ve sahte regresyon sorunu oluşmaktadır.

Homojenlik Sınaması

Panel eşbütünleşme modellerinde eğim parametresinin birimlere göre homojen ya da heterojen olması model çıktısının yorumlanması bakımından oldukça önemlidir. Bu çerçevede öncelikle homojenlik testi yapılarak analize başlanmalıdır (Doğanay ve Değer, 2017, s.133). Swamy (1970), eğim katsayılarının homojen olup olmadığını belirlemek amacıyla Swamy istatistiği (\check{S}) olarak bilinen bir test geliştirmiştir. Swamy (1970) istatistiği, denklem 1'deki gibi hesaplanmaktadır:

$$\check{S} = \sum_{i=1}^N (\hat{\beta}_i - \bar{\beta})' \hat{V}_i^{-1} (\hat{\beta}_i - \bar{\beta}) \quad (1)$$

K(N-1) serbestlik derecesi ve χ^2 dağılımına sahip test istatistiğinde, $\hat{\beta}_i$ regresyondan elde edilen en küçük kareler tahmincisini, $\bar{\beta}$ ağırlıklı grup içi tahmincisini ve \hat{V}_i^{-1} ise tahmincilerin varyansları arasındaki farkı ifade etmektedir (Tatoğlu, 2017, s.247).

Pesaran ve Yamagata (2008), Swamy testini geliştirerek, büyük panel veri setleri için delta testini önermiştir. Eğim katsayılarının homojen olup olmadığı bilgisi, Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen ve denklem 2'de gösterilen delta testi aracılığıyla sağlanmaktadır.

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\check{S} - k}{\sqrt{2k}} \quad (2)$$

Aşağıda gösterilen denklem 3, delta test istatistiğinin bazı düzeltmelerini içeren ve homojenlik ve heterojenlik tercihinde kullanılacak istatistiki değeri veren düzeltilmiş delta test istatistiğini göstermektedir.

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\check{S} - k}{\sqrt{Var(T, k)}} \quad (3)$$

Denklem 2 ve 3'teki değişkenlere bakıldığında, N gözlem sayısını, \check{S} Swamy istatistiğini, k açıklayıcı değişken sayısını ve $Var(T, k)$ ise varyansı ifade etmektedir. Bu bağlamda delta testinde boş ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

$H_0 =$ Eğim katsayısı homojendir.

$H_a =$ Eğim katsayısı heterojendir.

Bu bağlamda denklem 2 ve 3 aracılığıyla elde edilen test istatistiklerinin yardımıyla boş veya alternatif hipotez tercih edilecektir. Alternatif hipotezin kabul edilmesiyle eğim katsayısının heterojen, tersi durumda ise homojen olduğuna karar verilecektir.

Tablo 4
Delta Testi Sonuçları

	UNEMP-FIRE	
	İstatistik	Olasılık
Delta Tilde	-1.890	0.971
Delta Tilde Adj.	-1.971	0.976

Tablo 4, delta testi sonuçlarını göstermektedir. Düzeltilmiş değer dikkate alındığında, olasılık değerinin %10'dan yüksek olduğu görülmekte, bu çerçevede UNEMP ve FIRE değişkenlerine ait eğim katsayısının homojen olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yatay Kesitsel Bağımlılık Sınaması

Homojenlik testinin ardından, analizin ikinci aşaması hata terimlerinin birimlere göre bağımlı olması anlamına gelen yatay kesitsel bağımlılık içerip içermediğinin tespit edilmesidir. Çünkü yatay kesitsel bağımlılığın varlığı, elde edilen sonuçları etkileyecek ve analizlerin hatalı olmasına sebep olacaktır. Bu bağlamda yatay kesitsel bağımlılığın tespiti, serilerin durağanlık analizlerinde uygulanacak birim kök testlerinin farklılaşmasına da neden olmaktadır. Eğer ele alınan serilerde yatay kesitsel bağımlılık yoksa birinci nesil birim kök testleri uygulanabilir. Fakat seriler yatay kesitsel bağımlılığa sahipse, bu korelasyonu dikkate alan ikinci nesil birim kök testleri uygulanmalıdır (Baltagi, 2005, s.238). Çalışmada yatay kesitsel bağımlılığın olup olmadığının tespiti, Breusch-Pagan (1980) LM testi ve Pesaran (2004) CD_{LM} testleri aracılığıyla yapılacaktır.

Breusch-Pagan (1980) test istatistiği denklem 4'de gösterildiği şekliyle hesaplanmaktadır:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (4)$$

Denklem 4'te T zaman boyutunu, N gözlem sayısını ve $\hat{\rho}_{ij}^2$ ise her i için, en küçük kareler yöntemi aracılığıyla elde edilen kalıntılar arasındaki korelasyonu belirtmektedir. Boş hipotez çerçevesinde LM testi, $N(N-1)/2$ serbestlik derecesinde asimptotik χ^2 dağılıma sahiptir. Breusch-Pagan (1980) LM testi zaman periyodunun büyük, birim boyutunun ise küçük olduğu veri setlerinde yatay kesitsel bağımlılığın test edilmesi için uygundur.

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij} \right)} \quad (5)$$

Pesaran (2004), yatay kesitsel bağımlılığı sınamak için denklem 5'te gösterilen test istatistiğini geliştirmiştir. Bu test yatay kesitsel bağımlılığı sınamak amacıyla Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) regresyon tahmininden elde edilen kalıntıları kullanmaktadır. Test istatistiği normal dağılıma sahiptir ve birim boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu panellerde daha iyi çalışmaktadır (Pesaran, 2004, s.7-8).

Her iki testte de boş ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

$H_0 =$ Yatay kesitsel bağımlılığı yoktur.

$H_a =$ Yatay kesitsel bağımlılığı vardır.

Tablo 5
Yatay Kesitsel Bağımlılık Test Sonuçları

Değişkenler	Breusch-Pagan LM		Pesaran CD_{LM}	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
UNEMP	217.257	0.000	6.612	0.000
FIRE	877.566	0.000	29.381	0.000

Tablo 5, yatay kesitsel bağımlılık test sonuçlarını göstermektedir. Her iki testte de analiz edilen değişkenlerin olasılık değeri % 10'dan küçük olduğu için boş hipotez reddedilerek, yatay kesitsel bağımlılığın mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar ışığında, serilerin durağanlığı, yatay kesitsel bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testleriyle yapılmalıdır.

Birim Kök Sınaması

Pesaran (2007) CADF, yatay kesitsel bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil birim kök testidir. Bu yöntemle, ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş hali kullanılmakta ve böylece bu regresyonun birinci farkı yatay kesitsel bağımlılığı ortadan kaldırmaktadır. Bundan dolayı bu teste, yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller adı verilmiştir (Baltagi, 2005, s.249; Tatoğlu, 2017, s.84). CADF testi hem $T > N$ hem de $N > T$ panellerde kullanılmaktadır. Gecikmeli yatay kesit ortalamalarına dayalı basit bir CADF regresyonu denklem 6'daki gibi gösterilebilir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* Y_{it-1} + d_0 \bar{Y}_{t-1} + d_1 \Delta \bar{Y}_t + e_{it} \quad (6)$$

$$CIPS(N, T) = t - bar = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (7)$$

Denklem 6'da, Y_{it} 'nin yatay kesit ortalaması \bar{Y}_t ve gecikmeli \bar{Y}_{t-1} değeri araç değişken olarak kullanılmıştır (Tatoğlu, 2017: 85). Denklemde tahmin edilen \hat{b}_i katsayılarına ait t istatistikleri aracılığıyla durağanlık mertebesi belirlenir (Pesaran, 2007, s.267-268). Denklem 6'de gösterilen CADF regresyonunun tahmin edilmesinin ardından, CADF istatistiğinin ortalaması olan CIPS istatistiği denklem 7 kullanılarak elde edilmektedir. Bu istatistiklerin birleşik asimptotik limiti standart değildir ve kritik değerler farklı T ve N çiftleri için hesaplanmıştır. Bu testlerin sınırlayıcı dağılımı, gecikmeli bölümün kesitsel ortalamasının varlığından dolayı Dickey-Fuller dağılımından farklıdır. Burada moment hesaplama problemini önleyen IPS testinin geliştirilmiş bir versiyonu kullanılır. Ek olarak, t testleri, ters normallik ilkesine dayalı bir kombinasyon testi formüle etme işlevi görür. Deney sonuçları bu testlerin iyi performans gösterdiğini ortaya koymaktadır (Baltagi, 2005, s.250).

Tablo 6

Pesaran CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviyelerinde			Birinci Farkında		
	t-bar	Z[t-bar]	P değeri	t-bar	Z[t-bar]	P değeri
UNEMP	-2.007	-0.724	0.234	-2.280	-1.597	0.055
FIRE	-1.178	1.921	0.973	-2.956	-3.754	0.000

Tablo 6, Pesaran CADF birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Her iki değişkenin de olasılık değerleri %10'un üzerinde olduğu için boş hipotez kabul edilmekte ve değişkenlerin birim kök içerdikleri anlaşılmaktadır. Değişkenlerin birinci farklarına bakıldığında, olasılık değerlerinin %10'un altında olduğu bulgulanmış ve dolayısıyla seriler birim kökten arındırılmıştır.

Westerlund Eşbütünleşme Analizi ve Nedensellik Sınaması

Ele alınan serilerin birinci farkında birim kök içermemesi, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığı konusunda bilgi sağlayan eşbütünleşme testinin uygulanmasını sağlar. Birim kök testi sonuçları, değişkenlerin tamamının I(1) seviyesinde birim kök içermediğini göstermiştir. Bu bağlamda eşbütünleşme analizinin bir ön koşulu olan serilerin birinci farklarında durağanlaşması sağlanmıştır.

Serilerin yatay kesitsel bağımlılığa sahip olması ve mevcut durağanlık seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda ikinci nesil eşbütünleşme testleri yapılmalıdır. Bu çerçevede Westerlund (2007, s.718) ECM (Hata Düzeltme Modeli) eşbütünleşme testi, yatay kesitsel bağımlılığı içeren ve değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğu panellere uygulanır. Bu testin küçük boyutlu çarpıklıklara karşı ve diğer yaygın kalıntı temelli eşbütünleşme testlerine göre daha iyi sonuç verdiği belirtilmiş, ayrıca küçük örnekleme sahip panellerde de iyi bir şekilde çalıştığı vurgulanmıştır (Westerlund, 2007, s.709).

Westerlund panel eşbütünleşme testi, diğer testlerin zayıflıklarını azaltmak amacıyla ECM'ye dayanan 4 farklı test geliştirmiştir. Geliştirilen bu testlerin ikisi grup ortalama, diğer ikisi ise panel istatistikleri şeklinde isimlendirilmiştir (Westerlund, 2007, s.718). Grup ortalama istatistikleri panelin bir bütün olarak eşbütünleşik olup olmadığını test ederken, panel istatistikleri en az bir birimde eşbütünleşmenin varlığını sınamaktadır (Salim ve Rafiq, 2012, s.1053).

ECM eşbütünleşme sınavında panel istatistiklerinin hesaplanmasında öncelikle denklem 8’de gösterilen model, dinamik en küçük kareler (DOLS) ile tahmin edilmektedir (Westerlund, 2007, s.715). Denklem 8’de d_t sabit ve trend vektörünü temsil ederken, λ_i uzun dönem parametresini göstermektedir. Ayrıca γ_i ve φ_i kısa dönem parametreleri belirtmektedir (Tatoğlu, 2017, s.201).

$$\Delta Y_{it} = \delta'_i d_t + \alpha_i Y_{it-1} + \lambda'_i X_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \varphi_{ij} \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{p_i} \gamma_{ij} \Delta X_{it-j} + e_{it} \quad (8)$$

Panel istatistiklerinin DOLS ile tahmin edilmesinden sonra, tüm panel için aşağıda sırasıyla gösterilen hata düzeltme katsayısı ve standart hata, denklem 9 ve 10 aracılığıyla hesaplanır. α_i hata düzeltme katsayısını, \tilde{Y}_{it} bağımlı değişkenin tahmin değerini ve SE standart hatayı göstermektedir.

$$\alpha_i = \left(\sum_{t=2}^T \sum_{i=1}^N (\tilde{Y}_{it-1}^2)^2 \right)^{-1} \sum_{t=2}^T \sum_{i=1}^N \frac{1}{\alpha_i} \tilde{Y}_{it} \Delta \tilde{Y}_{it} \quad (9)$$

$$SE(\alpha_i) = \left[(\tilde{S}_N)^2 \sum_{t=2}^T \sum_{i=1}^N \tilde{Y}_{it-1}^2 \right]^{-1/2} \quad (10)$$

Tüm panel için hata düzeltme katsayısı ve standart hata hesaplandıktan sonra, grup ortalama (G_a ve G_t) ve panel (P_a ve P_t) istatistikleri izleyen denklemlerle elde edilir (Salim ve Rafiq, 2012, s.1053). Grup test istatistikleri denklem 11 ve 12’de gösterilmiştir:

$$G_t = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\hat{\alpha}_i}{SE(\hat{\alpha}_i)} \quad (11)$$

$$G_a = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{T \hat{\alpha}_i}{\hat{\alpha}_i(1)} \quad (12)$$

Panel istatistikleri ise denklem 13 ve 14’de gösterilmiştir:

$$P_t = \frac{\hat{\alpha}}{SE(\hat{\alpha})} \quad (13)$$

$$P_a = T \hat{\alpha} \quad (14)$$

Hata düzeltme katsayısı 0’a eşitse hata düzeltmenin ve dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin olmadığı anlaşılır. Fakat hata düzeltme katsayısı 0’dan küçükse hata düzeltmenin ve dolayısıyla eşbütünleşmenin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda panel istatistiklerine ait boş ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

$H_0 = \alpha_i = 0$ tüm yatay kesit birimler için eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

$H_a = \alpha_i = \alpha < 0$ tüm yatay kesit birimler için eşbütünleşme ilişkisi vardır.

Tablo 7
Westerlund ECM Eşbütümlenme Test Sonuçları

Test İst.	Değer	Z değeri	Değişkenler: UNEMP ve FIRE			
			Olasılık	Bootstrap P. 100	Bootstrap P. 200	Bootstrap P. 400
G_t	-2.997	-4.063	0.000	0.030	0.060	0.030
G_a	-12.689	-3.038	0.001	0.070	0.095	0.123
P_t	-8.683	-4.205	0.000	0.020	0.025	0.013
P_a	-11.351	-4.574	0.000	0.030	0.025	0.030

Tablo 7’de olasılık sütunu yatay kesit bağımlılığını dikkate almayan sonuçları göstermektedir. Bu çerçevede her iki değişken arasında eşbütünlük bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Yatay kesit bağımlılığı dikkate alan bootstrap olasılık değerleri ise 100, 200 ve 400 seviyelerinde uygulanmıştır. Tablo 7’de yer alan sonuçlara bakıldığında, bootstrap olasılık değerlerinin (100, 200 ve 400) % 10’un altında ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Tabloda görülen dört farklı test istatistiği homojenlik ve heterojenlik varsayımına göre ayrılmaktadır. Homojenlik varsayımı altında P_t ve P_a , heterojenlik varsayımı altında ise G_t ve G_a dikkate alınmaktadır (Aytun ve Akın, 2014, s.80, Tatoğlu, 2017, s.201-202). Delta testi sonuçları parametrelerin homojen olduğu ve P_t ve P_a değerlerinin dikkate alınması gerektiği bilgisini sağlamaktadır. Bu bağlamda boş hipotez reddedilerek finansallaşma ve işsizlik oranı arasında tutarlı bir eşbütünlük ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel eşbütünlük analizinin ardından, panel nedensellik analizine gidilebilir. Bu bağlamda eşbütünlük analizi çıktıları, uygulanacak nedensellik testinin belirlenmesinde önemli bir parametredir. Granger nedensellik testi de dâhil olmak üzere, nedensellik testlerinin önemli bir kısmı yatay kesitsel bağımsızlık varsayımı altında çalışmaktadır. Heterojenliği dikkate almayan bu testlerde boş ve alternatif hipotezler tüm panel için sırasıyla nedensellik olmadığını veya olduğunu göstermektedir. Bu durum örneklemin sadece belli bir kısmında nedensellik yakalanmasına karşın, bu nedensellik ilişkisini tüm örnekleme genellemektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012, s.1450-1451).

Dumitrescu ve Hurlin (DH) nedensellik testi, heterojenliği dikkate almayan nedensellik testlerinin gelişmiş bir sürümüdür. Bu bağlamda DH panel nedensellik analizinde boş hipotez homojen iken, alternatif hipotez heterojendir. Böylece boş hipotez Granger nedenselliğinin olmadığını gösterirken, alternatif hipotez en az bir yatay kesitte nedensellik ilişkisinin olduğunu raporlar. DH nedensellik analizinin gerçekleştirilmesi için, nedensellik ilişkisi aranan değişkenlerin durağan olmaları, eğer durağan değilse de durağanlaştırılması gerekmektedir. Analizinin ilk aşamasında her bir yatay kesit için ortalama Wald istatistikleri elde edilir. Bu aşamadan sonra, elde edilen Wald istatistikleri aracılığıyla panel istatistikleri tahmin edilir.

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (15)$$

Denklem 15, tahmin edilecek panel veri modelini göstermektedir. Denklemdeki y ve x aralarında nedensellik aranan değişkenleri gösterirken, α_i parametresi zaman boyutunda bireysel etkilerin sabit olduğunu belirtmektedir. Ayrıca $\gamma_i^{(k)}$ otoregresif parametre ve $\beta_i^{(k)}$

regresyon katsayılarıdır. K ise optimal gecikme sayısını göstermektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012, s.1451).

DH panel nedensellik analizinin gerçekleştirilmesinde kullanılan ortalama Wald istatistikleri 16, 17 ve 18 numaralı denklemler yardımıyla hesaplanmaktadır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 1451-6):

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{it} \quad (16)$$

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{K}} (W_{N,T}^{Hnc} - K) \quad (17)$$

$$Z_N^{Hnc} = \frac{\sqrt{N} (W_{N,T}^{Hnc} - N^{-1} \sum_{i=1}^N E(W_{i,T}))}{\sqrt{N^{-1} \sum_{i=1}^N Var(W_{i,T})}} \quad (18)$$

Burada W_{it} , i . birim için β_i 'nin 0 'a eşit olduğunu gösteren boş hipotezi test etmeyi sağlayan, birimlere özgü Wald test istatistiğidir. $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ durumunda ortalama Wald istatistikleri normal dağılım göstermektedir. $Whnc$, $Zhnc$ ve $Ztild$ istatistiklerinin hesaplandığı DH nedensellik testinde boş ve alternatif hipotezler şu şekilde oluşturulmaktadır:

$H_0 =$ İncelenen değişkenlerin tüm birimlerinde Granger nedensellik yoktur.

$H_a =$ İki değişken arasında en az bir birimde nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 8
Dumitrescu-Hurlin Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotezler	W İst.	Z bar İst.	Olasılık
UNEMP FIRE'in nedeni değildir	4.060	2.479	0.0131
FIRE UNEMP'in nedeni değildir	4.049	2.465	0.0137

Tablo 8, DH nedensellik sonuçlarını göstermektedir. Sonuçlara bakıldığında her iki olasılık değerinin de % 10'un altında olduğu görülmektedir. Bu çerçevede boş hipotezler reddedilerek en az bir birimde çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir. Finans sektörünün bir bütün olarak katma değer içindeki payının artması, işsizliğin bir nedenidir. Bu çerçevede finansallaşma, işsizlik oranını etkilemektedir. Ayrıca test sonuçları, işsizlikten finansallaşmaya doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuç işsizliğin yarattığı gelir kayıplarının finansal sektör aracılığıyla telafi edilmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda daha çok kişinin finansal sektör tarafından içerilmesi, sektörün toplam katma değer içindeki payını yükseltecektir.

Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmada, öncelikle finansallaşmanın işsizlik üzerindeki potansiyel etkilerin saptanması amaçlanmıştır. Potansiyel etkilerin belirlenmesine yönelik tartışmaların ardından, verisi elde edilen 9 gelişmiş OECD ülkesi özelinde 1980-2015 dönemi için ampirik kanıtlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından önerilen delta testi aracılığıyla eğim katsayılarının homojen

olduğu bulgulanmış, sonrasında da yatay kesitsel bağımlılığın varlığı Breusch ve Pagan (1980) ve Pesaran (2004) testleri aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır. Yatay kesitsel bağımlılığın tespitinin ardından, Pesaran (2007) CADF testi aracılığıyla birim kök incelemesi yapılmış ve serilerin birinci farkında durağan olduğu (I(1)) anlaşılmıştır. Serilerin birinci farkında durağan olduğu bulgusu elde edildikten sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Westerlund (2007) ECM testiyle incelenmiştir. Eşbütünleşme analizi sonucunda finansallaşma ve işsizlik oranı arasında eşbütünleşme olduğu, farklı bir ifadeyle finansallaşma ve işsizlik oranının uzun dönemde birlikte hareket ettiği analiz edilmiştir. Son olarak serilerin durağanlaştırılmasından sonra uygulanan Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik analiziyle, serilerin çift yönlü bir nedenselliği sahip olduğu ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle, elde edilen bulgular hem finansallaşmanın işsizliğin hem de işsizliğin finansallaşmanın bir nedeni olduğunu göstermiştir.

Sonuç ve Tartışma

Artan işsizliğin ağır sosyal maliyetleri olmasına karşın, ana akım iktisat teorisinin bu duruma refleksi doğal işsizlik oranı argümanı olmuş ve istihdam kayıpları bu şekilde meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda uygulamaya konulan politikaların uzun vadede işsizliği azaltmayacağı, tersine enflasyonist maliyeti olacağına işaret edilmiştir. Emek piyasalarının esnekleştirilememesi, güçlü işçi sendikaları, işsizlik tazminatları, asgari ücret ve istihdam koruma mevzuatı gibi emek piyasası kurumlarının yapısı, eğitim kalitesi ve çalışma motivasyonundaki düşüklük işsizliğin önemli nedenleri olarak sıralanmıştır. Buna karşın, 1980’den günümüze modern ekonomileri karakterize eden finansallaşma olgusunun sonuçları üzerinde ise pek fazla durulmamıştır.

Çalışma sonuçları incelenen ülkeler ve dönem için finans, sigorta ve gayrimenkul sektörlerinin toplam katma değer içindeki payının artmasının işsizliği etkilediğini göstermektedir. Bu çerçevede özellikle finansallaşmanın neden olduğu reel yatırımlardaki azalma, iktisat politikalarındaki değişim, gelir dağılımındaki bozulma ve finansal krizler işsizlik artışının potansiyel mekanizmalarını oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar, bu şekilde gerçekleşen istihdam kayıplarının hizmet sektöründe geçici ve yarı zamanlı özellikler taşıyan pozisyonlarla telafi edilemediğini ve yeni iş olanaklarının yeterince yaratılmadığını, böylece işsizlik oranının yüksek bir patikaya yerleştiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de işsizlikten finansallaşmaya doğru bir nedenselliğin yakalanmasıdır. Finansallaşma sürecinin en önemi sonuçlarından biri, artan hanehalkı borçluluğudur. İşsizliğin ilk etkisi ilgili kişileri gelirsiz bırakmasıdır. İşsizlik oranının yükseldiği konjonktürde, kişiler hayatta kalabilmek ve/veya ailelerinin yaşam standardını korumak için tasarruflarını kullanmak veya finansal kurumlardan borçlanmak zorundadır. Bu bağlamda finans sektörü ile borçluluk ilişkisi içine giren bireyler hızla borçlanmaktadır. Kredi kartları, tüketici ve ihtiyaç kredileri aracılığıyla artan borçlanma, aynı zamanda finansal sektörün katma değer içindeki payını ve karlılığını yükseltmektedir.

Yine de çalışmanın gerek değişkenler gerekse de kurguladığı mekanizmalar aracılığıyla ortaya koyduğu sonuçların ortalama bir bakış sağlayabileceği unutulmamalıdır. Öyle ki çalışmada finansallaşma literatüründen hareketle sadece birkaç potansiyel mekanizma tanımlanmıştır. Kuşkusuz finansallaşmanın işsizliği etkilediği farklı potansiyel mekanizmalar tanımlamak da olasıdır. Ayrıca çalışmadan elde edilen tüm ampirik

bulgular, 9 ülkeyi kapsayan büyük bir veri havuzuna dayanmaktadır. Kuşkusuz bu durum spesifik ülke bazlı sonuç ve politika çıkarımını zorlaştırmaktadır. Çalışmanın tüm kısıtlarına karşın, yeni bir finansal mimariye duyulan ihtiyacın giderek arttığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, ele alınan ülkelerde finansal piyasaların düzenlenmesini teşvik etmek ve finansallaşmanın yıkıcı sonuçlarını hafifletmek oldukça önemlidir. Finansal kaynakların spekülâtif faaliyetlerden uzaklaştırarak, Keynesyen dönemde olduğu gibi, reel sektör finansmanına çekmek ve finansal olmayan şirketleri temel üretim faaliyetlerini gerçekleştirme yolunda motive etmek oldukça hayatidir. Ayrıca iktisat politikalarının merkezine istihdam hedefinin güçlü bir şekilde konulması, daha kapsayıcı ve demokratik bir adım olup, işsizliğin azaltılmasında önemli bir faktör olacaktır.

Gelecekteki çalışmalar, tekil ülkelere veya homojen ülke gruplarına odaklanarak, finansallaşma ve işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyebilir. Bu şekilde daha fazla ülke için analizlerin gerçekleştirilmesi, finansallaşmanın yerel ekonomiler üzerindeki etkisini daha net bir şekilde ortaya koyabilir. Birçok finansal gösterge mevcutken, finans, sigorta ve gayrimenkul sektörlerinin toplam hasıla içindeki payı ve finansal olmayan şirketlerin faiz ve temettü ödemeleri gibi değişkenler önemli ve daha sağlıklı finansallaşma göstergeleri olarak görülmektedir. Bu çerçevede gelecekteki çalışmalar tüm zorluklarına karşın finansal olmayan işletmelerin finansal davranışlarına odaklanabilir. Kuşkusuz birçok ülke için uzun soluklu ve eksiksiz veri olmamasına karşın, veri seti oluşturularak, finansal olmayan şirketlerin faiz ve temettü ödemeleri, bir finansallaşma göstergesi olarak analize dahil edilebilir.

Kaynakça

- Akyüz, Y., & Boratav, K. (2003). The Making of the Turkish Financial Crisis. *World Development*, Vol. 31, No. 9, 1549–1566.
- Argitis, G., & Michopoulou, S. (2011). Are Full Employment and Social Cohesion Possible Under Financialization?. *Forum for Social Economics*, Volume 40, Issue 2, 139–155.
- Assa, J. (2012). Financialization and its Consequences: the OECD Experience. *Finance Research*, Vol. 1, No. 1, 35-39.
- Aytun, C., & Akın, C. S. (2014). OECD Ülkelerinde Telekomünikasyon Altyapısı ve Ekonomik Büyüme: Yatay Kesit Bağımlı Heterojen Panel Nedensellik Analizi. *İktisat, İşletme ve Finans*, 29(340), 69-94.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Chichester West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Bivens, J., & Weller, C. (2004). Institutional Shareholder Concentration, Corporate Governance Changes and Diverging Fortunes of Capital and Labor. *mimeo*.
- Bonizzi, B. (2013). Financialization in Developing and Emerging Countries. *International Journal of Political Economy*, 42 (4), 83-107.
- Boyer, R. (2000). Is a finance-led growth regime a viable alternative to Fordism? A preliminary analysis. *Economy and Society*, vol. 29, no. 1, 111–45.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Dallery, T. (2009). Post-Keynesian Theories of the Firm under Financialization. *Review of Radical Political Economics*, 41, 492–515.
- Darcillon, T. (2015). How does finance affect labor market institutions? An empirical analysis in 16 OECD countries. *Socio-Economic Review*, Vol. 13, No. 3, 477–504.
- Demir, F. (2008). Financial Liberalization, Private Investment and Portfolio Choice: Financialization of Real Sectors in Emerging Markets. MPRA (Munich Personal RePEc Archive). Working Papers, Paper No: 8167, 1-35. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/8167/>. Erişim: 16.04.2018.
- Doğanay, A., & Değer, M.K. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve İhracat İlişkisi: Panel veri Eşbütünleşme Analizleri (1996-2014). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 127-145.
- Dögüs, İlhan. (2018). Wage dispersion and pension funds: Financialisation of non-financial corporations in the USA. *PSL Quarterly Review*, 71(284): 41-59.

- Dumitrescu, E., & Hurlin, C. (2012). Testing For Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4); 1450-1460.
- Dünhaupt, P. (2017). Determinants of labour's income share in the era of financialisation. *Cambridge Journal of Economics*, 41, 283-306.
- Epstein, G. (2005). Introduction: Financialization and the World Economy. In G. Epstein (Eds.), *Financialization and the World Economy* (pp.3-16). Cheltenham and Northampton: Edwar Elgar.
- Epstein, G. (2013). Developmental Central Banking: Winning The Future By Updating A Page From The Past. *Review of Keynesian Economics*, 1(3), 273-287.
- Eşiyok, A. B. (2016). Keynesyen "Altın Çağ" dan Neoliberal "Orta Çağ" a: Geriye Ne Kaldı?. *İktisat ve Toplum Dergisi*, Aralık, Sayı 74, 60-65.
- Flaherty, E. (2015). Top Income Under Finance-Driven Capitalism, 1990-2010: Power Resources and Regulatory Orders. *Socio-Economic Review*, Vol:13, No:3, 417-447.
- Foster, J. B. (2011). *Tekelci Finans Sermayesi* (B. Baysal, O. Gayretli ve S. Serezli, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 1. Baskı.
- Foster, J. B., & Magdoff, F. (2008). Financial Implosion and Stagnation Back to the Real Economy. *Monthly Review*, Vol.60, Issue 7, December, 1-29.
- Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, March, no.1
- Froud, J., Haslam, C., Johal, S., & William, K. (2000). Shareholder value and financialization: consultancy promises, management moves. *Economy and Society*, vol. 29, no. 1, 80-110.
- Gillan, Stuart L. (2006). Recent Developments in Corporate Governance: An Overview. *Journal of Corporate Finance*. 12, 381 - 402.
- Gonzalez, I., & Sala, H. (2014). Investment Crowding-Out and Labor Market Effects of Financialization in The US. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 61, No. 5, 589-613.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu* (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hein, E. (2015). Finance-dominated capitalism and re-distribution of income: a Kaleckian perspective. *Cambridge Journal of Economics*. 39, 907-934.
- Hein, E., & Schoder, C. (2011). Interest rates, distribution and capital accumulation: a post- Kaleckian perspective on the US and Germany. *International Review of Applied Economics*, 25 (6), 693-723.
- Karaçimen, E. (2015). *Borç Kısılcacında Emek*. İstanbul: Sav Yayınları.
- Khemraj, T., Madrick, J., & Semmler, W. (2006). Okun's Law and Jobless Growth. Schwartz Center For Policy Analysis, The New School Policy Note, No:3; 1-10. https://mpr.a.uni-muenchen.de/54881/1/MPRA_paper_54881.pdf. Erişim: 08.04.2018.
- Köhler, K., Guschanski, A., & Stockhammer, E. (2016). How does financialization affect functional income distribution? A theoretical clarification and empirical assessment. *Socio-Economic Review*, Vol. 00, 1-26.
- Krippner, G. (2005). The Financialization of the American Economy. *Socio-Economic Review*, 3 (2), 173-208.
- Lapavitsas, C. (2009a). Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Finansal Müsader (T. Öncel, Çev.). C. Lapavitsas (Ed.), *Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi* içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Layard, R., Nickell, S., & Jackman, R. (2005). *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press.
- Lazonick, W., & O'Sullivan, M. (2000). Maximizing shareholder value: a new ideology for corporate governance. *Economy and Society*, vol. 29, no. 1, 13-35.
- Lee, K.M., & Cheng, C. Y. (2011). Financialization, economic crises and social protection: the case of Hong Kong. *Journal of Asian Public Policy*, Vol. 4, No. 1, 18-41.
- Minsky, H.P. (1992). The financial instability hypothesis. Working Paper No. 74. New York: The Jerome Levy Economics Institute of Bard College. <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp74.pdf>. Erişim: 14.05.2018.
- Mishkin, F.S. (2011). *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı*. (S. Şahin, S. Çiçek ve Ç. Boz, Çev.). İstanbul: Akademi Yayıncılık.
- Monfort, M., Ordóñez, J., & Sala, H. (2018). Inequality and Unemployment Patterns in Europe: Does Integration Lead to (Real) Convergence?. *Open Economic Review*. 1-22, <https://doi.org/10.1007/s11079-018-9488-x>.
- OECD. (2015). *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. OECD Publishing, Paris.
- Onaran, Ö., & Obst, T. (2016). Wage-Led Growth in the EU15 Member States: The Effects of Income Distribution on Growth, Investment, Trade Balance, and Inflation. Post Keynesian Economics Study Group Working Paper, no. 1602, <https://www.postkeynesian.net/downloads/working-papers/PKWP1602.pdf>. Erişim: 24.04.2018.
- Orhangazi, Ö. (2008a). Keynesgil Finansal Düzenlemelerden Finansallaşmaya: İktisat Literatürü ve ABD Ekonomisinin Finansallaşmasına Tarihsel Bir Bakış. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35, 133-159.
- Orhangazi, Ö. (2008b). Financialisation and Capital Accumulation in the Non-Financial Corporate Sector, A Theoretical and Empirical Investigation on the US Economy: 1973-2003. *Cambridge Journal of Economics*,

- 32, 863-886.
- Özatatay F. (2015). *Parasal İktisat Kuram ve Politika*. Ankara: Efil Yayınevi, 4. Basım.
- Özgüler, V. C. (2014). *Gelir Servet ve Yoksulluk*. İstanbul: Ginius Yayınları.
- Palley T. I. (2012). *From Financial Crisis to Stagnation – The Destruction of Shared Prosperity and the Role of Economics*. New York: Cambridge University Press.
- Palley, T. I. (2007a). Financialization: What It Is and Why It Matters. The Levy Economics Institute and Economics for Democratic and Open Societies, Working Paper No:525, 1-31. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_525.pdf. Erişim: 04.03.2018.
- Palley, T. I. (2007b). Seeking Full Employment Again. *Challenge*, vol. 50, no. 6, November/December, 4–50.
- Palley, T. I. (2016). Inequality, the Financial Crisis and Stagnation: Competing Stories and Why They Matter. *Real-World Economics Review*, issue no. 74, 1-18.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Test for Cross Section Dependence in Panel. *IZA Discussion Paper*; No. 1240, 1-39.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22: 265-312.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Phelps, E. S. (1967). Phillips Curves, Expectations of Inflation, and Optimal Unemployment over Time. *Economica*, vol. 34, no. 135, 254-81
- Aglietta, M., & Breton, R. (2001). Financial systems, corporate control and capital accumulation. *Economy and Society*, 30(1), 433–466.
- Phelps, E. S., & Zoega, G. (1998). Natural-Rate Theory and OECD Unemployment. *The Economic Journal*, 108 (May), 782-801.
- Rowthorn, R. (1995). Capital Formation and Unemployment. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol.11, No.1, 26-39.
- Salim, R. A., & Rafiq, S. (2012). Why do some emerging economies proactively accelerate the adoption of renewable energy?. *Energy Economics*, 34(4), 1051-1057.
- Seo, H-J., Kim, H.S., & Kim, J. (2016). Does Shareholder Value Orientation or Financial Market Liberalization Slow Down Korean Real Investment?. *Review of Radical Political Economics*. 48 (4), s.633 – 660.
- Snowdon, B., & Vane, H. R. (2005). *Modern Macroeconomics Its Origins, Development and Current State*. Edward Elgar.
- Stiglitz, J.E. (2016). *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?* (O. İşler, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stockhammer, E. (2004). Financialization and the slowdown of accumulation. *Cambridge Journal of Economics*, vol. 28, 719–41.
- Stockhammer, E. (2012). Financialization, income distribution and the crisis. *Investigación económica*, Vol 71, No. 279, 39-70.
- Stockhammer, E. (2015). Rising inequality as a cause of the present crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 39(3), 935-958.
- Stockhammer, E. (2017). Determinants of the Wage Share: A Panel Analysis of Advanced and Developing Economies. *British Journal of Industrial Relations*, 55:1, March, 3-33.
- Swamy, P. A. (1970). Efficient inference in a random coefficient regression model. *Econometrica*, Vol.38, No:2, 311-323.
- Sweezy P., & Baran P. (2007). *Tekelci Sermaye* (U. S. Akalın, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
- Tatoğlu, F. Y. (2017). *Panel Zaman Serileri Analizi*. İstanbul : Beta Yayınları.
- Tridico, P. (2012). Financial Crisis and Global Imbalances: its Labour Market Origins and the Aftermath. *Cambridge Journal of Economics*, 36(1), 17-42.
- Tunalı, H., & Özdemir, O. (2017). Türkiye’de Finansallaşmanın Emek Payı Üzerindeki Etkisi Üstüne Bir Deneme. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 67, 2017/1, 57-116.
- Üzar, U. (2017). Finansallaşma Çağında Eşitsizliklerin Görünümü ve Devletin Rolü. *Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi*, Sayı 101, 103-131.
- Van Arnum, B. M., & Naples, M. I. (2013). Financialization and Income Inequality In The United States, 1967–2010. *American Journal of Economics and Sociology*, 72(5), 1158-1182.
- Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 69, 6 (2007), 709-748.

Social Innovation in Translation: New Welfare Instruments in Turkey

Ceren Ark Yıldırım¹

Marc Smyrl²

Abstract

The concept of social innovation has grown in popularity in policy circles as a remedy both to government and market failure. We can usefully define social innovation as a new approach to meeting social needs by the empowerment of individuals through collaborative actions of governments, private enterprises, and civil society actors. The emergence of this new approach is best explained as a process of translation, by which we mean the movement of concepts across first sectoral and then national boundaries. In this process, imported elements are combined with existing ones to create new policy instruments. We first discuss the development of the social innovation approach through the translation of policy elements from the economic to the social sector. We then illustrate the further translation of policy elements across national borders through two Turkish examples of the use of smart cards to deliver social benefits.

Keywords

Social innovation • Turkey • Policy transfer • Translation • Smart cards

Çevirideki Sosyal Inovasyon: Türkiye'deki Yeni Refah Devleti Politika Aracı

Öz

Yönetim ve piyasa başarısızlığına bir çare olarak görülen, sosyal inovasyon politika çevrelerinde giderek popülerlik kazanmaktadır. Sosyal inovasyonu, bireyleri güçlendirerek ve kar getiren işletmelerin ve sivil toplum aktörlerinin katılımı ile sosyal ihtiyacın karşılanabileceğini kabul eden yenilikçi bir yaklaşım olarak tanımlayabiliriz. Bu yeni yaklaşımın ortaya çıkışı, politika çevirisi kavramıyla açıklanabilir. Biz, politika çevirisini (policy translation), kavramların öncelikli olarak sektörel sonra da ulusal sınırlar arasındaki hareketi olarak tanımlamaktayız. Bu süreçte, ithal edilen elemanlar, var olan elemanlar ile birleşip yeni bir politika aracı yaratmaktadır. İlk olarak, sosyal inovasyon yaklaşımının gelişimini, politika unsurların ekonomik sektörden sosyal sektöre çevirisi (translation) aracılığıyla tartışacağız. Daha sonra da, ulusal sınırların ötesine geçen politika unsurların çevirisini sosyal refah yardımları için kullanılan iki akıllı kart örneği ile göstereceğiz.

Anahtar Kelimeler

Sosyal inovasyon • Türkiye • Politika transferi • Politika çevirisi • Akıllı kartlar

1 Corresponding author: Ceren Ark Yıldırım, Istanbul University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Istanbul, Turkey. Email: ceren.yildirim@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-0227-3822

2 Marc Smyrl, Université de Montpellier, Centre d'Etudes Politique de l'Europe Latine, Montpellier, France. Email: marc.smyrl@umontpellier.fr ORCID: 0000-0003-4399-9101

To cite this article: Ark Yıldırım, C., & Smyrl, M. (2019). Social innovation in translation: New welfare instruments in Turkey. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 28(1), 99-115. <http://doi.org/10.26650/siyasal.2019.28.1.0010>

Social Innovation in Translation: New Welfare Instruments in Turkey

“Social innovation” has become a fashionable label for policy in the first decades of the 21st century, taken up – among others – by the European Union and the OECD. The initiatives placed in this category share a number of distinctive features. Most obvious is the central role-played by innovative technologies. Another is the systematic blurring of the lines between public and private; between the state, businesses, and civil society organizations. Both of these are illustrated by the smart cards at the heart of the examples that will be developed in the final section of this article. Beyond this, recurring references to “social enterprise,” “social entrepreneurship,” and “individual empowerment” mark projects ranging from income support to health improvement as part of an identifiable larger movement.

In some ways, this renewed emphasis on social support is a return to one of the founding principles of economic growth after 1945: social protection is not only complementary to but indispensable for economic production. The neoliberal movement in public philosophy after 1980 called this into question for a generation, bringing back for a time the 19th century notion of the necessary opposition between social support and free enterprise. Since at least the early 2000s the idea that innovative social policies are compatible with, indeed necessary for, economic growth is once again gaining broad acceptance. This does not imply, however, a return to the principles and practices of the 20th century welfare state. Indeed, a central premise of this article is that these new policies are best understood as critiques of the 20th century welfare model and as the application to social support policies of ideas and instruments whose origins are found in other fields of endeavor, of which the most important are the technological innovation policies of the private sector and a vision of economic progress informed by models of endogenous development.

From this starting point we proceed in three sections. The first develops the notion of translation and grounds it in the literature on policy analysis, arguing in particular that translation provides the most appropriate heuristic for understanding the movement of policy-relevant ideas and instruments across sectoral as well as national boundaries. We then consider the translation across sectors of distinct elements comprising social innovation. A final section turns to translation across national boundaries, taking up the example of the adoption of social innovation in Turkey and in particular of the use of smart cards for income support in two very different settings: at the local level in the low income neighborhoods of Istanbul, and by the Turkish Red Crescent as a means of providing income support to persons displaced by the Syrian conflict. The technological elements of these policy instruments, we demonstrate, are only the most obvious element of a much richer exercise in translation, whose political, social, and economic components are also innovative.

Policy in Translation

John Kingdon (1984: 77) famously noted that no one really knows where policy ideas originate. In many instances, however, what we seek is not to find the ultimate source of a policy idea but rather to trace the movement of an existing instrument from one setting to another. Discussions of policy convergence center on this question, as do

claims of transfer and emulation. Not a complete theory of ideas but rather a working heuristic of their movement and adaptation is needed in such situations to organize and characterize our observations and to generate further hypotheses suitable for empirical investigation. Meeting even this more limited theoretical goal has proven problematic, however. In part, this is due to the overreach by and subsequent resistance to the models of convergent development and modernization. Hegemonic in the 1950s and 1960, these were subsequently criticized for their unexamined Western-centered approach and, more broadly, their strongly teleological predisposition. However the movement of policy-relevant ideas should be understood, simply seeing it as the ever-broader application of a North-Atlantic model of development or modernity clearly was not adequate. (De Maillard and Hassenteufel, 2003) The abandonment of development or modernization as analytical concepts has not meant the end of inquiries into convergence, as evidenced by the thriving field of research into policy transfer and learning through Europeanization. (Bache and Jordan, 2006; Holzinger and Knill, 2005; Saurruger and Surel, 2006) Resistance to this notion is evident as well, however. For countries such as Turkey, adopting policy instruments similar to those found in member states of the European Union does not necessarily imply that pressure was applied by the EU or that Turkish authorities explicitly sought convergence. This may be true in some areas such as immigration or competition policies (Aidin and Kirişci, 2013) but not in others such as health policy (Yılmaz, 2017) The question in each case is an empirical one, and newer normative and teleological terms such as Europeanization are no more helpful in this context than older ones such as development or modernization.

It is in large part to avoid this kind of ambiguity that we turn here to the principal of translation, in the sense developed by Campbell (2004), to understand the movement of ideas and the influence of this movement on the design and use of policy instruments. By translation, Campbell (2004: 80) designates a mechanism in which ideas coming from outside are combined with already existing practices so as to create new instruments or processes. The externality of one or more policy element distinguishes this from the similar, and more general concept of *bricolage*, the combination of previously distinct elements to create something new. This principle, under various names, is central to the early 20th century institutionalist current of economics, the roots of which are found in the work of Veblen for whom “tool combination” was at the heart of technological innovation.¹ The insight of new institutionalists such as Campbell has been to apply this same principle to the abstract instruments of public policy.

Critically for the argument we propose here, the novelty of the policy instrument created through translation does not necessarily imply convergence either in intent or in outcome. Campbell’s emphasis is rather on the importance of context: “... *in order for new instruments to take hold they must be framed with combinations of existing cultural symbols that are consistent with the dominant cognitive and normative institutions,*” with the result that “*new ideas are combined with already existing institutional practices and therefore are translated into local practices in varying degrees.*” (Campbell, 2004: 70; 80)

1 The clearest statement of Veblen’s thinking on this point is probably the essay ‘On the merits of borrowing,’ found in the second chapter of his 1915 book *Imperial Germany and the Industrial Revolution*. The argument is taken up and recast in more conventional academic terms by Ayres (1944: chapter 6).

Both the origin of “new ideas” and the location of “existing institutional practices” are left ambiguous by Campbell. While the notion of translation clearly applies to the movement of ideas across national boundaries – the usual topic for studies of policy transfer – we suggest that there is good reason to apply it more broadly. In the following sections, we will indeed follow the translation of policy elements across national borders into Turkey, but prior to that we will follow a dynamic of translation across the conceptual borders that separate technology, local development, and social policies. Proceeding in this way has two advantages. In the first place, it allows us to untangle the complex web of definitions that have variously been applied to social innovation and helps to explain the source of this complexity. In addition, mobilizing the same notion to describe transfer across policy sectors and across national boundaries preserves us against any recurrence of teleology; adapting as one element of a response to a unique local situation an instrument pioneered elsewhere does not make that response any less original, nor does it diminish the importance of local context.

Elements of Social Innovation: Translation across Sectoral and Conceptual Borders

Despite – or perhaps because of – its growing popularity in policy circles, social innovation (hereafter, SI) lacks a robust definition in scientific literature. The term is applied to a heterogeneous set of initiatives and organizations, which range from policy initiatives on the part of traditional public sector agencies to the interventions of voluntary and community organizations. One useful way to approach the problem of definition is by distinguishing the SI model more clearly from its predecessors. Proponents of the approach highlight the contrast between it and bureaucratic command and control, putting forward the prospect of “a more relational, participatory mode of governance and policymaking.” (Reynolds *et al.*, 2016: 7) As a starting point, we can usefully define social innovation as a broad category of policies attempting to meet social needs through the empowerment of individuals. SI projects typically seek to provide a service or serve a population that is difficult to reach with existing public instruments. The actors of such projects may include any combination of public, for-profit, and non-profit organizations but typically these will be part of a larger network or cooperative initiative.

The varied initiatives brought together under the heading of SI share a critical approach to welfare state policies that calls into question the centrality of the state bureaucracy both in defining problems and in dispensing solutions, as well as focusing on the emerging social issues of the late 20th century, such as an aging population and the integration of marginalized groups. To this new look at social problems and the sources of solutions to them, have been added elements taken from two fields of economic policy that were initially distinct from each other, as well as from social questions: first the endogenous approach to territorial development and second the models of open and user innovation in information and communications technology (ICT).

From A Critique of The Welfare State to A Market-Based Approach to Social Policy

A first observation concerning SI initiatives is thus that they are distinct from several other familiar types of policies intended to improve social conditions. Most obviously,

they do not fit the top-down bureaucratic model associated with the 20th century welfare state in which central direction and national uniformity were seen as necessary to achieving the goals of universality and equality. (Le Grand, 2003) Welfare states as they were established in the 1950s and 1960s were premised on full employment, patriarchal families, and a youthful and expanding population. All of these are now far less prevalent. For the countries of Europe, North America or Japan, an obvious emerging problem is the aging of the population and its consequences for health care and for economies and societies more generally. As the elderly populations grow, both absolutely and proportionally, new ways must be sought both to meet its direct medical and social needs. In a similar vein, economies in which unemployment has become chronic can no longer depend on the workplace as an automatic mechanism of assimilation for socially marginal populations.

In addition to challenges linked to the evolution of social problems, dissatisfaction with welfare state regimes inherited from the 20th century has focused increasingly on their top-down and anti-market nature. Beyond the multiplication of “regimes” identified by Esping-Andersen and his many successors, 20th century welfare states shared two general traits. They sought, albeit to varying degrees, to protect certain activities or social groups from the market through what Esping-Andersen (1990) called “decommodification”. In addition, they increased the centrality and responsibility of national governments and their budget as providers of resources for social welfare. The liberal turn not just of economies but of social relations since the 1980s has led to growing dissatisfaction with policies that left little or no place for markets or initiative to citizens. Recipients of social assistance have increasingly manifested the desire to be treated, in the evocative terms of Julian Le Grand (2003), as “queens” and not “pawns,” as active consumers or better yet full participants rather than as passive subjects.

The emphasis on empowerment marks the distance between social innovation projects and the prescriptive top-down approach typical of 20th century welfare state bureaucracies. We are very far from the world of the British and Swedish civil servants described in the 1970s by Hecló (1974), who self-consciously sought to establish social policies in the absence of (or at least in advance of) active social demand for them. The consumerist turn of the 1980s and 1990s cast serious doubt on this approach; the recipients of public services are increasingly considered as clients and are expected to take responsibility for their choices. In this way, the smart card based initiatives described in this article’s final section differ from older approaches based on the direct distribution of material supplies to low-income or displaced persons by seeking to empower them in the market system, creating economic space in which they can make choices, but also face risk.

At the same time, the SI model can be distinguished from several other critiques of the welfare state. One alternative, present in the UK but emphasized particularly in liberal regimes such as New Zealand, is “social investment,” (Morel *et al.*, 2011), which seeks to redeploy public budgets toward proactive investment in fields expected to encourage economic growth and reduce the potential for social problems. Many of these center on the development of human capital, whether through early childhood education or lifelong learning, but they also include active labor market policies and an emphasis on “flexible security” rather than protection of existing jobs or firms. The SI model explored in this

article is largely compatible with this framework, but depends less on state initiatives and public budgets, while giving additional emphasis to the role of technology and individual enterprise.

For all of its acceptance of the role of the private sector, however, the SI model is also distinct from the mid-twentieth century ethos of “corporate social responsibility,” in which successful enterprises were expected to “give back to the community” either through charitable endeavors or through contributing to the funding of welfare state policies such as health insurance and pensions. While the latter model in particular sought to limit the public role by demonstrating the adequacy of private welfare provision (Smyrl, 2014), the social innovation approach takes a more collaborative turn, emphasizing the creation of public-private partnerships.

This approach, finally, diverges from what was long held to be the only viable alternative to bureaucratic or corporate dominance of social intervention: the model of voluntary non-profit organization, whether in the form of NGO’s, of religious charities, or of citizens’ associations. These are present in the new model whose outlines we seek to discover, but do not act alone. The social innovation approach, as will be detailed below, combines elements of all three of the older models to make something new. The Red Crescent debit card for, example, is premised on cooperation among local, national, and supra national actors from both the public and private sectors.

The liberal influences on this the project can be seen in discussion by sources such as the OECD, which notes that “*Social innovation can help to remedy both government and market failure.*” (OECD, 2016: 12) To speak in terms of market failure implies that the market can, under the right circumstances succeed, including providing social goods. This is very different from the socialist or even the social democratic premise that the market itself is the central problem and that the only just and effective solution to problems of social insurance or inequalities is to replace it when possible. This is the philosophy behind decommodification of basic needs, from which SI marks a clear departure.

The emphasis on financial sustainability (OECD, 2016: 18) marks another important difference with the tax-funded model of social policy, including those focused on “social investment.” Ideally, any given project should support itself. (OECD, 2016: 19) Even farther away from the state-led welfare state of the 20th century, but in a direct line with the technological “open innovation” models discussed in the following section, is a positive attitude toward revenue-generating activities and a conviction that expertise in and of itself can be a marketable commodity. That said, however, the distinction with profit-centered enterprise remains central. To the extent that social innovation is contrasted with the practices of business, it is usually by downplaying (although not entirely eliminating) the profit motive (Reynolds, Gabriel, and Heales, 4) Bringing these elements together, one possible definition of social innovation is proposed by Phills, Deiglmeier and Miller (2008) as follows:

A novel solution to a social problem that is more effective, efficient, sustainable, or just than existing solutions and for which the value created accrues primarily to society as a whole rather than private individuals”.

From Economic Innovation to Social Innovation

To the inadequacies of welfare state regimes evoked in previous section, elements taken from the new dynamic of economic innovation have been proposed as solutions. As such, this is not particularly surprising. It is worth noting, after all, that the structure of 20th century welfare state regimes were themselves deeply influenced – even in the purportedly liberal UK and USA – by the planning-based economic models that prevailed at the time of their consolidation (Smyrl, 2014). Planning was applied to health, employment, and pension policies in the 1940s and 1950s much as it was to industrial production. Two generations later, solutions – this time based on choice and competition – are once again being imported from the economic to the social field. Two of these are of particular importance for understanding the development of the SI model: the practices of open innovation, with origins in the field of technological development, and of endogenous development, whose source can be found in debates on economic geography. We look first to the latter.

Contemporary descriptions of social innovation regularly include references to the EU's cohesion policies. In a 2014 report, the European Commission explicitly called for increased “synergy” among “innovation and competitiveness-related Union programs” on the one hand and the EU's structural and investment funds. (Enabling Synergies, 2014) The structural and investment funds (ESIF) of the EU such as the European Regional Development Fund (ERDF) and the European Social Fund (ESF) are indeed a recurring contributor to social innovation budgets. These elements serve as a reminder that one of the intellectual and institutional threads woven into SI is the “integrated approach” to territorial development put forward by the European Community in the 1980s and 1990s, which itself was strongly influenced by the economic literature on endogenous development.

This endogenous vision of development was defined in the European context largely in opposition to the ‘top down’ approach identified with national planning schemes and bureaucracies such as the French planning commissariat, the Italian *Cassa del Mezzogiorno*, or the Department of Environment in the UK. The proponents of endogenous development stressed both local, as opposed to central, decision-making and the mobilization of local resources and ideas, as opposed to depending on transfers from outside. A key element of this approach as seen by the European Commission in the 1980s and 1990s, although one whose implementation proved disappointing, was the direct involvement of non-state economic actors, in particular labor and firms, in a coherent planning process. (Behrens and Smyrl, 1999)

Underlying the emphasis on territory and on endogenous development was a critique of the dominant neo-classical model of economic development that suggested that wealth would naturally spread from the center to the periphery as capital sought higher returns in areas where it was scarce. The critical perspective initially inspired by the work of economist G. Myrdal (1957) raised the prospect of the opposite dynamic: a geographical concentration of capital, and of wealth more generally, if the market was left to itself. Development initiatives bringing together public and private partners who shared a commitment to improving local situations in economically peripheral regions was seen by the European Commission in the 1980s and 1990s as a potentially effective countermeasure, and became a central organizing element of the structural funds (Behrens

and Smyrl, 1999). A similar logic at the level of member states rather than local regions underlay the European Union's subsequent and ongoing cohesion policies. All of these have in turn provided both intellectual models and sources of institutional financing for contemporary social innovation initiatives.

A second key element of what was to become the SI model was imported from critical economic analysis; this is the approach based on open innovation initially developed by H. Chesbrough (2003). Like theories of endogenous development, open innovation stressed the importance of networks and partnerships, but in this case the initial goal was technological development. The open innovation model posits that knowledge necessary for commercially successful technical innovation can most efficiently be produced not within a single firm but through an open process of information sharing. (Chalmers, 2012: 18)

To Chesbrough's argument about the importance of an innovation system that makes use of the abundance of publicly-available knowledge and the potential for networking and collaboration among researchers (p. 44) the user innovation model adds the prospect of going beyond the experience and creativity of professionals by involving end users throughout the development process, treating them as co-developers rather than just as clients or passive test subjects (Curley and Salmelin, 2013). In this context, a Living Lab can initially be defined as an innovation ecosystem and collaborative process based on three features: user involvement in the innovation process, experimentation in real-life settings, and the gathering of stakeholders in "public-private-people partnerships" (Dubé et al., 2014). The European Network of Living Labs (ENoLL) distinguishes between "knowledge transfer between organizations" at the macro level and "user innovation and involvement" at the micro level, holding both to be critical to the Living Lab. (Garcia-Robles *et al.*, 2015) From these diverse origins, a pattern emerges centered at once on a strong focus on information and communications technology and on "experimenting and prototyping in real world settings with real people" (EU Commission 2015: 4)

The European Union adapted elements of both the endogenous development and the open innovation models as elements of its response to what it labeled the "European Paradox" Europe's relative inability to transform scientific excellence into marketable innovation. (EU Commission, 1995; EU Presidency, 2000; EU Presidency 2006) This effort has given rise since 2010 to the "innovation union" project as part of Horizon 2020. The central motivation for this effort is expressed directly in a 2017 Commission report:

Innovation means prosperity. It drives productivity and economic growth, creates opportunities for new and better jobs, enables social mobility and is instrumental in responding to global societal challenges. In times of profound technological and societal transformation, the competitiveness of the European economy and the well-being of European citizens depend – more than ever – on the ability of our businesses to develop and successfully commercialize innovative solutions. Innovation increases efficiency, boosts company productivity and provides huge benefits to consumers. (EU Commission, 2017: 4)

With this statement, we are still in the world of economic innovation, although clear links are made to social goals such as better jobs, social mobility, or well-being. The next analytical challenge is to follow the translation of elements taken from these economic policies into the realm of social policy.

Policy in (Cross-Sectoral) Translation

When it comes to describing what it is – rather than simply contrasting it with older approaches – characterizations of SI focus as much (or more) in process as on product. (Reynolds *et al.*, 2016 : 4) It is here that the contribution of, the open / user innovation model becomes apparent. Statements such as the following, are drawn directly from the vocabulary of user innovation.

By engaging a social actor, the quadruple helix model arguably proposes a better answer to societal challenges. (OECD, 17)

The imported element, however, is put to a distinct and novel use: the “fourth” helix here is defined as “civil society,” whereas in the technology sector the new actor is typically characterized as the “user” or more directly the “client” of a potential new good or service. When the OECD calls for “smart, sustainable, inclusive ...” innovation, its goal is clearly social. The purpose is to “help address pressing social and global challenges, including demographic shifts, resource scarcity and the climate change.” (OECD, 11) This is in clear distinction with Chesborough’s model of open innovation, where innovation was indeed a goal unto itself, and with the EU’s answer to the “European paradox,” in which markets and profits (not social goals and global challenges) were the focus. This is a good example of translation across sectors: we see the imported element (open innovation) in its new context (social challenges).

The vocabulary and concepts of endogenous development, likewise, can be found in numerous discussions of SI. The endogenous development model and the EU’s integrated approach that followed from it share with the concepts of open and user innovation the starting point that the market must be improved and if need be corrected, but not eliminated altogether, in order for socially optimal solutions to emerge. Central to this improvement and correction of the market is the involvement of national and European actors alongside local stakeholders. Much more than the open or user innovation model, thus, the EU’s approach stressed vertical integration in addition to horizontal networking. This legacy is still evident in the Commission’s approach to SI. The Program for Employment and Social Innovation (EaSI) is conceived in the context of a “common strategic framework” that also includes all of the EU’s Strategic and Investment Funds. (DG REGIO, 2014: 30) Logically, this common framework stresses the achievement of social goals through economic means. Whichever the direction, however, translation necessarily involves transformation. Returning to our conceptual starting point, we can now see how, in this case, imported ideas and preexisting practices come together to form innovative instruments. (Campbell, 2004: 70)

Social Innovation in Turkey: Translation Across National Borders

Understanding the dynamic of cross-sectoral translation that gave rise to the SI model is only the first step in understanding its implementation in practice. A necessary complement is the analysis of a second phase of translation, across geographical space. As suggested in the introduction to this article, we suggest that understanding translation in this first case helps to appreciate its impact in the second. In cross-national just as in cross-sectoral translation, SI is not introduced into an empty field: pre-existing national social policies, as well as cultural and economic situations must be taken into consideration.

Once again, translation can be understood as the combination of imported and indigenous elements, both of which contribute to the ultimate outcome.

One attempt to define this dimension comes from the OECD (2016: 26,27), which begins from the observation that “*the consensus among academics and research practitioners is that social innovation systems differ from one country to another.*” To capture these differences, the authors propose a three-fold typology of social innovation systems that distinguishes “Anglo-Saxon,” “Continental,” and “East European” variants. With respect to the prospects for social innovation, the “Anglo-Saxon” situation is characterized by a leading role for “social enterprise,” private sector firms that combine profit seeking with social initiatives, often in cooperation with non-profit foundations. The Continental European model gives a leading role to government institutions and the EU. The “East European” model, finally, is characterized by low trust in state institutions and a correspondingly larger role for civil society actors such as foundations and NGOs. Typologies such as this, of course are meant to be at best indicative. Within this “continental” model, a distinction is made between “northern” and “southern” variants in which the latter, typified by Mediterranean states, are distinguished by a relatively low level of social transfers partly balanced by family networks. (OECD, 2016: 27) As we turn to the Turkish case, we can see both the usefulness and the limits of this exercise in typology. The translation of SI into Turkish social reality, should be expected to yield a distinct pattern of its own. Two examples of contemporary SI initiatives can help us to better understand the outlines of this pattern, as well as illustrating the interaction of local context and imported instrument in the dynamic of cross-border translation.

The Turkish Social Policy Context and the Başakşehir Destek Kart

Turkey remains well below the OECD average both for total social spending and for the share of spending going to the lowest income citizens. However, Turkey’s public spending on welfare has generally been increasing since 1980. (OECD, 2018) Additional elements of the Turkish situation suggest areas of overlap with both the ‘south European’ and the ‘east European’ components of the OECD’s typology of social innovation systems.:

- as in the ‘south European’ model, large (unpaid) role for family members (generally women) as social caregivers (Bugra and Keyder, 2006: 212)
- as in the ‘east European’ model widespread skepticism of state intervention (Bugra and Keyder, 2006: 216)

Turkey’s official social welfare system was long characterized by a bifurcated structure, in which salaried employees were covered by a Bismarkian system of health and pension benefits, while self-employed persons, unpaid family workers, and all participants in the informal sector remained outside of the system. (Bugra and Candaş, 2011) Important reforms were made to these policies after 2010. Agartan (2015: 989) characterizes the content of the reforms as “a social neoliberal approach,” combining “encouragement of private provision with increased state regulation.” This builds on a typically Turkish tendency of mixing public and private financing of welfare programs, as exemplified by the “Fund for the Encouragement of Social Cooperation and Solidarity” created in 1986 and significantly expanded after 2001.

From the perspective of an idealized version of the European welfare state, this situation might seem globally negative because of its dependence on family or on private charity for public service, going against an emphasis on the public monopoly of support. They are more compatible, however, with the development of social innovation as describe above. While it does not seek to eliminate the state's role, a central element of SI is the encouragement of a collaborative and networked approached linking public and private actors. An initial observation, thus, is that while SI initiatives in Western Europe are aimed principally at correcting perceived weaknesses of mature welfare states, the relatively late and still uneven development of Turkish social policy creates opportunities for SI initiatives to be applied to policy areas or populations that up until now were largely outside the scope of official social policy, such as the urban poor or newly-arrived refugees. The post-2002 reforms suggest a broader context open to private initiative and competition, which are a central feature of SI. Finally, the practice of including private funding as part of the budget of public social policies, although it has been criticized as opaque, can also be seen as a contextual element favorable to SI's focus on public-private partnerships. The *Destek Kart* (support card), to which we turn for our first example, illustrates a number of these features.

Created by the municipal government of Başakşehir, in the western suburbs of Istanbul, the *Destek Kart* is a debit card, regularly topped up, that allows holders to make certain purchases in designated local shops. As originally conceived in 2010 the use of the card was limited to food purchases. The move to smart card technology in 2011 made it possible to expand uses to include purchase of defined quantities of clothing and school supplies. The card is limited to families, and is entrusted almost exclusively to women; only when there is no healthy woman in a household is it conceivable to give the card to a man. In every case, the card is personal and bears the user's picture. As a policy put in place by the district municipality, only district residents are eligible. The card is recharged in increments of 200 Turkish Lira (TL)² with an additional 5 TL added for each child between 6 and 18. In the case where one of the parents is deceased, an additional 5TL is added per child. The frequency with which the card is recharged depends on per capita family income.

In the context both of cross-sectoral and of cross-national translation, this initiative is interesting for a number of reasons. It illustrates both the strengthening of certain aspects of the imported instrument and the transformation of other aspects. To begin with the second of these, it is notable that the *Destek Kart* was one of the central elements put forward in Başakşehir's successful 2012 application for inclusion in the European Network of Living Labs (ENoLL). The resulting structure, *Başakşehir Living Lab* (BLL) is focused on communication technologies and product and service design. To a considerable extent the technical aspects of the *Destek Kart* were seen in this context as an end unto itself: a proof of technological modernity destined to impress and attract investors. This is particularly true with respect to the use of 'smart card' technology, which was not part of the original design but was added at the time of the district's application to ENoLL. The broader purpose, according to one official interviewed, was to contribute

2 As of 2014, when field research for this part of the project was completed, this sum was the equivalent of approximately 66 Euro or 75 USD.

to establishing the image of Başakşehir both as socially progressive and as “a district of exemplary modernity.”³ Despite the link with the Living Lab movement, however, the vision of the various partners represented here is closer to that of the OECD, as cited above, than to that of the theorists of user integration. Users of the *Destek Kart* were in not actively involved in its conception. Civil society and private sector participation, on the other hand, is evident.

Indeed, this initiative implements a number of the principles of social innovation. Structured around close ties with private stakeholders and entrepreneurs, it seeks a social goal without excluding the economic dimension and the participation of for-profit organizations. The program is financed by a combination of public funds from the municipal budget and contributions from foundations and businesses. By largely replacing the former practice of in-kind distribution of goods to needy families, it integrates them more closely into the local market, instead of trying to insulate them from it, while also creating indirect benefits for local businesses by increasing effective demand for their products. The involvement of “civil society” in its various forms, rather than active participation of users in program design, is central to the design and functioning of the *Destek Kart*. Surprising from the perspective of “user innovation” this is understandable when put in the perspective of the translation of this instrument into the pre-existing context of Turkish social policy, with its central place for civil society organizations as partners in public social action.

The Turkish Migration Policy Context and the Red Crescent Debit Card

A very different context for income support through smart card technology is presented by the massive influx into Turkey of persons displaced by the Syrian civil war. The context into which the Red Crescent’s initiative has been translated is marked by the evolution of welfare state institutions discussed above, but also by a significant reform of migration and asylum policy, which has sought to bring Turkish law and practices into closer alignment with those of the European Union. A critical step in this reform was outlined in the *2003 National Program for the Adoption of the EU Acquis Communautaires*, which was followed in *2005 by the National Action Plan for Adoption of the EU Acquis in the Field of Asylum and Immigration*. Implementing the principles contained in the National Action Plan took almost a decade. In 2014, the first Turkish law to explicitly deal with the question of asylum defined temporary protection status (TPS), as a status that “may be provided to foreigners, who were forced to leave their countries and are unable to return to the countries they left and have arrived at or crossed the borders of Turkey in a mass influx seeking immediate and temporary protection.” Unlike the first three, this status can be applied collectively to a group of persons displaced suddenly due to the hardship in the departure countries such as: war, natural disasters etc. Thus, TPS can be accorded in conditions in which individual assessment of asylum application cannot be carried out. A model for this status was the policy applied by some EU member states to persons fleeing the Yugoslavian wars of the 1990s. (Ministry of Family and Social Policies, 2015: 17). In Turkish law, this represents a shift away from prior policy designating those who did not qualify for refugee status simply as “guests,” which was the designation early arrivals from Syria received. (Killberg, 2014).

3 Author interview, 12 February 2014 – Director of information management, Başakşehir.

The massive arrival of persons displaced by the Syrian conflict after 2011 prompted further policy action. The scope and benefits of Turkey's temporary protection status were expanded and made more explicit by the regulations published in October 2014 granting access to a broad set of rights, including health and social assistance. (İçduygu and Millet, 2016: 4). Contributing to the resources making this expansion of social rights possible was financial assistance from the European Union coordinated through the EU Regional Trust Fund in response to the Syrian Crisis (Madad Fund) since 2014 and, more recently, with particular respect to Turkey, through the 2016 EU Facility for Refugees in Turkey. The latter was conditioned, however, on Turkish compliance with the 2015 EU-Turkey Joint Action Plan on migration, through which Turkey committed itself to preventing undocumented migrants on Turkish soil from crossing into the EU. It is into this complex legal, humanitarian, and diplomatic context that the Red Crescent debit card was introduced.

This initiative follows from a partnership between the European Union and Turkey, implemented by the World Food Program in collaboration with the Turkish Red Crescent. It is built upon the existing architecture and expertise of the Turkish Ministry of Family and Social Policy (MoFSP) under the coordination of the Turkish National Disaster Management Authority (AFAD). This multi-purpose card can be used in shops just like other debit cards in order to purchase the most basic needs in terms of food, shelter, water and sanitation in local markets, The debit cards now enables refugees to shop via Turkish Halkbank POS machines and withdraw money from ATMs. (WFP Turkey, 2017) This card is given mostly to the women, handicapped persons, and children. It represents 120 million Euro in spending in the Turkish domestic market. In the EU documents, some features of the card are underscored such as: booster of local businesses, cost-effectiveness and empowerment of refugees by giving freedom of choice to “manage their families’ priorities with a degree of independence and allows them to stretch their budgets further”. (WFP Turkey, 2017)

As of 2017, about 1 million and 60 thousand Syrians (Bilgehan, 2017) living in cities, were eligible to be supported financially each at \$28.5 monthly with the Red Crescent debit card. Globally, this represents a total budget of \$375 million (€348 million) for refugees in Turkey. This is a part of the Emergency Social Safety Net (ESSN) humanitarian assistance program, which is financed by the European Union and its Member States under the Facility for Refugees in Turkey. (EU Commission, 2016a) Analyzing this initiative as an example of cross-border policy translation builds on all of the elements presented so far, from the evolving content of the concept of social innovation to the impact of translations both across sectoral and across national borders.

As with the Başakşehir *Destek Kart*, but on a much larger scale, the use of technology is only the most visible “innovation” embodied in this policy, which makes it possible to provide material support to displaced persons without needing to concentrate them into one place. References to freedom of choice and budget management place this initiative squarely in the liberal-inspired philosophy of individual empowerment discussed, above. Considering the initiative in its broader context, meanwhile, we can also see that the Red Crescent Card is made possible by and furthers the logic of the EU-Turkey agreements for the management of displaced persons by contributing to their integration in the Turkish economy.

Policy in (Cross-National) Translation

Beyond the variety of scale, purpose, and mechanism, these diverse initiatives have a number of features in common. Most obvious is the central role played by innovative technologies such as smart cards. Throughout the world, smartcards are increasingly being used for delivery of social welfare programs. Examples range from the Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP) in the USA to the UN's World Food Program. Smartcards are used in Indonesia for payments related to family and welfare policies through the Smart Indonesia Cards and in India for beneficiaries of employment (NREGS) and pension (SSP) programs. This type of card is used in Rwandan refugee camps, and multiple purpose debit cards, which can be used by different agencies, are used in Kenya, Jordan, and Lebanon. (Republic of Rwanda, 2016) Although the targeted users and the benefits distributed vary widely, the move to smartcards is generally justified in terms of cost-effectiveness, time saving, and accountability; they are held to be less prone to abuse and corruption.

From the perspective of this article, the Turkish examples explored here underscore the dynamic of translation at the heart of the SI model. Each in its own way embodies the application to social purposes of innovations originating in the world of Information and Communication Technology, but perhaps more importantly the market turn in social policy and the blurring of the line between public and private.

Both initiatives seek to transform low-income economies (or, in the case of displaced persons, economies in which there may be no income at all) in market-compatible ways. Unlike in-kind distribution, which supplants the market by placing certain basic necessities outside it, these initiatives, by transferring purchasing power rather than goods, encourage the integration of their holders into the market system by creating economic space in which they can face risk. Monetization of social material distribution also encourages integration into local market economy by creating empowerment at the individual level both for aid recipients and for local businesses. Far from being threatened by unfair competition from freely distributed aid, the latter are put in a position to benefit from the aid in the form of new paying customers.

A central element in each case is the systematic blurring of the lines between public and private: between the state, businesses, civil society, and banking systems and payment technology providers. Involvement of banking system and payment technologies provides larger access to local economy for aid recipients and allows easy access to payment networks for providers. Also blurred are the lines between the state and civil society organizations such as the Red Crescent or the charitable foundations which make financial contributions to local-level social policy initiatives.

Both initiatives, finally, translate an instrument that is gaining broad use in a variety of international contexts into specific national and local contexts. The Red Crescent card enables Turkish authorities and their NGO partners to offer assistance to displaced persons outside the confines of camps, which is a central element of the contemporary situation. This, in turn, gives substance to the 2014 regulation, cited above, that guarantees the eligibility of persons under TPS to social assistance. The Başakşehir *Destek Kart*, for its part, plays a role in improving the efficiency of local social assistance, but also as a technology demonstration project for a municipal government eager to attract attention – and investment – by putting forward its “exemplary modernity”.

Conclusion: Policy Translation as a Research Agenda

In a broader analytical context, the conceptual elements presented here point the way both to a fruitful agenda for research and to important considerations for how the findings of that research should be considered. The centrality of translation as an explanatory dynamic and its analytic superiority to competing notions such as policy transfer, emulation, or learning is doubly apparent in the case of SI since it allows us to consider not only how the approach crosses national borders but also how it has itself been constructed by repeated translation across conceptual borders. This allows us to avoid the conceptual traps both of teleology, treating all change as necessarily converging to a predetermined model, and of reification, treating what is properly a complex abstract notion as if it were a simple object.

Social Innovation, as we have seen here, is best understood as the recombination of policy elements whose origins are varied, including concepts and instruments with origins in economic fields such as open innovation in ITC and territorial endogenous development. To this, it adds a critique of the top-down welfare state and the monopoly of national-level governments as service providers. It emphasizes instead cooperative endeavors among public agencies, social society organizations and economic firms at all levels, with a particular emphasis on the involvement of local actors. A unifying theme, finally, is the determination to empower individuals within the market rather than protecting them from it.

The resulting instruments are far from uniform. Rather they tend to emphasize one or the other of these origins. As they are implemented in a variety of national and social settings, they will also incorporate elements of these different contexts, further enriching the original model and adapting to different local needs and conditions. To return to the examples introduced in the introduction to this paper, user empowerment means one thing in the context of Living Labs and a very different one for the Red Crescent debit cards. The tradition of private-sector led social enterprise may be dominant in some cases; while partnership between the state and NGOs are more evident in others. Far from calling into question the usefulness of social innovation both as a policy approach and an analytical category, this diversity provides an accurate reflection of SI's origins and development. It is through continued comparative analysis that we can best hope to add to the understanding of this new generation of social policy instruments.

References

- Ağartan, T. I. (2015). Explaining large-scale policy change in the Turkish healthcare system: Ideas, institutions, and political actors. *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 40(5), 971–999.
- Almirall, E., Lee, M., & Wareham, J. (2012). Mapping Living Labs in the landscape of innovation methodologies. *Technology Innovation Management Review*, 12-18. <https://timreview.ca/article/603>
- Angelini et al. (2016). Senior Living Lab: An Ecological Approach to Foster Social Innovation in an Ageing Society. *Future Internet*, 8(4): 50, <https://doi.org/10.3390/fi8040050>
- Aydın, U. and Kirişçi K. (2013). With or without the EU: Europeanization of asylum and competition policies in Turkey. *South European Society and Politics*, 18(3), pp. 375-395.
- Ark, C. & Smyrl, M. (2017). Innovation Ouverte et 'Living Labs': Production et Traduction d'un Modèle Européen. *Revue Française d'Administration Publique*, (161), 89-102.
- Ark-Yıldırım, C. (2018). Cash Assistance by Smart Card: from multiple functions to multiple legitimacies of a municipal social policy instrument. *Turkish Studies*, DOI: 10.1080/14683849.2018.1454836.
- Ayres, C. (1944 – reprinted 1975). *The Theory of Economic Progress*. Kalamazoo, MI: New Issues Press, Western Michigan University.

- Bache, I. and Jordan, A. (2006). Europeanization and domestic change. In *The Europeanization of British politics*, (Ed.) I. Bache and A. Jordan, 17–36. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Behrens, P. and Smyrl, M. (1999). A conflict of rationalities: EU regional policy and the single market. *Journal of European Public Policy*, 6(3), 419-435.
- Bilgehan, Z., (2017, October,14) Mülteci Hesabı, *Hürriyet*, Retrieved from <http://www.hurriyet.com.tr/amp/multeci-hesabi-40644078>
- Buğra A., & Candaş A. (2011), change and continuity under an eclectic social security regime: The case of Turkey. *Middle Eastern Studies*, 47(3), 515-528.
- Buğra A., & Keyder Ç., (2006). The turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211-228.
- Campbell, J. (2004). *Institutional Change and Globalization*. Princeton, NJ : Princeton University Press.
- Chalmers, D. (2012). Social innovation: An exploration of the barriers faced by innovating organizations in the social economy. *Local economy*, 28(1), 17-34
- Chesbrough, H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
- Curley, M., & Salmelin, B. (2013). *Open Innovation 2.0: a New Paradigm*. Brussels: European Commission.
- Davies, A., Caulier-Grice, J. & Norman, W. (2012). Introduction to Innovation: A literature review of the methods and policies for innovation’, a deliverable of the project: The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe’ (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Program. Brussels: European Commission, DG Research.
- De Kort *et al.* (2015). Organization of labor, quality of work and relational conditions in Care Living Labs. Paper presented to the Open Living Lab Days conference, Istanbul.
- DG REGIO (Directorate General for Regional and Urban Policy). (2014). *Enabling Synergies Between European Structural and Investment Funds*. Brussels: European Commission.
- DG CONNECT (Directorate General for Communications Networks, Content and Technology). (2014). *Open Innovation Yearbook, 2014*. Brussels: European Commission.
- DG CONNECT (Directorate General for Communications Networks, Content and Technology). (2015). *Open Innovation Yearbook, 2015*. Brussels: European Commission.
- DG INFSO. (Directorate General for Information Society and Media). (2009). *Living Labs for User-Driven Open Innovation: An Overview of the Living Labs” Methodology, Activities and Achievements*. Brussels: European Commission.
- Dubé, P., Sarrailh, J., Billebaud, C., Grillet, C., Zingraff, V. and Kostecki, I. (2014). *Le Livre Blanc des Living Labs* (1st ed.). Montréal : Umwelt.
- Duman Selman, Y. (2011). Regional Innovation Policy: An Analysis of Turkey’s Aegean, Marmara, East Anatolia and Southeast Anatolia Regions, *Alternatives: Turkish Journal Of International Relations, Cilt: 10, Sayı :1 , ss: 37-57*.
- Dutilleul, B. *et al.* (2010). Unpacking European Living Labs : Analyzing Innovation’s Social Dimensions. *Central European Journal of Public Policy* 4(1), 60-85.
- EU Commission. (1995). *Green Paper on Innovation* (Com 95-688). Brussels: European Commission.
- EU Commission. (2013). *Guide to Social Innovation*. Brussels: European Commission.
- EU Commission (2015) *Open Innovation 2.0 Yearbook : 2015*. Brussels : European Commission.
- EU Commission (2016a) *Fact Sheet, Managing The Refugee Crises, EU-Turkey Statement*, Brussels, 4 October 2016, Retrieved, May 2018 from: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-3218_en.htm
- EU Commission (2016b) *Fact Sheet*, Brussels 8 September 2016, Retrieved, May 2018 from: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-2989_en.htm
- EU Presidency. (2000). Presidency Conclusions: Lisbon European Council 23 and 24 March 2000.
- EU Presidency. (2006). *Networked Business and Government: Something Real for the Lisbon Strategy*. 20 November 2006.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Evans, P. & Hall R., (2015). Girls Making History: Summary report communities culture funded research pilot. Paper presented to the Open Living Lab Days conference, Istanbul.
- Franz, Y. (2015). Designing Social Living Labs in Urban Research. *Technical Innovation Management Review*. 2012. Special Issue on Living Labs (September 2012).
- Garcia-Robles, A. *et al.* (2015). *Introducing ENoLL and its Living Lab Community*. Brussels: ENoLL.
- Hall, P. and Soskice, D. (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Hassenteufel, P. and De Maillard, J. (2013). Convergence, transfert et traduction: Les apports de la comparaison internationale. *Gouvernement et Action Publique* 3: 3, pp. 377-393.
- Hecló, H. (1974). *Modern Social Politics in Britain and Sweden: From Relief to Income Maintenance*. New Haven and London: Yale University Press
- Hochgerner, J. (2011). The analysis of social innovations as social practice. In: bridges vol. 30, July 2011, <http://ostaustria.org/325-categories-all/magazine/volume-30-july-20-2011/feature-articles/5708-the-analysis-of-social-innovations-as-social-practice>.

- Holzinger, K. and Knill, C. (2005). Causes and conditions of cross-national policy convergence. *Journal of European Public Policy* 12: 5, pp. 775-796.
- Kingdom, J. (1984). *Agendas, Alternatives and Public Policy*. New York: Harper Collins Publishers.
- Le Grand, Julian. (2003). *Motivation, Agency and Public Policy*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Leys *et al.* (2015). Care Living Lab Flanders: Social and Open Innovation. Paper presented to the Open Living Lab Days conference, Istanbul.
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., Sanders, B. (2007). Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It Can Be Accelerated, *Working Paper*, Skoll Centre for Social Entrepreneurship, Oxford Saïd Business School
- Morel, N., Palier, B., Palme, J., eds. (2011). *Toward a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*. Bristol, UK: Bristol University Press.
- Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. London: G. Duckworth.
- OECD. (2012) Science, Technology And Industry Outlook, <http://www.oecd.org/turkey/sti-outlook-2012-turkey.pdf>
- OECD. (2016). *Social Innovation Policy Framework for Croatia*. Paris: OECD South East Europe Regional Programme.
- OECD (2018), Social spending (indicator). doi: 10.1787/7497563b-en (Accessed on 22 May 2018). https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG;
- Phills, J. A., Deiglmeier K., Miller, D. T., (2008). Rediscovering Social Innovation. *Stanford Social Innovation Review*. 6 (4) , 37-43.
- Republic of Rwanda – Minsistry in Charge of Emergency Management. (2016). Smart Card Use for Refugees Launched. Retrieved November 2018 from: http://midimar.gov.rw/index.php?id=45&tx_ttnews%5Btt_news%5D=112&cHash=87ba18759c3cd3a8e181a06de5cd47ff
- Reynolds, S., Madeleine G., & Heales, C. (2016). *Social Innovation Policy in Europe: where next? SI Policy in Europe*. Social Innovation Community: an H2020 research and innovation Project under grant agreement n°:693883.
- Saurruger, S. and Yves S. (2006). L'Européanisation comme processus de transfert de politique publique. *Reveu Internationale de Politique Comparée*, 13(2), pp. 179-211.
- Schuurman, D. (2015). *Bridging the Gap Between Open and User Innovation?* PhD Dissertation presented jointly to the University of Ghent and the Free University of Brussels.
- Schuurman D. *et al.* (2015). Living Labs: A Systematic Literature Review. Paper presented to the Open Living Lab Days conference, Istanbul.
- Smyrl, M. (2008). French Regional Elites and EC Regional Development Policy. In Smyrl, Marc & William Genieys. *Elites, Ideas, and the Evolution of Public Policy*. Palgrave-MacMillan.
- Smyrl, M. (2014). Beyond Interests and Institutions: US Health Policy and the Surprising Silence of Big Business. *Journal of Health Politics, Policy, and Law* 39: 1, pp. 5-34.
- TEPSIE (Theoretical, Empirical and Policy Foundations for Social Innovation in Europe). (2012). *An Introduction to Innovation Studies for Social Innovators*. (Deliverable 1.3 of the FP7 project TEPSIE)
- World Food Program (WFP) – Turkey. (2017). *The Emergency Social Safety Net (ESSN) and the Grand Bargain*, Retrieved, May 2018 from: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000021046/download/>
- Yilmaz, G. (2017). It is voluntary transfer! Exploring Healthcare Reforms in Turkey. *Turkish Studies* 18: 4, pp. 665-687.
- Zito, A. ed. (2013) *Learning and Governance in the EU Policy Making Process*. London and New York: Routledge.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Siyasal: Journal of Political Sciences Dergisi, siyasal bilimler alanındaki ülke literatürüne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Derginin konu kapsamında, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesinin yapısıyla uyumlu olarak Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi, İşletme, İktisat ve Maliye alanları yer almaktadır.
2. Dergi'ye gönderilen her makale, Yayın Kurulu tarafından ön değerlendirmeye tabi tutulduktan sonra, uygun görüldüğü takdirde üç ayrı hakeme gönderilir. Yayın Kurulu, hakemlerden gelen yanıtlara göre makalenin yayına kabul edilmesine, reddedilmesine, ya da gözden geçirilmek üzere yazara geri gönderilmesine karar verir. Yazarın gözden geçirip geri yolladığı makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına Yayın Kurulu karar verir. Reddedilen makalelerin yazarlarına mektup yollanır. Çeviri yazılar, genel kural olarak yayına kabul edilmemektedir.
3. Dergiye gönderilecek makaleler, daha önce yayınlanmamış veya başka herhangi bir yerde yayın sürecine girmemiş olmalıdır. Makalelerin araştırma ve yayın etiğine uygun biçimde hazırlanmış olmasına özen gösterilmelidir.
4. Dergiye başvuran makaleler intihal programı ile taranmaktadır.
5. Dergide kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır. Makale yazarları ve hakemleri birbirleri hakkında bilgi sahibi olamamaktadırlar.
6. Makaleyle birlikte, yazarın (yazarların) adını, unvanını, çalıştığı kurumu, açık adresini, kolay ulaşılabilecek iş ve cep telefonlarını, faks numaralarını, eposta adreslerini belirten bir kapak yazısı yollanmalıdır.
7. Elektronik başvurular <https://mc04.manuscriptcentral.com/siyasal> adresine doğrudan yapılabilir.
8. Makale yazım kuralları anahatlarıyla aşağıda belirtilmiştir, daha detaylı bilgiye Dergi web sitesinden ulaşılabilir.

GENEL BİÇİM ÖZELLİKLERİ

Yazı Tipi	Bütün metinde 10 punto Times New Roman yazı karakteri kullanılır.
Sayfa Yapısı	A4 boyutlarındaki kâğıda; ▶ üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm (0.98 inç) ▶ iki yana dayalı ▶ satır sonu tirelemesiz Çalışmalar tek sütun olarak hazırlanmalıdır. Paragraf başlarında 0,5 cm girinti konmalıdır.
Paragraf Yapısı	Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde; ▶ önce ve sonra alanı 6 pt (0,6 line) ▶ satır aralığı 1,5 olmalıdır.
Sayfa Sınırı	Yukarıdaki şablona göre hazırlanmış bir çalışma 25 sayfayı (10000 kelimeyi) aşmamalıdır.

BAŞVURUNUN BÖLÜMLERİ

Başlık	Makale başlığı bold ve sayfaya ortalı olmalıdır.
Yazar İsimleri	Yazar isimlerini başvuru dosyasına kesinlikle eklemeyiniz. Yazar isimleri yer alan başvurular işleme alınmaz ve iade edilir.
Öz	150-200 kelime arasında olmalıdır. Özde atıf kullanılmamalıdır.
Anahtar Kelimeler	5-8 kelime arasında olmalıdır.
Ana Metin	Nicel ve nitel çalışmalar Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma bölümlerini içermelidir. Yöntem kısmında, eğer özgün bir model kullanılmışsa, model alt bölümü ile mutlaka Örneklem/Çalışma Grubu, Veri Toplama Araçları ve İşlem alt bölümleri bulunmalıdır. Diğer çalışmalar ise problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir.
Kaynakça	Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayınlanan Publication Manual of American Psychological Association (APA) (6. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.

TABLOLAR, ŐEKİLLER VE EKLER

Tablo ve Őekiller	Tablo, Şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir. Tablo ve Şekillerde genel Őablonun dışında paragraf sekmesinde girintiler bölümünde; <ul style="list-style-type: none"> ▶ önce ve sonra alanı 0, ▶ satır aralığı Tek olmalıdır.
Ekler	Her bir ek, kaynakçadan sonra ayrı sayfalarda verilmelidir.
Diğer	p değerini sadece tablo dışında gösteriniz. Tablo içerisinde ayrı bir p sütunu oluşturmayınız. Metin içindeki p değerlerini italik olarak gösteriniz.

BAŞLIK SİSTEMİ

Başlık Oluşturma	Birinci ve ikinci düzeydeki baŐlıkları oluşturan kelimelerin ilk harfleri büyük yazılmalıdır (istisna: ve, ile, de, mi gibi ekler her zaman kk harfle yazılır). Tablo ve Şekil baŐlıkları da bu kurala göre düzenlenmelidir.
Temel BaŐlıklar	çalışmanın başlığı ve temel baŐlıklar (Yöntem, Bulgular, Tartışma) ortali ve bold yazılır (Giriş bölümüne Giriş başlığı konulmaz).
İkinci Düzey Başlık	Sola dayalı ve bold yazılır. Kendinden nceki paragraftan bir satır boşluk ile ayrılır.
nc Düzey Başlık	Sola dayalı, 0,5 cm içerden ve bold yazılır. Sadece ilk kelime büyük harfle başlar; geri kalanlar kk harfle devam eder. Sonuna nokta konur ve paragraf baŐlıđın hizasından devam eder. Kendinden nceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.
Dördüncü Düzey Başlık	Sola dayalı, 0,5 cm içerden, bold ve italik yazılır. Sadece ilk kelime büyük harfle başlar; geri kalanlar kk harfle devam eder. Sonuna nokta konur ve paragraf baŐlıđın hizasından devam eder. Kendinden nceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.
Beşinci Düzey Başlık	Sola dayalı, 0,5 cm içerden ve italik yazılır. Sadece ilk kelime büyük harfle başlar; geri kalanlar kk harfle devam eder. Sonuna nokta konur ve paragraf baŐlıđın hizasından devam eder. Kendinden nceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmaz.
Tablo ve Şekil BaŐlıkları	Tablo ve Şekil ifadeleri (Tablo 1., Şekil 1. gibi) bold biçimde kullanılır. Tablo ve Şekil baŐlıklarını oluşturan kelimelerin ilk harfleri büyük ve başlık italik olarak yazılır.

